La

LAISVĖ



ŠIAME NUMERY RAŠO:

KAZYS GIMBUTIS
JONAS GRINIUS
BRONĖ JAMEIKIENĖ
KAZYS JURGAITIS
VYTAUTAS VOLERTAS
VLADAS RAMOJUS
JONAS ŠOLIŪNAS
BALYS RAUGAS

IDĖJOS SPAUDOJE
VARDAI ĮVYKIUOSE

1963 Kovas Nr. 31 (68)

TURINYS

Jonas Grinius: Lietuvių rezistencija vokiečių akimis 1

A. Tyruolis: Gladiatorius 7

Kazys Gimbutis: Lietuvoje mokslas pakeičiamas melu 13

Kruvinas kelias per Romintos tiltą (ištrauka iš J. Daumanto Partizanų knygos) 20

Kazys Jurgaitis: Pokarinės deportacijos pavergtoje Lietuvoje 24

Kovotojai ir mes (Bronės Jameikienės kalba) 30

Vytautas Volertas: Vieninga politinio darbo vadovybė 34

Kultūros kongrese pasižvalgius . . . 37

Mes neliksime nutildyti žmonės . . 43

Vladas Ramojus: "Kultūrinio bendradarbiavimo" pinklėse 47

Jonas Šoliūnas: . . . be namų negerai . 49

Balys Raugas: Vienybės problema . . 51

Idėjos Spaudoje 56

Darbai ir Idėjos, Vardai įvykiuose 45-64

Redaguoja — Redakcijos kolektyvas: vyr. redaktorius — Stasys Daunys, redaktoriai — Petras Bagdonas, Juozas Baužys, Vladas Būtėnas, Vincas Rygertas.

Redakcijos adresas — Į Laisvę, 2801 W. 38 St., Chicago 32, Illinois. Telef.: Cliffside 4-2139.

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus

* * *

Administratorius — Kostas Bružas

Administracijos adresas: Į Laisvę, 10734 S. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill. Tel. IN 8-6189

* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Address: 2801 W. 38 St., Chicago 32, Ill. **Business manager:** K. Bružas, 10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Illinois.

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą sutvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

▬

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

JAV ir Kanadoje $3,00;
Užsienyje ..... $2,00.

ATSKIRAS NUMERIS:
Vienas doleris

▬

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

▬

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

LAISVĖ

1963 M. KOVAS

NR. 31 (68)

LIETUVIŲ REZISTENCIJA VOKIEČIŲ AKIMIS

Lietuvių rezistencija prieš sovietinę okupaciją Lietuvoj buvo viena atkakliausių, kruviniausių ir ilgiausiai užtrukusių. Tačiau Vakarų pasauly ji mažiausiai žinoma. Apie ją nekalbėjo ir nekalba didžiosios radijo stotys, nerašo didieji pasaulio laikraščiai. Bet ji neliko nepastebėta mažųjų žmonių, lietuvių kaimynų vokiečių. Pasiklausykime jų liudijimų.

Jonas Grinius

Nepastebėta ir užmiršta žymiųjų informatorių, ji vis dėlto neliko nepastebėta mažųjų žmonių, lietuvių kaimynų vokiečių. Tarp šitų stebėtojų ir liudytojų buvo dvejopi asmens, kurie susitiko su lietuviais jų tėvynėje ir Rusijos Šiaurės koncentracijos stovyklose. Vieną kategoriją sudarė kaliniai — daugiausiai karo belaisviai, kurie, sovietų paimti į nelaisvę, gyveno Lietuvoj 1945-51 metais. Antrą kategoriją sudarė civiliniai Rytprūsių gyventojai, ypač Karaliaučiaus miesto moterys, vaikai ir seniai, kurie 1946-48 m. slaptai vykdavo į Lietuvą, kad išsigelbėtų nuo bado mirties. Tie vokiečiai pastebėjo dvejopą lietuvių rezistenciją — aktyvius rezistentus, vadinamus partizanais, miško broliais, žaliaisiais, kurie su ginklu rankose kovojo prieš pavergėjus, ir pasyviuosius rezistentus, kuriuos sudarė didžiuma Lietuvos gyventojų, ypač ūkininkų. Šie pastarieji rėmė aktyviąją rezistenciją, ją šelpė maistu, naudojosi aktyviosios

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

nurodymais, stengėsi nevykdyti sovietinių okupacinių įsakymų, šelpė slaptai vokiečių belaisvius ir Rytprūsių civilinius gyventojus, nors sovietinė valdžia tai draudė.

Aktyvioji lietuvių rezistencija prieš sovietinę okupaciją turėjo teigiamos ir neigiamos reikšmės pirmiausiai lietuviams. Ji parodė, kad prieš paneigimą pagrindinių žmogiškų teisių ir už laisvę lietuviai gali didvyriškai kovoti ir mirti be vilties laimėti. Tuo tarpu pasyvioji rezistencija atskleidė kitas lietuvių būdo ypatybes — žmoniškumą, artimo meilę, aktyvią pagalbą nekaltai kenčiantiems. Ji nemažai reikšmės turėjo kitiems — svetimtaučiams vokiečiams. Šitą pasyviąją rezistenciją vokiečiai labiausiai pastebėjo, ją labiausiai vertino ir apie jos kilnumą skelbė kitiems. Nors tų mažų žmonių liudijimai ir patyrimai nėra sensacingi, tačiau lietuvių tautai jie laimėjo daug palankumo.

Norint turėti kontaktą su savo tauta ir jos gerosiomis ypatybėmis sustiprinti save, naudinga yra susipažinti su minėtais vokiečių liudijimais iš to laiko, kai lietuvių tauta, totalistinių okupantų prislėgta, priešinosi, kentėjo ir gelbėjo kitus. Tą liudijimą norėčiau pradėti ištrauka iš žmoniškumo dokumentų rinkinio, paskelbto prancūzų kalba. Tą rinkinį vardu **Témoignages 1945-46** yra išleidęs Goettingeno studijų ratelis, kuris norėjo pasakyti pasauliui, kad tamsiausiais vokiečių tautai metais (1945-46) žmoniškumą vokiečiams parodė net priešingų tautų asmens. Nors lietuviai su vokiečiais nekariavo, bet Goettingeno ratelis rado reikalo paskelbti vienos Rytprūsių gyventojos ryškų liudijimą apie lietuvius. Jis mums įdomus dar ir tuo, kad atskleidžia Rytprūsių vokiečių baisią būklę, iš kurios jie tematė išgelbėjimą Lietuvoj. Štai tos moters pasakojimo **Les Lithuaniens ont pitié de nous** ištrauka:

„Tai buvo 1948 metais. Aš buvau civiline belaisve viename kolchoze prie Friedlando Rytų Prūsuose. Nuo 1947 m. žiemos iš apie 1.000 asmenų bebuvo likę apie 300 žmonių, skirtų taip pat mirti badu. Mes taip pat buvome nutarusios po 10 vykti į Lietuvą ieškoti duonos savo vaikams. Tada aš turėjau 27 metus ir buvau visiškai iščiulpta sunkių darbų, kuriuos mus vertė dirbti rusai. Mano sūnus buvo 5 metų ir buvo taip išsekęs, kad nebegalėjo pavaikščioti... Mus ginė alkis, ir aš norėjau išgelbėti savo vargšą vaiką, kuris taip dažnai šaukdavosi tėvo. Pėsčiomis reikėjo eiti iki Girduvos (Girdauen), ten įlipti į prekinį traukinį ir vykti lig Tilžės, nes keleiviniai traukiniai nevaikščiojo... Su Dievo pagalba ant prekinio traukinio pakopų stačios mes nuvykome į Tilžę. Per Nemuno tiltą mes pasiekėme kitą upės krantą... Nuvykome į Kelmės apylinkes. Nors gyventojai buvo labai vargingi, niekas mūsų neišleisdavo, ko nors nedavęs. Mums duodavo miltų arba kruopų, nes bulvės būtų sušalusios ir būtų buvusios persunkios mums neštis. Pernakvoti mums visada rasdavo vietelės. Žmonės patiesdavo šiaudų kūlį ant aslos, duodavo kailius, ir mes galėdavome ramiai išsimiegoti... Jie visada priimdavo mus, vokietes, kurių jie nepažindavo, bet matė, kaip mes buvome sunykusios, ir jie mūsų gaiyėdavosi. Ten visur buvo galima sutikti moterų su vaikais iš Karaliaučiaus, ir visos norėdavo išgelbėti savo gyvybes. Po dviejų savaičių mūsų kuprinė buvo pilna ir mes galėjome grįžti" (Témoignanges 103-04 psl.).

Tokios Rytprūsių moterys, kaip cituotos ištraukos autorė, sugrįžusios namo ir suvalgiusios su artimaisiais

iš Lietuvos persigabentą maistą, vėl vykdavo į Lietuvą kokią nors naują pažįstamą pasiėmusios. Tokių elgetaujančių kelionių vienos atlikdavo daugiau, kitos mažiau, ir visos grįždavo į Rytprūsius su pilnais maišais ir maišiukais. Normaliais laikais, jei Lietuva nebūtų buvusi Sov. Sąjungos okupuota, lietuvių dosnumą badaujantiems galėtume laikyti krikščioniška labdarybe. Bet ji buvo susieta su rizika ir pavojais. Sovietinė valdžia lietuviams draudė vokiečius šelpti ir priimti kurį laiką pas save pagyventi. Tai aiškiai liudija Elizabeth Pfeil, kuri savo keliones į Lietuvą Rytprūsių badmečio laiku aprašė savo knygelėj **Hunger, Hass und gute Haende.** Ten ji aiškiai rašo: "Joks ūkininkas neturėjo vokiečių priimti. Už tai buvo didelės bausmės. Ir milicija dabojo". Bet lietuvių dauguma šitų sovietinių draudimų ir pavojų nepaisė. Štai kodėl badaujančių vokiečių šelpimą ir globą galima laikyti pasyvia rezistencija.

Tokių nepaklusnių lietuvių ūkininkų buvo tiek daug, kad sovietinė milicija ir vadinamieji "istrebiteliai" arba "stribai" daugeliu atvejų būdavo bejėgiai sudrausti. Jie buvo priversti žiūrėti pro pirštus ne tik į laikinį vokiečių apsistojimą pas ūkininkus, bet ir į tą nelaimingųjų apsigyvenimą ir įsijungimą pas ūkininkus į darbą. Todėl nemažai Rytprūsių moterų ir vaikų Lietuvoj išgyveno keletą metų, kol (1951 metais) sovietinės įstaigos tuos vokiečius surinko ir išgabeno į Vokietiją, nors ir tada kai kuriems prie lietuvių pripratusiems vokietukams pavyko pasislėpti ir pasilikti. Kiek vokiečių moterų ir vaikų, išgyvenusių slaptai (nelegaliai) pas Lietuvos ūkininkus kelerius metus, išsigelbėjo nuo bado, sunku tiksliai pasakyti. Tik viena aišku, kad jų buvo tūkstančiai. Apie tai galima spręsti iš vokiečių laikraščių, kai jie pradėjo spausdinti žinutes apie sovietų įstaigų grąžinamus jų tautiečius.

Antai **Westfaelische Rundschau** (Dortmund, 1951. V. 26) straipsnely "Grįžo iš Lietuvos" rašė, kad per pastarąjį mėnesį į Vokiečių Federalinę Respubliką grįžo 1351 rytprūsietis, kurie buvo prisiglaudę Lietuvoj. Trimis metais vėliau Goettinger Tagesblatt (1954. I. 25) dar rašė apie 177 grįžusius drauge su katalikų labdaros įstaigų atstovais. Tie visi Rytprūsių gyventojai taip pat buvo prisiglaudę pas Lietuvos ūkininkus per kelis metus. Šita proga aprašydamas vienos vokiečių prieglaudos išsigelbėjimą nuo bado **Goettinger Tagesblatt** rašė: "Pasaulinei viešumai labai mažai težinoma apie Lietuvos gyventojų gailestingą darbą per tuos vargo metus. Tie lietuviai ūkininkai, kurie patys dėl jų valstybės įjungimo į Sovietų Sąjungą buvo išmušti iš ramios savo gyvenimo pusiausvyros, kuriems grėsė jų turto nusavinimas (jis įvykdytas 1950 m.) ir kurie buvo nuolat šnipinėjami, vis dėlto išdrįsdavo priglausti varge atsidūrusius vokiečius, kurie tūkstančiais plūsdavo per krašto sienas. Jie ypatingai buvo paslaugūs elgetaujantiems vaikams, slėpdavo juos ant aukštų ir rūsyse, paskui juos įjungdavo į savo pačių vaikų būrį ir šitaip suteikdavo jiems vėl lyg saugumą ir tikrumą. Tūkstančiai, kuriems šitaip buvo padėta, yra skolingi už savo gyvybę tai pavyzdingai lietuvių gyventojų laikysenai."

Po šitokių bendrų vokiečių pasisakymų apie lietuvių laikyseną ir vokiečių didį vargą, įdomu sustoti ties vienu antru atveju, iš kurio matyti ryšiai tarp pasyvios ir aktyvios lietuvių rezistencijos. Tai vaizdžiai pa-

iliustruoja Karaliaučiaus gyventoja Renata Lippert, kuri 1945 - 46 m. žiemą nuvyko į Lietuvą ieškoti duonos ir ten išgyveno pas ūkininkus penkerius metus. Nuvyko vaikas, o grįžo į Vokietiją subrendusia mergina. Jos tų metų įspūdžiai yra atpasakoti ir išspausdinti knygelėje **Duonos beieškant** (Londonas, 1954). Prisimindama savo vaikystės ir jaunystės vargus, ten Renata Lippert papasakoja scenų ir epizodų, susijusių su lietuvių rezistencija. Iš jų matyti, kokie buvo ginkluotų rezistentų santykiai su lietuviais ūkininkais, kokiu būdu stengėsi vieni antriems padėti, kokių vilčių turėdavo ir kaip reaguodavo sovietinė milicija ir "istribiteliai" į ūkininkų santykius su aktyviaisiais rezistentais. Pasekime tuos epizodus.

Atvykusi iš Karaliaučiaus į Lietuvą duonos, Renata Lippert pirmiausiai buvo priimta ilgesnį laiką apsigyventi Brazų šeimoj, kurios ūkis buvo nelabai toli nuo senosios Vokietijos — Lietuvos sienos. Kadangi 1946 m. vasarą ji buvo 11 - 12 metų mergaitė, Renatai teko pas Brazus žąsis ganyti. Vieną sekmadienį, kai ji ant griovio kranto sekė žąsų būrį ir žaidė su žiogu, ji pirmą kartą susitiko su partizanu. Renata rašo: "Išsigandusi šoktelėjau iš griovio, lyg iš pasalų mane kas būtų botagu pertvojęs. Čia pat už gluosnio atžalų stovėjo jaunas, saulės įdegusiu veidu vyras, dėkle ant kaklo pasikabinęs žiūronus, dešinėje rankoje laikąs trumpą automatą." Tas ginkluotas vyriškis paprašė Renatą eiti į namus pas šeimininkus ir jam atnešti duonos ir lašinių. Mergaitė teisinosi: "Šeimininkė užrakino namus ir raktą pasiėmė. Aš negaliu įeiti... Aš bijau ten eiti, kai nėra šeimininkų...

— Ar pas Brazus dažnai užeina stribai?

— Milicija kelis kartus buvo ir liepė, kad Brazai mane išvarytų. Brazai geri žmonės ir mane laikytų, jei jie nebijotų milicijos.

— Kodėl Brazams liepia milicija tave išvaryti?

— Aš vokietaitė".

Ginkluotas vyriškis vis tiek prašė Renatą atlikti patarnavimą, sakydamas:

— Nebijok, mes tave apginsime, jei milicija ateis tavęs išvežti. Mūsų daug miškuose, laukuose ir miestuose. Mes viską žinome ir viską matome, kas veikia ir kas talkininkauja stribams. Draugams padedame, išdavikus siunčiame, kur pipirai auga" (55 psl.).

Nors Renata atliko rezistento prašymą — atnešė iš šeimininko gavusi kelis kepalus duonos ir lašinių, — tačiau ilgai pas Brazus nebegalėjo pasilikti. Šeimininkai matė, kad mergaitė pagaliau suprato, kad ginkluotas vyriškis buvo Brazų giminės. Apdovanota maistu, Renata grįžo į Karaliaučių. Bet čia žmonės tebebadavo. Todėl po mėnesio Renata Lippert su savo pamote vėl išvyko į Lietuvą ir pirmiausiai pasuko pažįstamos Brazų sodybos kryptimi. Atvykusi prie tos sodybos, kur buvo praleidusi keletą mėnesių, Renata jos nebegalėjo pažinti. Ji sako: "Iš visos Brazų sodybos buvo likę tik ją supę medžiai, apsvilusiais kamienais ir suskrudusiais lapais. Tarp krūvos nuodėgulių, pelenų ir plytų, kyšojo aukštas gyvenamojo namo kaminas, o prie suanglėjusių vartų — stiebas nebaigto degti kryžiaus. Mačiau sudegusį Karaliaučiaus miestą, bet šios sodybos griuvėsiai man atrodė daug baisesni... Vėjo pūstelėti pelenai sūkuriavo ir,

man atrodė, kad iš to sūkurio tuoj pat išeisianti Brazienė, laikydama saulės įdegtose rankose pieno indą" (71 p.).

Tada, saulei leidžiantis, mergaitė su pamote ryžosi nakvynės ieškoti pas Brazų kaimyną Mingėlą. "Aš tuoj pat pajutau jo nepasitenkinimą mūsų atsilankymu, — sako Renata. "Mano prašomas, jis sutiko leisti tik vieną naktį čia pernakvoti... Nors ir nenoromis, bet Mingėla man papasakojo, kas įvyko. Tuoj po rugiapiūtės miško broliai užpuolė stribus ir miliciją, atvykusius su kombainu kulti apylinkės nukirstų rugių. Įvyko kautynės, kurių metu žuvo keli partizanai, jų tarpe ir Brazų sūnus. Kažin kas išdavė, kai buvo suvaryti apylinkės žmonės lavonų atpažinti. Atpažintųjų tėvai buvo suimti ir išvežti Sibiran, o jų ūkiai sudeginti" (72p.).

Iš šio epizodo matyti rezistentų pastangos gelbėti ūkininkus, kad iš jų nebūtų atimtas ką tik nupiautas derlius. Bet iš jo taip pat aišku, kaip sovietinės įstaigos keršydavo tėvams, kai buvo atpažįstamas jų sūnus - rezistentas.

Patyrusi apie liūdną savo globėjų Brazų dalią, Renata Lippert suprato, kad pažįstamose apylinkėse ji nebegalės apsigyventi. Sustiprėjo viltis jai ilgesnį laiką pasilikti Lietuvoj, kai ji pasiekė Jono Plėtos sodybą Naujuose Kirtimuose, kurie yra tarp Lazdijų ir Šunskų. Šeimininkas atsisakinėjo priglausti vokietaitę. Bijodamas, kad jo kas neįskųstų sovietinei valdžiai, jis aiškino: "Ikiš liežuvį, ateis, ištardys ir išveš į dar didesnį pragarą. Šunų dabar priviso kiekvienoj pakampėj, ir nežinai, žmogus, kuris tau iš pasalų įkąs". Tačiau Renatą užtarė šeimininkė tardama: "Aš daugiau bijau Dievo, negu pakampėse slankiojančių blogų žmonių. Kas tokių vaikų nepriglaudžia, nusikalsta daugiau negu tie, kurie įskundinėja. Tu nežinai, kur rytoj tavo vaikai gali atsidurti... Kol mes turime duonos sau, negalim atstumti mergaitės, neturinčios nei namų, nei duonos... Ji sau duoną užsidirbs, pavaduodama mane namuose, — atsikirto Plėtienė vyrui, ir nuo to karto dėl manęs jų tarpe niekad nebebuvo ginčų" (80 p.).

Renata pas Plėtas išgyveno penkeris metus, dalindamasi su jais sovietinės okupacijos vargais. Jai teko matyti ir girdėti, kaip buvo prievarta kuriami pirmieji kolchozai Lietuvoj. Prasidėjo nuo mitingų, į kuriuos turėjo eiti abu šeimininkai. "Mitingams pasibaigus, — sako Renata Lippert, — Plėtienė grįždavo viena. Tik nakties metu atsirasdavo Plėta, visada stipriai nusigėręs. Nesiskaitydamas nei su žmona, nei su žodžiais, plūsdavo komunistus ir kai kuriuos kaimynus, kurie jau buvo užsirašę į kolūkį.

— Kitos išeities nėra, — eisiu ir aš į partizanus, — nesivaržydamas sakydavo žmonai...

Po Kalėdų rečiau ėmė lankytis ir milicininkai, retesni buvo ir susirinkimai. Kurį laiką visas kaimas buvo kiek aprimęs. Susirinkę vyrai kalbėdavo, kad Lazdijuose praretėję milicijos ir stribų: visi buvę kažin kur pašaukti į Lietuvos gilumą, kur buvo didelės partizanų kautynės su bolševikais. Šeimininkas... nuolat išeidavo į kaimą, o iš ten grįžęs, pasakodavo žmonai, kad jau partizanai greit išvysią iš Lietuvos atėjūnus, kad miško brolius remia amerikiečiai ir vokiečiai. Kurį laiką mažiau žmonės kalbėjo apie kolchozus, rekvizicijas ir išvežimus, bet

daugiausiai apie partizanų ir stribų kovas" (82 psl.).

Tačiau tie trys žiemos mėnesiai buvo pertrauka prievartinio sukolchozinimo akcijoj. Kadangi Nauj. Kirtimų ūkininkai buvo pasilikę į kolchozus neįsirašę, sovietinės įstaigos nutarė juos priversti, pirmiau atimdami iš ūkininkų javus ir gyvulius. Bet apie šitokį komunistų planą rezistentai sužinojo ir per savo ryšininkus įspėjo visus apylinkės ūkininkus. Trys vyriškiai naktį pasibeldė į Plėtų namą ir suėję į vidų tamsoj šeimininkui pasakė: "Slėpkite maistą ir ką turite geresnio: milicija ir stribiai šukuos Naujuosius Kirtimus. Į Lazdijus prigužėjo nauji daliniai, pavasario rekvizicijai pravesti. Nepalieka nei sėklinių grūdų, nei duonai... Jiems išėjus, šeimininkas nebegulė... Tą naktį ir kitą dieną Naujųjų Kirtimų ūkininkai, partizanų įspėti apie gresiantį pavojų, slėpė kur įmanydami ūkiškas gėrybes, paskubomis skerdė kiaules, piovė liesas avis" (83 psl.).

Po poros ar trijų dienų visas kaimas naktį iš tikro buvo apsuptas milicijos ir istrebitelių. Kiekvienas ūkininkas buvo iškrėstas, visi surasti grūdai atimti, visi gyvuliai, išskyrus vieną karvę, surinkti ir išvaryti. Papasakojusi šitas ūkininkų sunaikinimo scenas, Renata Lippert šitaip vaizduoja gyventojų nuotaikas. "Ūkininkai, išėję iš trobų, bėgo į savo tvartus, klėtis ir kluonus, o iš ten, pėdsakais išvarytų gyvulių, rinkosi sodžiaus gatvėje vieni tylūs, susimąstę, rūstūs, kiti garsiai grūmodami, keikė ginkluotus piktadarius, priekaištavo partizanams, kad šitokios nelaimės metu neapgynė, keikė amerikiečius, kad taip ilgai nepradeda karo" (89 psl.).

Netekę javų ir gyvulių, ūkininkai buvo priversti dėtis į kolchozus. Po kelių mėnesių, rugiapjūtei baigiantis, rezistentai mėgino juos išardyti. Apie tai Renata pasakoja: "Po antrosios popiečio pertraukos rugių buvo belikę keli pradalgiai. Mūsų du nuolatiniai prižiūrėtojai ir keli Šeštokų milicininkai ruošėsi išvykti. Ūmai... pykštelėjo vienas, tuojau pat kitas ir po kelių sekundžių užvirė visa serija šūvių. Kolchozininkai sukrito rugienoje, tarp nebaigtų rišti pėdų. Milicininkai, subėgę į griovius, atkišo automatinius šautuvus į rugius, dengiančius sodybą, kurioje kas minutę tarškėjo šūviai". Po kurio laiko prislinkę miško broliai įsakė visiems pakelti rankas. Ant griovio krašto stovėjo rankas iškėlę mūsų prižiūrėtojai ir milicininkai, o už jų keliolika vyrų su trumpais automatais rankose. Iš pėdais nukloto lauko, kėlėsi rugių šiaudais apipintais šalmais nauji vyrai, lietuviškomis ir vokiškomis uniformomis, lyg rytą mūsų surišti pėdai būtų stebuklingai virtę partizanais" (101 psl.). Naujųjų Kirtimų gyventojai sutiko mus, lyg butume prisikėlę iš mirusių: likę kaime galvojo, kad mes visi žuvome partizanų ir stribų kautynių metu... Vakare kažinkas pasakojo, kad ne tik iš Šeštokų, bet ir iš Marijampolės, Alytaus partizanai išvijo stribus, miliciją ir komunistus. Kas valandą sklido visokios naujos žinios apie partizanų pergalę, apie prasidėjusį karą. Drąsesni siūlė iš kolchozo stočių parsivesti arklius ir karves.... Kitos dienos rytą niekas nėjo dirbti į kolchozą. Vyrai pasakojo, kad nakties metu į kaimą buvo atėję partizanų žvalgai, įsakė kirtimiečiams nesirodyti laukuose. Niekas iš kaimo nėjo į laukus dar kelias dienas... Visą savaitę N. Kirtimuose nesirodė joks

svetimas žmogus, nei stribai, nei partizanai, nei milicija... Visų nuotaika krito, kai atbėgęs Bagdonavičių Algis pranešė, jog Šeštokuose apsistojo rusų tankų dalinys. Po šitos žinios kirtimiečiai, atsiėmę iš kolchozų stočių arklius ir karves, niekieno neraginami, suvedė juos atgal į bendrą tvartą... Apie vidudienį pasitvirtino Algio pranešimas: Šeštokų vieškeliu riedėjo rusų tankų voros. Dulkėmis bedebesuojąs horizontas nešė naują mane priglaudusiam Kirtimų kaimui kryžių. Kelias dienas visus hipnotizavusi laisvės viltis nutrūko, palaužtama pasitikėjimą ne tik žmonėmis, bet ir Dievu", pasakoja Renata (102 - 04 psl.).

Po kurio laiko jai teko matyti kaimo gatvėj partizanų lavonus, prie kurių buvo suvaryti kaimo gyventojai, kad atpažintų nukautuosius. Jai taip pat teko matyti gyventojų trėmimus į Sibirą 1948 metais, kada iš N. Kirtimų kaimo naktį buvo surinkti 38 gyventojai ir su šeimomis ištremti. Vėliau Renatai partizanų nebeteko matyti, nors apie jų kovas su stribais ir milicija dar buvo girdėti ir 1949 m. Tik 1951 metais, kada jau kolchozų tvarka buvo įvesta ir ginkluotoji rezistencija susilpnėjusi, sovietinė valdžia įsakė registruotis visiems vokiečiams, gyvenusiems pas buvusius ūkininkus.

Nuėjusi į Lazdijų miliciją, Renata nebebuvo paleista. Kitą dieną atėjo su ja atsisveikinti Plėtienė. "Nei ji, nei aš, nežinojome, kur mane gabens, — sako Renata Lippert, — ir tas nežinojimas dar labiau slėgė mūsų persiskyrimą. Mes verkėm, bučiavomės, pasižadėdamos viena kitos nepamiršti. Kai jai buvo liepta iš milicijos skaistyklos išeiti, aš pajutau, kad netekau tikrosios motinos, kuri pati nepaprastame varge būdama per penkeris metus mane globojo, mokė, dalinosi paskutiniu duonos kąsneliu, niekad veiksmu nė žodžiu neišskirdama nuo savo vaikų" (120 psl.).

Šitokią globą vokiečių vaikams ir Rytprūsių gyventojams lietuviai reiškė iš savo krikščioniškosios meilės artimui ir drauge šituo protestuodami prieš nežmonišką sovietinį režimą. O šitokią pagalbą, kaip žinom, palaikė ir lietuvių aktyvioji rezistencija. Ją rėmė ir Lietuvos dvasininkija savo žodžiu ir pavyzdžiu. Tai aiškiai liudija Elisabeth Pfeil, rašydama: "Iš visų labiausiai pasiruošusi padėti pasirodė lietuvių dvasininkija. Beveik kiekvienas klebonas kalbėjo vokiškai. Be išimties, jo-

A. TYRUOLIS

GLADIATORIUS

(Kapitolio muziejus, Roma)

Taip gladiatoriai numiršta
Arenoj kraują liedami,
Kai žvėrys siautuly įniršta,
Ir kai dievai — persvetimi.

Kai niaukias jo akių šaltiniai
Ir draikosi mirties ūkai,
Galbūt vis laukia jo tėvynėj
Su ilgesiu žmona, vaikai.

Šventosios žemės saują semias,
Kam skirta likt svečioj šaly,
Bet daug kas miršta be tos žemės.

Ir mirštąs kraujas graudžiai šaukia
Namus, palikusius toli,
Ten mylimoj, šventoj palaukėj.

Iš rinkinio "Sacra Via"

kio konfesinio skirtumo neparodydami, jie buvo malonūs, dosnūs, svetingi, maloningi". (48 psl.). Todėl nenuostabu, kad čia cituojama E. Pfeil galėjo pasakyti apie lietuvius: "Kol gyva būsiu, aš nuolat jiems giedosiu svetingumo himną. Tos atkaklios tautinės neapykantos laiku ta maža tauta parodė gyvą žmoniškumą pavyzdingu būdu" (6 psl.).

Panašus gilus ir rezistencinis žmoniškumas reiškėsi ir lietuvių santykiuose su vokiečių belaisviais. Nors 1945 - 48 metais Lietuvoj maistas buvo racionalizuotas, nors sovietinė valdžia jį dalinti karo belaisviams draudė, tačiau lietuviai tų sunkenybių nepaisė ir rasdavo progų nelaimingiesiems sušelpti. Tai liudija mokytojas Willi Guttig, kuris Lietuvoj buvo susitikęs su lietuviais partizanais ir buvo kviečiamas prie jų prisidėti. Šis belaisvis su 4.000 kitų vokiečių belaisvių 1945 - 48 metais gyveno belaisvių stovykloj Šiauliuose. Su 12 vyrų jis 1948 m. pradžioje buvo perkeltas į Panevėžį dirbti lentpiūvėj. Prie šito sunkaus darbo oficialiai duodamo maisto karo belaisviams nepakako. Jį reikėjo pasipildyti iš lietuvių gyventojų. Šitaip buvo daroma kasdien. Pagaliau atėjo Velykos. Prisimindamas jas, laikrašty **Mann in der Zeit** Willi Guttig rašo: "Tuo laiku atėjo Velykos, Velykos lietuviškame Panevėžio mieste. Ir atsitiko, kad mes Didįjį Penktadienį, trylika vyrų ketvirtą valandą po pietų, sėdėdami ant rąstų siaurame praėjime tarp malkų krūvų, padarėme įžadus. Ant žemės sniege gulėjo milinė, o ant jos buvo sudėta trylika krūvelių. Kiekvienoj buvo: du kiaušiniai (sargybinis gavo tris, nes skaičius nesidalino), penki pyragaičiai (tos mažos saldžios rūšies), keletas riekių pyrago, gabalas lašinių, trys svogūnai ir mažas kalniukas duonos. Pradžioj sėdėjome visai tylūs, kaip nebyliai, ir apžiūrinėjome tas prašmatnybes. Tada pakilo Juozas Broesseler ir pasakė prakalbą. "Jau treji metai, sakė jis, kaip mes esame šiame krašte, ir labai nedaug tebuvo dienų, kuriomis kas nors nebūtų laikęs duonos, gautos iš lietuviškos rankos. Prisiminkit Šiaulius: 4.000 vyrų, ir kiekvienas beveik kasdien gaudavo gabalą duonos. Trejus ištisus ilgus metus! O tai yra neturtinga tauta! Ir aš jums sakau: jei šitai kas nors kada užmirš, tas neturi nė kibirkštėlės padorumo! Ir nė jokios kibirkštėlės! Ir jei mes grįšim į namus, mes tai pasižadame papasakoti kiekvienam. Namuose kiekvienas tai turi žinoti. Lietuviai, tai žino vienas Dievas, jie yra mūsų Raudonasis Kryžius". O Bernhard Johani dar pridūrė: " Bet kas to nepadarys, tam kada nors vėliau, jei mes kada nors vėl sėdėsime prie pilnų dubenių, kiekvienas kąsnis teužkliūva gerklėj, tai aš jums sakau". Ir mes su tuo sutikome. Ir kiekvienas tai pasižadėjome (suprantama, ne balsiai; tokie puikūs mes nebuvom), o aš dėlto, kad kalba nedaug padaroma, tai čia parašiau."

Aišku, Vakaruose nėra įrodymų, kad lietuvių pagalba, kurią karo belaisviai vadindavo savo raudonuoju kryžiumi, būtų buvusi specialiai organizuojama prieš sovietų potvarkius. Bet, jeigu ta pagalba belaisviams buvo tokia plati ir truko taip ilgai, kaip liudija W. Guttig su savo draugais apie Šiaulius, ji tesuprantama prileidus, kad lietuvių rezistencija tokią pagalbą inspiruodavo. Šitaip manyti pagrindą duoda faktas, kad vokiečių karo belais-

vių šelpimas buvo žymus ten, kur stipriai reiškėsi lietuvių aktyvioji rezistencija. O Šiaulių apylinkėse ji buvo stipri. Apie tai liudija viena vokietė iš Prūsų Eiluvos (Preuss. Eylau). Ji sako:

"Nuo 1947 iki 1951 m. aš pėsčiomis išvaikščiojau beveik visą Lietuvą... Man labiausiai patiko žmonės aplink Šiaulius, kur aš dažniausiai apsistodavau. Aš buvau pažįstama visuose kaimuose ir visur būdavau priimama lyg kokia šeimynos narė. Aš padėdavau moterims siūti, lopyti, megzti... Apie Šiaulius buvo daug partizanų, kurie komunistams ir rusams apsunkindavo gyvenimą. Didžiausios partizanų medžioklės įvykdavo žiemą. Tūkstančiai rusų kareivių ir NKVD vyrų tada šukuodavo miškus. Kareiviai krėsdavo ir kaimus. Su ypatingomis metalinėmis jietimis jie badydavo šieno atsargas daržinėse ir žemę aplinkui. Žiemą būdavo sunku partizanams pasislėpti, ir dėlto jų daug žūdavo. Aš pati Verbūnuose mačiau, kaip traukėsi būrelis partizanų, kuriuos persekiojo rusai. Bet partizanai nuolat pasipildydavo. Kartais visos kolchozininkų šeimos pasitraukdavo į mišką pas partizanus... Partizanai kovodavo be atodairos prieš okupantus ir jų padėjėjus...

Vieną kartą, kai nakvojau pas vieną ūkininką Meškuičiuose, atvyko partizanai. Jie ten išbuvo visą naktį, valgydami, gerdami ir dainuodami lietuviškas dainas. Jie visi buvo švariomis žaliomis kariškomis uniformomis, gerai ginkluoti; jie buvo jauni linksmi vyrai. 1949 m. vasarą prie Kuršėnų partizanai sunaikino visą rusų įgulą, apie 200 vyrų. Partizanai buvo laiku painformuoti apie tos įgulos pasiuntimą ir galėjo "draugus" kaip reikiant pasveikinti. Dėl to žmonės džiaugėsi, ir sklido gandai, kad visoj Lietuvoj prasidėjo sukilimas.

Lietuva ne tik man, bet visiems Rytprūsių vokiečiams buvo šventas vardas. Šį vardą minėjome visose savo maldose ir prašėme Dievą laisvės tam kraštui, kuris mus gelbėjo nuo bado mirties ir saugojo mus nuo aziatiškų prispaudėjų. Aš dar ir šiandien atsimenu maldą, kurią tūkstančiai rytprūsių kasdieną kartojo: "Gyvuok, lietuvių šalie, mums, rytprūsiams tokia maloni! Atvykom tavin ligoti, nuogi, alkani. Dabar esam sotūs, dabar jau sveiki. Vėliau tau vaikaičiai paseks, padainuos, kas mums tu buvai didžiuose varguose" (vertimas iš eilėraščio).

Vokiečių karo belaisviai sutiko lietuvių Sibire, o vokiečių kaliniai su lietuviais turėjo progos arčiau susipažinti sovietų priverčiamojo darbo stovyklose. Ir ten jie pastebėjo lietuvių rezistencines nuotaikas. Vienas tokių buvo vokiečių gydytojas, buvęs marksistas ir komunistas, dr. Joseph Scholmerich. Jis rusų buvo pasmerktas Rytų Berlyne ir išvežtas Rusijos Šiaurėn į Vorkutą. Po ketverių metų paleistas, jis savo įspūdžius surašė knygoj **Mirusieji sugrįžta".** Ten jis pasakoja, kad Vorkutos srity, kur yra didelės anglies kasyklos 1949 - 53 m. buvo apie 100 - 150 priverčiamųjų darbų stovyklų. Dirbdamas 9-10 stovykloj, kur buvo įkalinta 3.500 asmenų, dr. Scholmerich sužinojo, kad tarp kalinių apie 1.500 buvo ukrainiečių, 800 lietuvių, 300 latvių, 200 estų, 190 vokiečių ir mažiau kitų tautybių. Daugiausia sąmoningumo, veiklumo ir rezistencinės nuotaikos prieš baisų vergų režimą rodė ukrainiečiai ir pabaltiečiai. Tarp kitų tautybių, ypač tarp rusų, buvo

šnipų, vadinamų "avinais" arba "stukalščikais". Tarp ukrainiečių ir lietuvių nebuvo nė vieno, kuris sekiotų ir įdavinėtų kalinius.

Tarp 800 lietuvių, kaliniais dirbusių 9 - 10 stovykloj, daugiausia buvo sugautų laisvės kovotojų, partizanų, kuriuos Scholmerich vadina kietaisiais. Jie buvo gerai organizuoti, gaudavo maisto siuntinių iš Lietuvos, tą maistą dalindavosi tarp savęs, remdavo vieni antrus, kur galėdami. Valgyklos vyresniuoju toj stovykloj buvo vienas lietuvis. "Suprantama, kad indų plovėjais buvo lietuviai", pastebi šiek tiek su ironija dr. J. Scholmerich. Lietuviai, anot jo, stovykloj buvo geriausiai maitinami. Jie gerai atlikdavę darbo normas ir padėdavę stovyklos administracijai vogti rąstus, skirtus kasyklų statybai, ir už tai gaudavę papildomai maisto porcijas.

Iš lietuvių kalinių stovykloj dr. J. Scholmerich daug sužinojo apie Lietuvos valstybės atsikūrimą ir apie jos ūkinę pažangą. Lietuvos žąsys, kurias 1935 m. valdininkai ir tarnautojai turėjo pirkti pagal įsakymą, o kareiviai valgyti, toj priverčiamųjų darbų stovykloj buvo tapusios savotišku politiniu simboliu:

"Taip, tu labai mėgsti žąsis, bet tu vis tiek esi nukeipęs", plūsdavo nevieną lietuvių rusas brigadininkas.

Lietuvių rezistencinė dvasia pirmiausiai pasireikšdavo pamaldomis, kurias jie slaptai organizuodavo kasyklų šachtose. Į jas Scholmerichą įvesdino du lietuviai mokytojai. "Pamažu iš tų dviejų lietuvių pasidariau sau draugus, — rašo J. Scholmerich, — o jie susirūpino mano sielos išganymu. Religija juose turėjo tokį svarbų vaidmenį, kad jie neįsivazduodavo, kaip galima apsieiti be Bažnyčios pagalbos. Kartą vienas jų mane paklausė, ar aš norėčiau nueiti į mišias. "Jūs galit reguliariai dalyvauti pamaldose."

Tai man buvo paliudijimas jų pasitikėjimo ir taip pat jų simpatijos, ir aš negalėjau to pasiūlymo atmesti. Taigi, daugystės ir taip pat smalsumo paskatintas, aš juos pasekiau.

Mišios buvo laikomos vienoj iš apleistų galerijų (šalchtų) apie du šimtu metrų po žeme. Tą naktį mano du draugai ir aš paskubėjome užbaigti savo darbus. Supratau, kad brigados viršininkas apie tai žinojo. Jis mums buvo davęs tokį darbą, kurį turėjome pabaigti ketvirtą valandą ryto... Praėję užimtas galerijas ir susikryžiavimo takus, pilnus darbininkų, mes pasukome urvu, kuris nuvedė į mažą kriptą. Gilumoj prie sienos pritvirtinta lenta atstojo altorių. Dvi angliakasių lemputės apšvietė sceną ir dvi žvakės degė ant altoriaus. Žmonės, gal koks dvidešimt, stovėjo tylūs, paskendę savo maldose. Jie čia jautėsi saugūs: joks kareivis, branginąs savo gyvybę, nebūtų rizikavęs nusileisti į kasyklos gilumą.

Vienas atsiskyrė iš kalinių grupės. Išvaizda jis niekuo nesiskyrė nuo kitų. Jo drabužiai buvo tokie pat nešvarūs, kaip ir jo draugų. Kitas kalinys jį palydėjo; tai buvo patarnautojas. Ant altoriaus jis padėjo mažytę taurelę ir atvertė mažą mišiolėlį. Pakylėjimui patarnautojas suskambino varpeliu. Atnašaujantis pakėlė ostiją. Tikintieji ant kelių mušėsi į krūtinę. Daugelis jų priėmė Komuniją. Paskui kunigas mus palaimino, ir mes išsiskirstėme tylūs, kaip buvom atėję". (La greve de Vorkuta, 117 p.).

Šitaip aprašęs naujųjų katakombų mišias komunistinių neronų laikais,

dr. Scholmerich toliau papasakoja, kaip kaliniai buvo iškalę taurelę - kieliką, kaip būdavo padaromas mišių vynas, gaunamos ostijos, kaip slaptai ligoniams stovykloj buvo dalijama Komunija. Dr. J. Scholmerich priduria: "Lietuvių ir ukrainiečių religinis gyvenimas stipriai prisidėdavo prie protinės pusiausvyros. Savižudybės nepaprastai retos, nors katorgininkų egzistencijos kietumas leistų priešingai manyti."

Dr. J. Scholmerichui didelį įspūdį yra palikęs vienas labai kuklios išvaizdos lietuvis kalinys, kurį vokietis vadina Katapultu. Jis gerai mokėjo judo apsigynimo taisykles. Vieną kartą užgautas jis sovietinį sargybinį per kelias sekundes pertrenkė taip, kad sargybinis sąmonę teatgavo tik po ketvirties valandos. "Nuo tos dienos, — rašo J. Scholmerich, — sargybiniai ir brigados viršininkai su Katapultu elgdavosi be galo pagarbiai. Jam vengdavo skirti bet kokį sunkų triūsą. Kai siausdavo sniego pūgos, jam buvo leidžiama dirbti po stogu".

Lietuvių rezistencinė reikšmė prieš nežmoniškas vergų stovyklos sąlygas Vorkutoj ir sovietinį režimą apskritai prasidėjo 1953 metų vasarą, kai buvo suruoštas kalinių streikas, iš pagrindų sukrėtęs priverčiamųjų darbų stovyklų administracinę galią ir nuaidėjęs per pusę plačiosios Rusijos, nors sovietiniai laikraščiai ir radijas apie tai nieko neskelbė. Tada lietuvių kalinių reikšmė buvo netoli pirmaeilės, nes streiko komitetui vadovavo daugiausiai ukrainiečiai ir lietuviai.

Kai iš kasyklų gilumų pradėjo nebekilti anglys, stovyklų administracijos tuoj sušvelnino kai kurias kalinių gyvenimo sąlygas, o NKVD (politinė policija) pradėjo areštuoti įtartus vadus. Tie areštai nepalietė streiko komiteto, nes šnipai, vadinami "avinais", tegalėjo įduoti tik žymesnius rusus ir žydus, bet negalėjo prisiskverbti prie tikrųjų streiko sąjūdžio vadų, kurie beveik visi buvo ukrainiečiai ir lietuviai, rašo J. Scholmerich. Jie ir davė įsakymą pradėti streiką — nebeiti į darbą kasyklų šachtose. Kai prasidėjo kaliniams sunkumai su maistu, lietuviai jiems padėjo savo asmeninio maisto santaupomis. "Negirdėtas dalykas lagerio metraščiuose — lietuviai dalinasi savo lašiniais su kitais. Tai demonstratyvaus solidarumo ženklas" — rašo dr. J. Scholmerich.

Iš trylikos specialiųjų kasyklų stovyklų, dirbusių prie anglies kasimo, sustreikavo penkios, nes su kitomis stovyklomis kalinių vadai nepajėgė susisiekti ir jų suorganizuoti. Šiose Vorkutos stovyklose streikas truko daugiau negu 14 dienų. Tartis su streikuojančiais buvo iššaukti NKVD generolai, nes streikininkai dėl savo reikalavimų kalbėtis su vietine administracija buvo atsisakę. Tai ir nebuvo jos kompetencijoj, nes kaliniai reikalavo peržiūrėti jų pasmerkimo bylas, juos paleisti, arba bent sumažinti metų skaičių. Bet su NKVD generolais atvyko ir divizijos su tankais. Griaudami barakus ir šaudydami į kalinius, jie streiką numalšino.

Kalinių streikas priverčiamojo darbo stovyklose Vorkutoj neprivedė prie galutinio laimėjimo, nes streiko vadai neturėjo praktikos. Kaliniai streikavo stovyklose ir nėjo į darbus kasyklose. O streiko specialistų nuomone, streikas turėjo vykti atvirkščiai — kaliniai būtų turėję vykti į kasyklas ir ten anglių nekasti, nes joks NKVD kareivis nedrįsdavo

nusileisti į šachtas po žeme. Šitaip streikuojant, be akmens anglies būtų sustoję dirbti Leningrado ir visos jo apygardos fabrikai (juose darbas buvo sulėtintas ir daliniam streikui vykstant).

Kad ir šitoks dalinis ir nevisai pasisekęs streikas nebūtų galėjęs įvykti, jei tarp kalinių nebūtų slaptų organizuotų grupių tautiniu pagrindu, mano dr. J. Scholmerich. Tiesa, žiauriai numalšintas streikas pareikalavo kraujo aukų. Jų tikriausiai buvo ir lietuvių tarpe. Tačiau jos nebuvo veltui. J. Scholmerich nuomone, svarbu tai, kad streikas įvyko. Pats faktas turėjo didžiulės moralinės ir politinės reikšmės — katorgininkų darbus vykdančios visagalės NKVD autoritetas buvo sukrėstas iš pamatų. NKVD galybės mitas buvo sugriautas. Tai padidino savęs vertę kaliniuose ir sovietų piliečiuose. Antra, kalinių gyvenimo sąlygos stovykklose vis dėlto buvo sušvelnintos.

Nors visuotinė amnestija, arba nors visuotinis pasmerktųjų bylų peržiūrėjimas ir bausmių sumažinimas, kaip reikalavo streikuojantieji, tuoj nebuvo įvykdytas, tai vis dėlto kalinių ir deportuotų bylos buvo peržiūrėtos vėliau ir bausmės sumažintos. To pasekoje daug lietuvių iš tremties ir kalinių iš priverčiamųjų darbų galėjo sugrįžti į savo tėvynę apie 1956 m. Galima manyti, kad ir Stalino kultui likviduoti stiprų impulsą davė Vorkutos streikas, nuaidėjęs per pusę Rusijos. Ateities istorikai tai turės išaiškinti. Gal tada bus matyti, kad ukrainiečių ir lietuvių suorganizuotas ir jų krauju aplaistytas streikas Vorkutoj yra turėjęs reikšmės visiems Sov. Sąjungos gyventojams, nes nuo tautų ir žmonių kalėjimo langų tada buvo nuimtos spygliuotos vielos.

Į Laisvę Fondo Lietuviškai Kultūrai Ugdyti leidiniai

Fondas veikia nuo 1960 metų. Jį suorganizavo prie Į Laisvę žurnalo susispietusių bičiulių būrelis. Jo tikslas yra leisti, organizuoti ir skatinti studijas ir veikalus, kurių šiuo metu labiausiai stinga, nežiūrint, kad tokių veikalų parūpinimas ir neštų nuostolius. Tai ne pelno organizacija. Susidariusieji nuostoliai padengiami aukomis. Į Laisvę Fondas turi savo narius, kurie moka nario mokestį ir prenumeruoja leidinius. Veikalo leidimo ar užsakymo pirmenybę nustato speciali planavimo komisija, kurios pirmininkas yra dr. Juozas Girnius.

Į Laisvę Fondas Lietuviškai Kultūrai Ugdyti išleido:

Vytauto Mačernio POEZIJĄ. Iliustracijos dail. P. Augiaus. Didelio formato graži dovaninė knyga. Kaina $4.50. Dar galima gauti.

Juozo Girniaus TAUTA IR TAUTINĖ IŠTIKIMYBĖ. Kaina $3.50. Laida išparduota.

Juozo Daumanto PARTIZANAI. Kaina $4.50. Tai partizaninių kovų antrosios sovietų okupacijos metu istorija. Tai testamentinis rezistencijos palikimas gyviesiems. Partizanai sumušė lietuviškosios knygos pirkimo rekordą. Per 2 mėnesius Partizanų knyga baigiama išparduoti.

Partizanų ir kitomis temomis seks ir daugiau leidinių, kurie jau užsakyti.

Į Laisvę Fondo Lietuviškai Kultūrai Ugdyti leidiniai — labiausiai perkamos knygos. Paremkime darbą, įsirašykime nariais Į Laisvę Fondui Lietuviškai Kultūrai Ugdyti.

Lietuvoje mokslas pakeičiamas melu

MOKSLININKAI VERČIAMI NIEKINTI IR KLASTOTI VISĄ LIETUVOS PRAEITĮ. LIETUVOS RUSINIMAS PER LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJĄ.

Kazys Gimbutis

Kokius vargus tenka "savanoriškai" prisiimti bolševikų pavergtos Lietuvos mokslininkams, geriausiai paliudija Lietuvos Mokslų Akademijos darbų temos, dažniausiai primestos iš Maskvos per Akademiją Nauk SSSR. Šiam darbui sunaudota Lietuvos Mokslų Akademijos Darbuose (A) paskelbti metiniai darbo planai, skirti ekonomijos, istorijos, lietuvių kalbos, literatūros klausimams nagrinėti. Visa medžiaga labai santraukiška, oficiali, aptarta uždaruose posėdžiuose ir komunistų partijos Maskvoje patikrinta. Apie tai patikimam asmeniui pranešė neseniai miręs Kazys Preikšas, buvęs vadinamosios ministrų tarybos pirmininko pavaduotojas, senas komunistas, bet nusivylęs Maskvos kišimusi į visus Lietuvos reikalus. Jis prieš keletą metų slapta į Vakarus pasiuntęs žinią apie Maskvo pastangas Lietuvoje įvesti rusiškas raides — graždanką. Toji žinia Maskvoje sukėlusi daug triukšmo. Dabar aiškėja, kad Kazys Preikšas artimiesiems palikęs savo komunistinį testamentą su A. Sniečkaus, J. Paleckio, G. Zimano, J. Žiugždos ir visos eilės senųjų ir naujųjų komunistų labai neigiama charakteristika. Jis patikimiesiems palikęs ir neparsidavusiems lietuviams Solomėjos Neries eilėraščių, kurių nepatikėjęs A. Venclovai, ruošusiam ir pagal Maskvos įsakymus dariusiam S. Nerį komuniste.

Šiai apžvalgai sunaudojau penkių metų (1957 - 1961) Lietuvos Mokslų Akademijos Darbų kronikas, išspausdintas 1958 - 1962 m. Darbuose lietuviškai ir rusiškai. 1962 m. Lietuvos Mokslų Akademijos Darbų kronikos viešai dar nepaskelbtos. Iš jų, lyginant pamečiui, labai vaizdžiai išryškėja, kokie nauji įsakymai iš Maskvos ateina Lietuvos mokslininkams ir kaip juos tenka vykdyti. Kartais jie ir nebeslepiami, pvz, "institutas nagrinėjo 6-ias visasąjunginiu mastu koordinuojamas problemas" (1961 kronika, 217 p.). Toji "koordinacija" metai iš metų daugiau įsakoma Lietuvai, visam Pabaltijui, net Lenkijai.

Autorius

Istorijos institutas

1957 m.

Suorganizuoti du sektoriai iš buvusio vieno Istorijos instituto: "Lietuvos istorijos ligi Spalio socialistinės revoliucijos ir Lietuvos istorijos po Spalio socialistinės revoliucijos" 4, 277 p.

Šalia "feodalizmo ir kapitalizmo genezės bei revoliucinio judėjimo problemų nagrinėjimo, ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į Lietuvos darbo žmonių kovos dėl Tarybų valdžios sukūrimo ir socializmo statybos istorijos problemų nagrinėjimą", t. p. 266 p. Rašė tada 11 temų, iš jų

"skirta Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 40 metų sukakčiai paminėti' skaityta vad. Visuomeninių mokslų skyriaus sesijoje — minėjime: J. Jurginio Socialiniai - politiniai santykiai Lietuvoje 1918 m., A. Gaigalaitės Socialiniai - ekonominiai pertvarkymai, Tarybų valdžios įvykdyti Lietuvoje 1918 - 1919 m., P. Dičiaus Revoliucinis žemės santykių pertvarkymas Lietuvoje 1940-1941 m. A. Vyšniauskaitės Lietuvių kolūkiečių šeimos kultūrinio lygio pakilimas ir P. Kulikausko Archeologijos mokslo išsivystymas Tarybų Lietuvoje, taigi 5 temos iš 11 jau skirtos tik šiam minėjimui, vad. okupacijos džiaugsmui. Išspausdino tokius darbus: Lietuvos TSR istorijos I tomą, kur "remiantis marksistine - leninistine metodologija" senoji Lietuvos istorija buvo visai numokslinta ir tempiama M. Jučo, J. Jurginio ir J. Žiugždos prie "didžiojo brolio" liaupsės; tik vienas K. Jablonskis ten išliko istorikas, o visi kiti geri propagandistai. Toliau — A. Gaigalaitės Darbininkų judėjimo pakilimas Lietuvoje 1929 - 1934 m., prarandanti net ir sovietinės propagandos visas ribas. Taip pat išspausdino dar ir "didžiausio" istoriko J. Jurginio Lietuvos TSR istoriją (vidurinės mokyklos reikalams). Baigė spausdinti Lietuvos TRS istorinių šaltinių III t., kur perspausdinta visa mažai reikšminga apie 1918 - 1919 "pergalę" Lietuvoje, kai mūsų mažai ginkluotų savanorių drąsa tie "pergalėtojai" išsinešdino su visais revoliuciniais skudurais. Tada dar Institutas parengė Lietuvos TSR istorijos trumpąjį kursą (palygink ir Rusijos komunistų partijos trumpąjį kursą), Lietuvos TSR istorijos šaltinių V t. (1940 - 1945 m. dokumentus, tik komunistinius) ir baigė ruošti Lietuvos TSR istorijos II t., kurį ne tik paruoštą, bet ir išspausdintą nutiko tikrai nelauktas likimas: Maskva išvežė į popieriaus fariką, nes "neteisingai nušvietė caristinės Rusijos reikšmę Lietuvos išsivystymui", ten buvo mat sudėti negražūs žandarų darbai prieš lietuvius, sukilmo žiaurius persekiojimas, į Sibirą trėmimai (priminė ir dabar vykdomus), spaudos draudimas ir kt. Priedu — V. Merkys apgynė Institute disertaciją Vilniaus darbininkų revoliucinis judėjimas 1895 - 1904 m. Aplamai, dar šiais metais tematinio įsikišimo neperdaugiausia, dar tebeveikė postalininis "atodrėkis", bet Lietuvos istorijos subolševikinimas ir nuistorinimas buvo iš Maskvos ir komunistų partijos diktuojamas, ypač visuomeninių mokslų srityje, pagrindinai susietame su Lietuvos istorija. Čia buvo svarstoma vadinamosios "lietuvių nacijos" formavimosi klausimas ir aiškinama tokiomis temomis: K. Korsako Lietuvių nacijos klausimo problematika, J. Žiugždos Lietuvių tautybės ir nacijos vystymosi etapai, K. Meškausko Kapitalizmo vystymasis XIX a. Lietuvos teritorijoje, vėl J. Jurginio Tautybės sąvokos supratimas feodalizmo laikais, pridėta ir B. Pranckaus-Žalionio Lietuvių nacijos formavimasis ir lietuvių literatūra. Susivokus, ką sovietinė istorija laiko ir supranta nacija, iškyla labai aiškiai, kad šis nagrinėjimas tiesiog padiktuotas iš Maskvos, susiprasti, kad lietuvis visą tautinę sąmonę ir kultūrą gavo iš pažangiosios rusų tautos; tą ir pasiėmė įrodyti paskaitomis J. Jurginis, J. Žiugžda ir K. Meškauskas. Padiktuotas šias temas ir visokį "nacijos" susidarymo klausimą liudija ir nuostabus sutarimas su latviais, estais, nes ir jiems teko "apsišviesti" savo vadinamosios "nacijos" klausimais ir atsisakyti pavojingo europietiškojo tautos supratimo. Tą liudija, kad lietuviai ir latviai su estais būtinai dalyvauti Maskvos sovietinės akademijos "ataskaitinėje etnografų konferencijoje'" ir dar vad. Baltarusijos menotyros, etnografijos ir folkloro sesijoje su savais pranešimais, žinoma, pritaikintais, kaip matyti iš kitur paskelbtųjų, prie labai nudailinto panslavizmo numokslinimo.

1958 m.,
arba naujai pradėto rusinimo metai

"Gruodžio mėn. 18 d. Institute įvyko išplėstinis pasitarimas **visasąjunginei koordinuojamai** (m. p.) "1863 - 1864 m. sukilimo dokumentų publikacijai" aptarti, kuriame, be TSRS MA Slavotyros instituto vyr. mokslinių bendradarbių A. Milerio ir V. Koroliuko, dalyvavo Lenkijos... prof. S. Kenevičius", 6, 254 p., tas pat ir rusiškai 266 psl. (dlia obsuždenija vsesojuzno koordinirumoi temy), taigi aiškiau ir nereikia: postalininis atodrėkis praėjo ir prasidėjo tikroji taip pat aiškiai nustatyta ir primesta Chruščiovo rusifikacinė žiema. Antra, tema iš Maskvos — Visuomeninių mokslų skyriaus ir ir Partijos istorijos instituto prie LKP CK mokslinė konferencija, skirta Karlo Markso sukakčiai, kur ir R. Šarmaičio skaityta Marksizmo idėjų plitimas Lietuvoje iki 1918, kai kitos temos su Lietuva visiškai ir nesusisiekia.

Etnografiniam skyriui vasaros ekspedicijose teko naujas uždavinys, tai "išryškinti visa tai, ką naujo į lietuvių valstiečių buitį ir kultūrą įnešė tarybinė santvarka", kai vadinamoji "feodalinė" lietuvių buitis jau nustumiama į antraeilę vietą. Neįprasta čia yra tai, jog tas visoks istorikas J. Jurginis su tokia pat jokios mokslinės metodikos nepripažįstančia A. Gaigalaite ir J. Marcinkevičium išvyko pas latvius Latvijos TSR istorijos III tomo apsvarstyti, būtent: komunistiškoms Latvijos pergalėms; iš jau pasirodžiusių Latvijos istorijos knygų matyti, kad ji kerpama tokių pat Maskvos kirpėjų kaip mūsiškė, kartais ištisais skyriais lietuviai ir latviai vieni iš kitų vertęsi. Nauja, kad be visos eilės privalomų istorikų kelionių į Maskvą "ataskaitoms" ir draugiškiems su slaviškomis sovietinėmis respublikomis "svarstymams," išdygo XI 25-29 "tarprespublikinės mokslinės — ateistinės propagandos seminaras". Jis buvo Vilniuje ir J. Žiugžda čia atskaitė Katalikų bažnyčios ekspansija į Rytus ir Pabaltijį. Nežinia, kodėl prie Istorijos skyriaus darbų priskirtas ir toks "mokslinis" darbas kaip XII 12 Vilniuje įsteigtas Tarybų S-gos — Lenkijos draugystės d-jos Lietuvos skyrius, kurio pirm. tas pat J. Žiugžda, nors ir skaitė kažką ten apie lietuvių ir lenkų santykius istorijos vyksme, bet toji jo paskaita buvo tiek "mokslinė", jog neįstengė Darbuose nė pačios temos aptarti.

Institute dar buvo apginta "nepaprastos reikšmės" disertacija kaip S. Atamuko Lietuvos KP kova prieš fašizmą už Tarybų valdžią Lietuvoje 1935 - 1940; tas Atamukas gi yra ir šiaip didelis "mokslininkas", nes Vilniaus aukštosios partinės m-klos kažkoks vyr. dėstytojas. Kiek gali būti tokiose disertacijose mokslo ir partinės kovos, jei tuo metu Lietuvos komunistų partijoj, visus svetimtaučius sudėjus, su vienu kitu Maskvos auklėtiniu lietuviu, visa komunistų partija Lietuvoje neturėjo 700 narių?

1959 m.

Lietuvoje svarstoma "TSRS tautų dailės apybraiža", kažkokios ten maskvinės tezės, pagal kurias reiks prisitaikinti ir Lietuvai.

Apsvarstyta X 26 ir žurnalas Novaja i noveišaja istorija su šio žurnalo atstovu S. Drabkinu.

Suruošta archeologijos ir etnografijos dešimtmečio (1948 - 1958: iki 1948 bet koks šios srities ryškesnis darbas Maskvos buvo dar draudžiamas) konferencija su įvairiais Maskvos atstovais, todėl ir paskaitos skaitytos rusų k.

Institutas paruošė labai svarbų "mokslinį" darbą Už socialistinę Lietuvą (išspausdino 1960) ir vėl pertvarkė 1957 paruoštą, 1958 naujai perruoštą, Lietuvos TSR šaltinių IV t. (1919 - 1940), nes Maskva vis buvo nepatenkinta laisvosios Lietuvos

laikotarpio mažu suniekinimu, menku komunistinių dokumentų lobiu.

Be šių darbų Instituto mokslininkai tikrai šiais metais daug važinėjosi ir "mokėsi" iš broliškųjų respublikų numokslinimo. A. Vyšniauskaitė Maskvoje dalyvavo Baltijos antropologinės — etnografinės ekspedicijos tarybos sesijoje apie darbą 1952 - 1958 kompleksinės TSRS MA Etnografijos instituto su pabaltiečiais organizuotoje Baltijos antropologinės - etnografinės ekspedicijos metu (iš išspausdinto tomo matyti, kad toji ekspedicija Pabaltijo kraštuose pirmiausia domėjosi tik rusais ir jų įtaka); dalyvavo šioje rusų įtakai surasti Pabaltyje konferencijoje ir P. Kulikauskas. Dalyvavo visa eilė Maskvoje, kai buvo svarstomi visoki septynmetiniai archeologų -etnografų planai, kad ir lietuviai prisitaikintų prie rusų tiriamųjų darbų, dažnai visais atvejais mums nenaudingų, ypač kai rusiškuose leidiniuose peržiūri tuos sprendimus.

J. Jurginis ir Gaigalaitė dalyvavo net Taškente labai svarbioje konferencijoje, kur buvo svarstoma "Vidurinės Azijos prisijungimo prie Rusijos progresyvinei reikšmei pažymėti" 8, 228 p. Kiti vėl dalyvavo Maskvoje "Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos" mokslinėse tarybos sesijose ir II tarprespublikiniame simposiume Rytų Europos XVI -XIX a agrarinės istorijos klausimais. Visuose šiuos pasivažinėjimuose paprastai pasakydavo visais klausimais žodį ir J. Žiugžda, J. Jurginis, nors ten svarstomi klausimai buvo Lietuvos istorikui svetimi. Iš kitų skaitė ir tokius referatus: A. Vyšniauskaitė Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje pokario metais, E. Griškūnaitė Agrarinė Stolypino politika Lietuvoje ir R. Strazdūnaitė Valstiečių grūdų magazinai, savišalpos kasos ir valstiečių teismai XIX a. I pusėje. Abi istorikės susilaukė pylos, kaip nesugebėjusios prisitaikinti pilnai prie sovietinio mokslo.

1960 m.

Šie metai buvo skirti Lietuvos vergijos dvidešimtmečiui minėti. Instituto žmonės atskaitė: A. Gaigalaitė Lietuvių tarybinė istoriografija, P. Kulikauskas Archeologiniai tyrimai Tarybų Lietuvoje ir tolimesni uždaviniai ir A. Vyšniauskaitė Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje.

Šiaip Institutas ruošė 14 temų "pagal 6 problemas, apimančias socializmo ir komunizmo statybos istorijos, kapitalizmo genezės ir nacionalinio išsivadavimo judėjimo, miestų istorijos, feodalinių santykkių vystymosi ir valstiečių judėjimo, pirmykštės bendruomeninės santvarkos ir lietuvių liaudies buities bei kultūros klausimus" 10, 236 p.

Svarbiausias darbas visų buvo paruoštas, tai "Lietuvos TSR istorijos" III t. (1917 - 1953, kur "parodytos Tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje istorinės prielaidos, nušviesti pagrindiniai proletarinės revoliucijos, buržuazijos valdymo laikotarpio ir socializmo statybos Lietuvojet klausimai", t. y. užbaigtas Lietuvos istorijos klastojimas, nepriklausomybės laikotarpio suniekinimas, kuriam įvykdyti buvo daromos "konferencijos" su atvažiavusiais iš Maskvos politrukais ir t. t. Antras labai svarbus lietuvių kultūros suniekinimas atliktas "Lietuvių etnografijos bruožuose", kur "pirmą kartą lietuvių etnografinėje literatūroje išsamiai analizuojama liaudies buitis ir kultūra nuo XIX a. pabaigos iki socializmo pergalės Lietuvoje, **demaskuojamos kapitalizmo liekanos buityje ir žmonių sąmonėje** (m. p. K. G.) ir iškeliami nauji reiškiniai, kurie įsigalėjo dėl socialistinių pertvarkymų" (t. p. 236 p.). R. Jasas parengęs "1794 sukilimas Lietuvoje", kur "nušviečiamas judėjimas prieš feodalinę priespaudą..." Išleista "Už socialistinę Lietuvą" straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos okupacijos dvidešimtmečiui ir

parengtas kartu su Partijos istorijos institutu. Šiais metais J. Žiugžda sugrįžo prie naujų pamokymų lietuvių tautai, ir paruošė ir atskaitė besidžiaugdamas Lietuvos okupacija, labai "svarbias" istorines paskaitas, būtent "Lenino mokymas nacionaliniu klausimu" ir "Socialistinė revoliucija Lietuvoje 1940", abi paskaitos užplanuotos buvo Maskvoje.

Maskvos užplanuotos buvo ir V. 17-18 "tarprespublikinis pasitarimas koordinuojamo darbo — dokumentų rinkinio "1863 - 1864 m. sukilimas Lietuvoje ir Baltarusijoje" rezultatams aptarti.", kur dalyvavo ir be visos eilės įvairių partinių "istorikų" ir "TSRS MA Slavotyros instituto" atstovai, nes be Maskvos politrukų nebūtų ir "mokslo". Toliau su Partijos istorijos instituto bendradarbiais svarstyta VI 23 "Tarybinės istorinės enciklopėdijos" vardynas, kur švietė S. Trockis, iš Maskvos atvažiavęs, o XI 18 "šviestasi" su to pačio instituto politrukais kaip R. Šarmaičiu, J. Komodaite ir pan. dėl "Lietuvos TSR istorijos II (1861 - 1917)" tomo, kur buvo išbaltintas caristinis rusų režimas ir suniekintas lietuvių tautinis atgijimas, nes jam vadovavo dar ne komunistai, bet dažnai kunigai. Rusai buvo išgirti M. Jučo "Žalgirio mūšis ir jo istorinė reikšmė" VII 6 paskaitoje, nes be Smolensko pulkų nebūtų buvę pasiekta pergalės, nors tada Smolensko pulkai buvo lygiai tiek pat D. L. Kunigaikštijos kaip ir žemaičių pulkai, taip pat telkiami ir vadovaujami tų pačių lietuvių ir sudaryti iš Lietuvos bajorų.

Besivažinėjant po įvairius rusų istorikų ir partinių propagandistų suvažiavimus kai kurie lietuviai skaitė tokias paskaitas rusiškai: A. Gaigalaitė skaičiusi apie socializmo ir komunizmo statybos klausimus bei jų nagrinėjimą Tarybų Lietuvoje per sušauktą Maskvoje "Socializmo ir komunizmo statybos istorijos" ir "Istorijos mokslų istorijos" problemų Mokslinių tarybų sesijas; paskutiniais metais J. Žiugžda šiai "istorikei" vis daugiau ir daugiau Lietuvos suniekinimo temų paveda. Pats J. Žiugžda atskaitė VI 6-10 Rygoje per "tarprespublikinį Visasąjunginės politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos" seminarą — pasitarimą "Lietuvių ir rusų tautų bendradarbiavimas istorijos eigoje", kur iškėlė rusų tautos labai gerą įtaką lietuviams, ir J. Jurginis ten pat skaitė "Lietuvos tautos istorijos falsifikatoriai", suversdamas tai vakarų Europos mokslininkams, bet nutylėdamas rusus ir bolševikus bei savuosius kaip J. Žiugždą, A. Gaigalaitę, M. Jučą ir kitus kaip K. Navicką, R. Šarmaitį, J. Komodaitę, V. Merkį, E. Griškūnaitę, R. Žapkaitę, M. Bartninką, H. Sadžių, neišskiriant ir paties J. Jurginio, kuris su J. Žiugžda labai didžiuojasi, kad šie abiejų darbai išspausdinti tok iame leidinyje "Tarybinis Pabaltijys broliškoje TSRS tautų šeimoje" 1960 (rusiškos leidinio antraštės čia neduodu, vien tik, kad spaustuvei ji surinkti sunku. K. G.). Taip pat visas būrys dalyvavo ir VI 20-22 Rygoje, kur buvo "Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos" problemos, skirtos 20 m. Pabaltijo rusiškai bolševistinei okupacijai išgirti. Ten J. Žiugžda politrukiškai atskaitė "Lietuvos darbo žmonių kova už Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje 1939 - 1940 m." ir politrukė A. Gaigalaitė "Tarybiniai lietuvių kariniai daliniai pilietinio karo frontuose". Ten pat buvo apsvarstytas ir "TSRS tautų istorijos socializmo laikotarpio 5 tomų prospektas ir organizaciniai klausimai". Dar didesnės reikšmės skiriama J. Žiugždos ir J. Marcinkevičiaus dalyvavimui VI 1-3 Minske, kur svarstė "istorijos klausimus TSKP (Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos. K. G.) XXI suvažiavimo TSPK CK 1960 I 6 nutarimo šviesoje", išsiaiškinta, kad reikia sustiprinti Gudijos ir Lietuvos istorikų bendradarbiavimą, nes esą perdaug tų pačių klausimų, pvz Kapsukas buvo Baltarusijos ir Lietu-

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

vos tariamos respublikos komisarų pirm. ir t. t. Taip pat J. Jurginis, V. Merkys, A. Gaigalaitė, M. Jučas, L. Mulevičius buvo Kijeve, kur A. Gaigalaitė skaitė "1935 m. valstiečių streikas Lietuvoje", J. Jurginis "Lietuvos valstiečių įbaudžiavinimas" ir L. Mulevičiaus "Baudžiavos panaikinimo Lietuvoje ypatybės", gi pats J. Žiugžda X 27-29 Taline per "Istorinį Pabaltijo ir Rusijos tautų ryšių klausimams svarstyti sesiją" skaitęs "Tarybinės socialistinės santvarkos pergalė — esminis posūkis lietuvių tautos istorijoje", bet neminėjo, kad tai atnešė šis posūkis lietuvių naikinimą Sibire, Rainiuose ir kt.

Pridėjus, kad dar A. Gaigalaitė su V. Merkiu svarstė X 27-29 Rygoje "Latvijos komunistų partijos istorijos bruožus I (1893 - 1919), kuriuos paruošė ten partijos istorijos institutas, kad J. Baužys dalyvavo Maskvos "TSRS MA Filosofijos instituto seminare — pasitarime mokslinės ateistinės propagandos klausimais" ir "TSRS MA Filosofijos instituto, Teisės instituto ir TSKP Maskvos komiteto mokslinėje konferencijoje... svarstyti **socialistinės valstybės peraugimo į visuomeninę - komunistinę savivaldą** klausimai (m. p.)", kad "Lietuvos istorijos po Spalio revoliucijos" sekcijos vadovė yra A. Gaigalaitė, bus suprantama ir šios merginos visur politrukiškas lindimas bei straipsniuose, paskaitose jos nepaprastas Lietuvos nepriklausomybės niekinimas, o pats "akademikas" J. Žiugžda viso Istorijos Instituto dir., nors istorijos mokslų niekad nestudijavęs, bet anksčiau žinomas šiokiais tokiais kalbos darbais (gramatikos ir sintaksės vadovėliais), suvoksime ir kiek visame istorijos institute mokslo galima laukti.

1961 m. vėl ryšku daugiau visokių "koordinacinių" temų ir didesnis tarimasis su visokiais Slavistikos institutais.

Įvadinėje dalyje pasakyta, kad nagrinėta 21 tema, baigtos 4 ir pasistengta "pagilinti" ir išplėsti Lietuvos istorijos **pospalinio** (m. p.) laikotarpio tyrinėjimai, ypatingas dėmesys buvo kreipiamas socializmo pastatymo ir komunistinės visuomenės sukūrimo klausimams, darbininkų ir valstiečių socialistinei kultūrai ir buičiai" (13, 220 p.). Ir toliau — "Vienas tokių yra visasąjunginiu mastu koordinuojamas darbas "Tarybų valdžios pergalė Pabaltyje'", rengiamas 1863 - 64 dokumentų rinkinys su visa eile Maskvos įstaigų, pasitarimuose dalyvauja gausiai iš Maskvos ir Gudijos politrukų. Taip pat XI 2-3 su Partijos istorijos institutu įvyko mokslinė konferencija "skirta Didžiojo Tarybų Sąjungos Tėvynės karo istorijos klausimams...', perskaityta 15 pranešimų, kurių tarpe gen ltn. N. Fokino "Didžiojo Tarybų Sąjungos Tėvynės karo pirmojo etapo pagrindinės problemos", V. Romanovskio "Tarybinio judėjimo Baltarusijos istorijos buržuazinių falsifikatorių kritika" (jis iš Minsko atvykęs), J. Dobrovolskio "Lietuvos darbo žmonių kova prieš hitlerinius okupantus 1941 - 1944 m.", H. Šadžiaus "Vilniaus darbininkų kova už pramonės atkūrimą 1944 - 1945 m." Visi jie buvo perskaityti r u s i š k a i, taip greičiausia ir bus Lietuvos istorijos instituto ir atskira knyga leidžiami. Šiais metais Lietuvos etnografijai buvo pavesti tokie pagrindiniai klausimai "dabarties statistinės etnografinės medžiagos apie kolūkiečių ir pramonės įmonių darbininkų buitį ir kultūrą rinkimas" ir tam surinkta 334 Pirčiupio kolchozininkų šeimų aprašai ir 800 darbininkų iš Šiaulių ir Juodupės fabrikų.

Pasivažinėjant po įvairias sovietines ir okupacines konferencijas tartasi ir skaityta. I 24-27 J. Žiugžda dalyvavo TSRS MA Slavistikos instituto "koordinaciniame pasitarime aktualiais s l a v o t y r o s (m. p.) klausimais", ten kalbėjo jis ką galėtų drauge tyrinėti "TSRS MA Slavistikos, Lenkijos LR MA ir Lietuvos MA istorijos institutai" (!), žinoma, palikdamas nuošalyje Lietuvos pagrindinius tyrinėjimus, nes už tai jokio ordino J. Žiugžda nesitiki gauti.

Maskvoje dalyvavo ir vėl J. Žiugžda "TSRS istorijos" leidimo pasitarimuose. Iš kažkur išlindęs A. Jefremenko buvo nusiųstas į Maskvą "Socializmo ir komunizmo statybos TSRS istorijos" konferencijoje, kalbėjo apie "materialinės techninės socializmo bazės sukūrimą kolūkiniame žemės ūkyje... Lietuvoje" V. Merkys skaitė "Pramonės proletariato formavimasis Lietuvoje" nuvažiavęs į Maskvą, kur TSRS MA Istorijos inst. suorganizuota buvo "Rusijos proletariato formavimosi 1861 - 1917" pasitarimas, o E. Griškūnaitė "švietėsi" Leningrade "Bendrųjų Rusijos vystymosi dėsnių ir ypatybių imperializmo epochoje problemos Mokslinės tarybos sesijoje", o A. Vyšniauskaitė XI 8-13 Maskvoje "TSRS MA Etnografijos inst... pasitarime, kuriame svarstomas ruošiamas leidinys **Pabaltijo tautų socialistinės šeimos** vystymosi klausimais" (m. p.). Kartu su "Partijos istorijos institutu prie LKP CK" ir kitomis panašiomis įstaigomis buvo išleista **rusiškai** "1905 - 1907 m. revoliucija Lietuvoje", kuri padeda nušviesti "revoliucinių socialdemokratų (nemaišyti su šiaip socialdemokratais! K. G.) organizacijų vadovavimu (t. y. Kapsuko nuopelnus. K. G.) revoliuciniam judėjimui ir kontrevoliucinę buržuazijos ir reakcinės katalikų dvasiškijos veiklą". Taip pat išspausdintas ir "Lietuvos istorijos šaltinių" 1V t. (1919 -1940) skirtas Lietuvos nepriklausomybei suniekinti. J. Žiugžda paruošė ir įteikė spaudai: "Lietuvių ir lenkų draugystė istorijos eigoje" ir "Katalikų bažnyčios ekspansija į Pabaltiją ir vakarų Europą", o E. Dirvelei suteiktas mokslinis laipsnis už "Klasių kova Lietuvoje 1926 m." Priedui dar tenka paminėti, kad 1960 m. ir Istorijos instituto bendradarbių skaityti Lietuvos okupacijai išgirti dalykai buvo išspausdinti rinkinyje Mokslas Tarybų Lietuvoje", kur be rusu k. santraukų dar ir kitų, vadinamų "anotacijų" pridėta. Ten ir svarbus taip pat straipsnis, liečiąs Lietuvos istorijos klausimus pagrindinai — Mokslo uždaviniai Tarybų Sąjungos Komunistų partijos Programos šviesoje", iškilę XXII suvažiavimo nutarimus bevykdant. Aplamai, Istorijos institutui primesta vad koordinacija ir gausios temos, būtinai parašytinos rusiškai, jos ir rusiškai spausdinamos Lietuvai skiriamais nuo Maskvos nukritusiais pinigais, taip pat senosios Lietuvos istorijos niekinimas, laikant lietuvius imperialistais, kurie užgrobė Rusijos žemes, rusų liaudies gerojo poveikio Lietuvai ieškojimas ir nepriklausomos Lietuvos bei lietuvių tautinės kovos niekinimas yra toks didelis okupuotos Lietuvos istorikui spaudimas, daraąs jau mokslinį Lietuvos istorijos tyrinėjimą nebeįmanomu, ką teks apžvelgti vėliau, atskirus tuos darbus apžvelgiant. Rusiškas spaudimas, tiesiog rusinimas vykdomas ir Lietuvių k. bei literatūros institute, ypač ekonomijos institute, kur didžioji dalis temų kaip tik "koordinacinės"', bet apie tai jau kitu kartu teks sugrįžti.

Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją — sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę. Sunaikink ją — užtemdysi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę.

Iš kan M. Daukšos Postilės

* * *

Ateis pavasariai, paskęs laukai
žieduose,
Miškuose pirmosios žibuoklės sužydės,
O kas ateis prie tavo kapo, žuvęs
partizane,
Ir kas vainiką iš pirmų žiedų uždės.

Iš partizanų poezijos



Vyrai, lydėję J. Daumantą ligi sienos. Kairėj priklaupęs J. Daumantas.

Kruvinas kelias per Romintos tiltą

(Ištrauka iš Juozo Daumanto Partizanų knygos)

Sniego audrai aprimus, popiet įsiviešpatavo mirties tyla. Sniegas pridengė žmonių ir žvėrelių pėdsakus. Kai kur miške aptikome ivanų darbo žymes. Šen bei ten stovėjo netvarkingai sumestos dvimetrinės malkų stirtos, po kojomis painiojosi nesurinktos medžių šakos. Mūsų laimė, buvo sekmadienis, bolševikams "vichodnoi den (nedarbo diena). Tai labai sumažino progas su jais susitikti.

Ėjome visą laiką pėda į pėdą, nors tai labai vargino paskutiniuosius. Keletą kilometrų įveikę, užtikome buvusios karo metu stovyklos likučius. Sniege, jaunų eglaičių fone rikiavosi mediniai karių kapų kryžiai. Aišku, kad tai buvo vokiečių kapai, nes bolševikai savo antkapiuose pastato ne kryžių, bet rėkiančią raudoną "kaburkėlę".

Perėję stovyklą, pasukome į dešinę ir pasiekėme plentą. Čia užtikome pėdsakų. Paplentėje kas keliolika metrų stovėjo įsmeigti basliai. Ant vieno tokio radome ir užrašų: "Ostorožno, valka lesa" (Atsargiai, giria kertama). Plente įskaitėm sunk-

vežimių ir slidininkų pėdsakus. Mindaugas buvo įsitikinęs, kad čia jau tikrai yra sienos zona. Ta nepaprasta ramybė, o ypačiai slidininkų pėdsakai kaip tik patvirtino Mindaugo spėjimą, kad esame pavojingoje zonoje. Iš plento pasukome į dešinę, kur netrukus turėjome pasiekti Romintos upelį ir tiltą per jį. Ėjome dauba, iš dviejų pusių apsupta kalvomis. Už keliasdešimt metrų atsidūrėme prieš apkasus ir spygliuotų vielų užtvarą.

Tai buvo naujoji Rusijos ir Lenkijos siena. Išsipylėme į dvigubą vorą ir pasiruošėme kiekvienu momentu pradėti kautynes. Staigiais šuoliais peršokome per apkasus, bet kiek ilgiau užtrukome prie spygliuotų vielų užtvarų. Jas nugalėję, perdaug pasidavėme į dešinę, atsidurdami prieš balą. Kairiajame šone ėjo takas į tiltą per upelį. Mes turėjome skverbtis šalia jo ir tik prie pat tilto pereiti į taką. Ant tako galėjome susitikti su patruliais.

Nuklysdami perdaug į dešinę, padarėme klaidą: mus pamatė plentu čiuožią bolševikų slidininkai. Jie sustojo, kaip stabo ištikti, ilgokai sekė mus, pasitraukiančius į krūmus, o po to staiga nuskubėjo, matyti, šauktis pagalbos. Mindaugas greit susiorientavo. Vienoje rankoje laikydamas žemėlapį, kitoje "šturmoviką" leidosi sparčiais žingsniais pirmyn. Skubėjome prie tilto, paskutiniajam su eglučių šakomis maskuojant savo pėdsakus. Pasiekėme keliuką į tiltą. Tiltas dar buvo nuo mūsų apie šimtą metrų. Prie jo pastebėjome du sargybinius, kurie neramiai dairėsi aplink. Savo puikių maskiruočių dėka, prislinkome visai arti jų. Rusai dėvėjo taukuotas "vatufkas". Vienas buvo ginkluotas automatiniu šautuvu, kitas — paprastu. Paėmėme ant kryptukų. Ruseliai, nors mūsų nematė, bet prieš mirtį kažko nervinosi.

Vietoje komandos pasigirdo mano automato šūviai. Prie "amerikankos" prisijungė draugų ginklų daina. Rusai susvirduliavę smuko aukštelninki. Mes leidomės pirmyn. Mindaugas ir aš, laikydami apie aštuonių metrų atstumą tarp savęs, leidomės bėgti per tiltą. Ant tilto mus pasitiko atskubančių rusų dalinys. Vėl sutarškėjo mūsų meilužės, lydimos mirštančių rusų šauksmo...

Mudu su Mindaugu jau buvome perbėgę tiltą ir sugulę anoje pusėje ant kelelio, kuris turėjo pusmetrio aukštumo vandens išgraužtus krantus, sudarančius mums labai gerą uždangą. Feliksas ir Kariūnas sušoko į apkasus. Šarūnas ir Būtautas slinko per tiltą. Jiems vos įpusėjus, abi pusės vienu momentu atidarė ugnį. Mindaugas ir aš iš vienos upelio pusės, Feliksas ir Kariūnas iš kitos kryžma ugnimi pliekėme penkiolikos rusų dalinį. Mūsų sutartinė ugnis niekais pavertė viršininko šūkavimą — 'vperiod" (pirmyn). Aš su Mindaugu pylėme be jokio pertrūkio, stengdamiesi pasitraukti kiek toliau ir užleisti savo pozicijas Šarūnui ir Butautui. Jiedu pliekė iš savo "liliputų" klupsčiomis. Feliksas ir Kariūnas "turavojo" iš apkasų. Ivanai, kaip akis išdegę, lipo į mūsų ugnį, nė kiek nepaisydami, kad jų draugas po draugo virto iš klumpių.

Butautas, nenorėdamas ilgiau gaišti pavojingoje vietoje ant tilto, dėjo paskutinį šuolį į kitą tilto pusę ir tuo momentu krito negyvas. Prie jo prišliaužęs Šarūnas patikrino mirties smūgį. Kelios automatinės serijos kulkos kliuvo jo krūtinėn ir galvon. Numetęs į upelį Butauto automatą, Šarūnas, kulkoms apie ausis zvimbiant, nušliaužė nuo tilto. Ru-

*

Istorinėje praeityje didžiuosius mūsų kovų žygius aprašė svetimieji, Lietuvos priešai. Ordino kronistai, nors ir neapkęsdami Lietuvos ir lietuvių, neslėpė istorinių faktų ir lietuvių narsumo. Dabartinis Lietuvos okupantas rafinuočiausiomis priemonėmis istorinius faktus klastoja, slepia ir niekina partizaninių kovų mūšių vietas, slepia partizanų kapus.

Juozo Daumanto Partizanai, parašyti lietuvio ir aktyvaus partizaninių kovų dalyvio antrosios sovietinės okupacijos metu, atitaisė istorinę klaidą. Partizanai griauna komunistinį melą, istorinių faktų klastojimą, rodo mūšių vietas ir lietuvių partizanų didvyriškumą ir besąlyginį pasiaukojimą. Juozas Daumantas — tai naujasis Pilėnų Margis, atnešęs Pilėnų pilies gynėjų dvasią ir vėliavą ligi mūsų dienų, sako auklėtojas Domas Velička.

Kruvinas kelias per Romintos tiltą — ištrauka iš Juozo Daumanto Partizanų knygos.

Keturi Lietuvos partizanai, gavę partizanų vadovybės įsakymą palydėti Juozą Lukšą-Daumantą ir Mindaugą į laisvuosius Vakarus, iš Lietuvos iškeliavo 1947 rudenį. Laimingai peržengė Lietuvos žemę, perkeliavo Rytprūsius, artėjo prie stipriai saugomos Lenkijos sienos. Prie Ramintos tilto 1947 gruodžio mėn. įvyko kautynės. Jose krito kovotojai Butautas, Feliksas, Kariūnas. Šiandien gyvųjų tarpe nebėra ir kitų trijų Ramintos tilto kovos dalyvių. Jaunų gyvybių aukomis išsaugotas nemirštantis palikimas — didžiųjų rezistencijų kovų knyga Partizanai — amžinas paminklas ant visų partizanų kapo.

Partizanų autorius savo knygoje įrašė šiuos žodžius: "Skiriu už Tėvynės laisvę kovojantiems ir kenčiantiems lietuviams".

Partizanų autorius Juozas Lukša - Daumantas partizano mirtimi krito Lietuvos žemėje 1951 rudenį eidamas trisdešimtuosius metus.

sų ugnis kiek sumažėjo, nes apie aštuonis jau pakirtome. Nors jų ir dabar pajėgos dar buvo gausesnės, bet mus drąsino mūsų ginklų pranašumas. Aš su Mindaugu savo pozicijas jau buvome užleidę Šarūnui, o Feliksas ir Kariūnas, iššokę iš savo apkasų, šliaužė prie tilto.

Praretintos rusų pajėgos jau buvo bepradedančios slinkti atgal, kai Feliksą ir Kariūną netikėtai pradėjo spausti iš užpakalio atvykę nauji rusų daliniai. Felikso kuprinę, kurioje buvo prieštankinė granata, kliudė naujų pajėgų šūviai. Pasigirdo baisus sprogimas, pakilo sniego ir dūmų debesis, o vargšas Feliksas nespėjo nė aiktelėti. Už kelių metrų gulinčiam Kariūnui net ginklas iškrito iš rankų. Jį susigriebęs, Kariūnas, palikęs savo draugo kūno likučius, keliais smagiais šuoliais perbėgo per tiltą.

Į apkasus, kur anksčiau kovojo Feliksas ir Kariūnas, sušokę rusai spirgino į mus gana taikliomis serijomis. Mes šiuo metu turėjome taip pat geras pozicijas, tik nebuvo prasmės čia ilgiau laikytis. Mūsų tikslas— tiltą pereiti — jau buvo pasiektas, nors laikydamiesi dabar ant jo galėjome prikloti geroką krūvą ivanų. Tačiau buvome nesaugūs nė iš užpakalio. Miške sklido autovežimių užesys ir pavieniai šūviai. Spaudėme nuo tilto toliau. Įkandin per tiltą veržėsi ivanai. Susimetėme už kalvos ir nutarėme stuktelti besivejantiems. Įtempę žvilgsnius

įvairiomis kryptimis, vikriai krovėme pirštais ištuštėjusias automatų apkabas. Tuoj pastebėjome į mus slenkančius atkištais ginklais ivanus, tačiau mūsų dar nematančius, nes mus dengė atkriautė. Jie sekė mūsų pėdsakais. Buvo aišku, kad užlips. Prisileidome juos visai arti, ir tik tada papliupo mūsų ginklai. Šaudėme gana ilgomis serijomis, stengdamiesi kuo daugiau jų nudėti, o likusius priversti, kad toliau mūsų nepersekiotų. Pačius artimiausius išskynėm, tačiau jų būta ir dešiniame sparne...

Mūsų nelaimei, Kariūnui, bebėgant, priešo sprogstama kulka pataikė į dešinę kojį. Pasigirdo jo paties balsas: "Kariūnas sužeistas." Du iš mūsų pribėgo apžiūrėti. Žaizda buvo labai sunki. Kulka buvo išplėšus raumenis ir sutraiškius kaulą. Pradėjo temti. Rusų ugnis aptilo Kariūnas smarkiai dejavo. Baltas sniegas pasruvo nuo kraujo. Perrišti žaizdos čia buvo neįmanoma, nes mūsų kalvą jau supo priešas. Reikėjo skubiai trauktis. Gi Kariūnui nuo didelio kraujo nutekėjimo išseko jėgos ir viltis išlikti gyvam. Tai matydamas, jis ir pats sutiko atsiskirti. Su giliu skausmu širdyje turėjom jį atsisveikinti amžinai. Jis palinkėjo mums laimės ir paprašė neužmiršti jo motinos. Visi skendėjome begalinėj klaikumoj, nepajėgdami sulaikyti ašarų. Pradėjus vis arčiau griausti rusų kulkosvaidžiams, palikome savo draugą, bekeliant aukštyn susisprogdinti paruoštą granatą.

Anoj skausmo vietoj trenkė granata, tikriausiai atėmusi ne tik Kariūno, bet ir keleto apspitusių ivanų gyvybes.

Jau visiškai sutemo. Žinojome, kad pakeliui turėsime pereiti plentą. Tai turėjo būti rusų pasienio zonos pabaiga, kitaip sakant, žemėlapyje atžymėta siena. Paprastai ji esti mažiau saugoma, kaip visa pasienio zona. Zonos gylis tęsėsi iki trijų kilometrų. Šiuo metu tiksliai negalėjome orientuotis, kiek atstumo ligi plento mums buvo likę. Pasitikėjom Mindaugo pastabumu. Pagaliau per pusiau užšalusį dumblyną pasiekėme plentą. Per jį šliauždami, kiekvieną sekundę laukėme kulkosvaidžių ugnies. Bet apsirikom, arba tamsoje buvome nepastebėti. Antroje plento pusėje aptikome dviejų su viršum metrų aukštumo vielų tvorą. Sukaupęs visas jėgas, o jų pavojaus atveju netrūksta, griebiau su Šarūnu už apatinių vielų ir jas be didelio vargo atplėšėme nuo žemės, padarydami ganėtino didumo plyšį. Visi pralindę, lengvai atsidusome ir nėrėme galvotrūkčiais pirmyn.

Tik už kokių trijų kilometrų nuo sienos sustojome pailsėti. Jau buvo visai sutemę. Tik dabar išdrįsome pagalvoti apie mūsų paskutines valandas. Vos pajėgėme ištarti susiraminimo žodžius. Įkaitusiuose veiduose žybčiojo įdubusios akys, nė vienu lapo krustelėjimu nepasitikinčios.. Tylą pertraukė malda. Dėkojom Viešpačiui ir už tokią "laimę". Tik dabar pasikeitėm keletu žodžių, bet jokia kalba nesirišo. Pajutom šaltį. Kautynių metu, beklaidžiodami po snieguotus eglynus, bešliaužda mi po sniegą ir kaip reikiant neužšalusius raistus, sušlapom kiaurai ne tik viršutinius, bet ir apatinius drabužius. Su sutemomis pakilo šaltis. Drabužiai sustingo.

Pradėjome žygiuoti. Ant sienos supyškėjo trys paskiri šūviai. Atrodė, kad sargybiniai tik dabar aptiko mūsų pėdsakus ir davė ženklą sargybų įguloms.

POKARINĖS DEPORTACIJOS PAVERGTOJE LIETUVOJE

Kazys Jurgaitis

Jau per pirmąją okupaciją sovietai greitai pradėjo gniaužti ne tik Lietuvos suverenumą, bet ir kiekvieną tautinį pasireiškimą. Uždarę visas tautines ir religines organizacijas, persekiojo buvusius jų narius. Dar pirmomis okupacijos dienomis buvo pradėti vykdyti areštai. Daug politinių veikėjų stačiai be jokio teismo buvo deportuoti į Sibirą ir uždaryti koncentracijos lageriuose. Praėjus vieneriems metams bolševikai visai atvirai parodė savo žvėrišką veidą be kaukės: per tris dienas buvo išvežta keliasdešimts tūkstančių žmonių, ypač didelis nuošimtis inteligentų, dvasiškių.

Bet anuomet, kaip mes visi žinome, bolševikams nepavyko užmaskuoti savo piktadarybių pėdsakus, nes liko gyvų net ir visas kankynes išgyvenusių asmenų. Tas laikotarpis aprašytas gyvųjų liudininkų prisiminimais, romanais, dramomis ,poezija ir t.t. Be to, yra surinkti ir tikslūs statistiniai duomenys.

Tokių tikslių duomenų apie okupanto siautėjimą pokario metais, deja, neturime. Tačiau drąsiai galima tvirtinti, kad per antrąjį bolševikmetį, iki šiol besitęsiantį, Lietuva nukentėjo **dešimteriopai daugiau.** Jau neskaitant žuvusiųjų partizaninėse kovose, ypačiai žiauriai bolševikai nuteriojo Lietuvą naujomis deportacijomis.

PIRMOSIOS AUKOS

Dar 1944 m., tik ką praslinkus frontui Lietuvoje prasidėjo areštai ir gaudymai po laukus ir miškus. Vokiečių okupacijos metu buvę tarnautojai buvo areštuojami ir nedaug kam iš jų pavyko iki šio laiko išlikti gyvam. Dauguma buvo nukankinti be jokio teismo. Atlaikę šias kankynes, buvo

---

Kazys Jurgaitis,
pavergtosios Lietuvos mokyklos auklėtinis, antrosios sovietinės okupacijos metu Lietuvoje išgyvenęs per 15 metų, dar tik neseniai pasitraukęs į laisvuosius Vakarus, 1961 m. Į Laisvę nr. 24 aprašė partizaninių kovų vaizdus. Lietuvių tautos kovų ir kančių istorijai įamžino faktus, kuriuos matė, surinko mačiusiųjų pasakojimus, kurie neaprašyti J. Daumanto Partizanų knygoje po Juozo Lukšos - Daumanto mirties.

Šiame Į Laisvę numeryje Kazys Jurgaitis rašo apie sovietinio okupanto pavergtoje Lietuvoje vykdytas deportacijas, nurodo deportacijų metus, mėnesius ir dienas. Įsidėmėtinas Kazio Jurgaičio įspėjimas laisvėje esantiems lietuviams nenutautėti dėl baltos duonos kąsnio.

Kazys Jurgaitis yra nuolatinis Į Laisvę bendradarbis.

teisiami, kaip taisyklė, dvidešimčiai metų. Bausmės atlikimo vieta — Pečioros baseinas: Vorkuta, Inta, Naujoji žemė. Tai buvo bolševikų vadinamieji "karo nusikaltėliai", nors tikrumoje jie buvo tik sąmoningi lietuviai, ir vokiečių okupacijos nekentė tiek pat, kiek ir bolševikų.

Pati pirmoji partija be jokio teismo ir juridinio pagrindo buvo ištremta 1945 m. žiemą. Tai visi Vilkaviškio, Kybartų, Marijampolės apskričių vokiečių kilmės asmenys arba tie, kurie vokiečiams traukiantis bandė taip pat pasitraukti, bet nesuspėjo ir pakelėje buvo sugrąžinti. Tie piliečiai buvo išvežti į Vidurinę Aziją stačiai badui. Jiems nebuvo leista pasiimti jokios maisto atsargos, jokio drabužio pasikeitimui, pinigai buvo atimti pakelėje. Labai mažai jų iškentė Tadžikijos karštį ir badą.

ANTROJI BANGA

Antrasis ir savo apimtimi bene didžiausias išvežimas buvo 1948 metais gegužės 22-23 dienomis. Tai įvyko kolektyvizacijos išvakarėse, nes bolševikams reikėjo būtinai palaužti lietuvių moralę. Visi išvežamieji prieš tai buvo įtraukiami į vadinamus "buožių' 'sąrašus. Tai buvo atliekama valsčiaus aktyvo pastangomis ir todėl gyventojai jau žinojo, kas šiuo kartu stovi pirmoje eilėje išvežimui. Daugumos šeimų galvos dar prieš išvežimą buvo susodinti į kalėjimus. Kaime darbo jėgos po karo labai trūko. Kas turėjo daugiau nei dešimt hektarų žemės — sunku buvo ją apdirbti. Ir kas apdirbti nepajėdavo, buvo vadinami sabotuotojais ir teisiami bei sodinami į kalėjimus. Taigi ir jų šeimų nariai, savaime suprantama, jau buvo "sabotuotojai". "Buožės" ir "sabotuotojai" ne buvo grynai išvežimo priežastis. Daug mažažemių ir bežemių valstiečių pakliuvo Sibiran už tai, kad jie buvo daugiau išprusę, apsiskaitę, jų ūkeliai pavyzdingiau sutvarkyti. Išvežtųjų tarpe buvo daug ir visai su žemės ūkiu nieko bendro neturinčių, o tik kaime gyvenančių darbininkų. "Buožių", kaip klasės, likvidavimas buvo tik priedanga sąmoningesniam ir daugiau atspariam tautos sluogsniui likviduoti. O tas likvidavimas buvo atliekamas pačiu žiauriausiu ir nežmoniškiausiu būdu. Oficialiai sovietinėje teritorijoje yra sakoma, kad pilietis negali turėti nuosavybės mechanizuotiems darbo įrankiams ir tam, kas atliekama ne jo paties asmenišku darbu. Taigi "klasės" likvidavimas teoriškai turėjo būti atliktas ekspropriuojant, t.y. atimant tai, kas numatyta įstatymu. Bet ką reiškia sovietinis įstatymas? Sovietiniai įstatymai numato net ir spaudos, žodžio bei sąžinės laisvę. Tikrumoj tas įstatymas galioja tik laisvai neturėti nei sąžinės, nei spaudos ir t.t.

VĖLESNI TRĖMIMAI

Po pirmojo trėmimo prasidėjo kolektyvizacijos periodas. Kaip kolektyvizacija buvo vykdoma, tai kita tema, bet kolektyvizacijos metu, t. y. varant prievarta žmones į kolchozus, buvo surasta dar užsilikusių neišvežtų gyventojų, naująjai tvarkai atsparesnių, nei buvo galvota. Pradžioje buvo planuota suvaryti gyventojus į kolchozus per 1948/1949 metų žiemą. Atrodė, kad pasipriešinimo nebus. Tačiau visai nelauktai buvo sutiktas pasipriešinimas iš pačių neturtingiausių, net buvusių kumečių. Kolektyvizacijos planai sužlugo, ir 1949 m. pavasarį daugiau nei pusė žemdirbių sėjo kiekvienas savo sklypą.

Bet tas atsparumas davė pretekstą naujoms represijoms. Valsčiaus bolševikinis aktyvas gerai įsidėmėjo užsispyrusius, prie savo mažo sklypo prisirišusius, darbščius žmones. **1949 m. gegužės 27-28 dienomis enkavedistai vėl nusiaubė kraštą.** Vėl tarškėjo geležinkelių prekinėse stotyse gyvulinių vagonų durys, verkė vaikai, šlykščiai plūdosi rusų kareiviai. Po to, žinoma, kolektyvizacija buvo trumpu laiku baigta ir žmonės su "dideliu entuziazmu" pradėjo gyventi "naują erą".

Po antrojo trėmimo iš tikro mažai kas liko, arba, tikriau sakant, jau nie-

kas nedrįso bent žodžiu pareikšti savo nepasitenkinimą. Kolektyvizacija 1959 metais, galima sakyti, buvo užbaigta. Tačiau likučiai sąmoningesnių ir drąsesnių lietuvių buvo stropiai registruojami. **1953 metais spalio 2 dieną buvo įvykdytas paskutinis masinis trėmimas.** Jau tada buvo galima jausti, kad tai esąs paskutinis, nes prieš tai išvežant, jeigu kurio nors šeimos nario namuose nerasdavo, tai vėliau ir niekas neliesdavo; automatiškai tai buvo paliekama atlikti sekančio išvežimo metu. Tytuvėnų rajono pirmininkas Spraunys, pramintas dusliumi, tokiems pasilikusiems ironiškai primindavo: "susirišk venzliukus kitam pavasariui". Bet po paskutiniojo vežimo visą spalio mėnesį tęsėsi gaudymas besislapstančių arba netyčia užsilikusių asmenų.

KAS DAUGIAUSIA BUVO TREMIAMA

Daugiausia trėmimai nusiaubė Lietuvos kaimą. Tatai dėl keletos priežasčių. Visų pirma, kaip tik kaime sovietams reikėjo įvykdyti reformas, t.y. apversti augštyn kojomis visa tai, kas buvo šimtmečiais įaugę lietuvių širdin ir sąmonėn: **savo.**

Antra — kaimo gyventojo turtingumą apspręsdavo jo turimo sklypo dydis, kurio nuslėpti neįmanoma. O miestiečiui nustatyti, ar jis neturi kur paslėpęs atsarginį kostiumą, ar atraižą, ar ką panašaus, buvo sunkiau.

Trečia — kaip tik miestiečiai daugiau suprato artėjantį pavojų, ir kurie tik jautėsi galį tapti represijų aukomis, laiku traukėsi į Vakarus. Kaimiečiai labiau buvo prisirišę prie savo žemės ir todėl mažiau jų pasitraukė.

Su didžiausiu stropumu buvo įvykdyta mokytojų atranka. Visiems aišku, kad kaimietis ūkininkas visų pirma klausė ir žiūrėjo ką pasakys mokytojas. Kaimo mokytojo autoritetas buvo neginčijamas. Vadinasi, nepageidaujamus mokytojus reikėjo pašalinti pirm visko. 1948 metais iš Girkalnio valsčiuje dirbančių 52 mokytojų 13 buvo išvežti. Dar keliolika buvo išvežti sekančiais metais.

Neužteko represijų prieš atvirai reiškiančius nepasitenkinimą sovietine santvarka. Jau 1948 metais pradėta ieškoti pogrindinių, slaptų organizacijų. Tais metais Girkalnio progimnazijoje suimta trys mokytojai ir visa eilė mokinių. Rudenį Kauno Mokytojų Seminarijoje suimta keli dėstytojai ir daugiau kaip 20 mokinių, kurių atlapo apatinėje pusėje buvo rasti beveik mikroskopinio dydžio trispalviai ženkleliai.

Universitetas tuo laiku vos egzistavo. Nebuvo pastovus nei klausytojų, nei profesorių skaičius. Kasdien buvo lauktina vienas kitam prieštaraujančių potvarkių, studentų areštų, dėstytojų kaitaliojimo. Jau 1945 metų rudenį, siekiant papildyti universitetą šnipais-komunistais, prie universiteto buvo įsteigtas specialus skyrius, vadinamas DVPK (darbininkų - valstiečių parengiamieji kursai), studentų pramintas "drapaku", į kurį buvo priimami partijos ir NKVD parinkti asmenys, nepaisant išsilavinimo. Ir šie "kursai" per metus laiko išduodavo brandos atestatą sunkiai parašą besuraitančiam komsomolcui. Tai buvo universiteto "atnaujinimas" ir papildymas. Šie kursai veikė, berods, iki 1949 metų. 1950 m. Betygaloje dirbo mokytoja Dovydaitytė, kuriai niekaip nesisekė mintinai įsiminti daugybos lentelė, o "drapako" išduotame atestate iš matematikos stovėjo "labai gerai". Tokių ir panašių "pedagogų" gavo praretėję mokytojų kadrai.

Išvežtųjų ūkininkų nebuvo kuo pakeisti, bet to nė nereikėjo okupantui. Įšdaužtais langais, žolėjančios pirkios, dilgėlių prižėlę darželiai buvo kaip pavaizdumo priemonė bandančiam pagalvoti apie nepaklusnumą okupantui.

SUSIDOROJIMAS SU IŠVEŽAMAISIAIS

Techniškasis išvežimų formalumas buvo visais atvejais toks pat. Jau iš vakaro kaime pasirodo būreliai enka-

vedistų. Vietiniai stribai šiam darbui buvo prileisti tik retais atvejais. Bet paskutinį, 1953 m. trėmimą vykdė lietuviai stribai ir milicija.

Nakties metu išvežamojo sodyba būna apsupama, ryto šeštą val. ateina keliese enkavedistai į namus, perskaito vyriausybės nutarimą, kad esi nepageidaujamas gyventojas ir todėl esi "perkeliamas" iš Lietuvos TSR ribų. Pasirengimui laiko — 2 valandas. Su savimi lestinas imti krovinys — 200 kg. Jokių nuolaidų, jokių išimčių. Galima įsivaizduoti, kiek tam reikia smurto, beširdiškumo, kad negirdėtų aimanų, ašarų klyksmo, senelių ir ligonių vaitojimo. Šitaip apspardomus, šautuvų buožėmis iš paskos pastumdomus, pamušamus, arkliais suveža artimiausion geležinkelio stotin, arba į miestelio centrą. Stambesnėse stotyse kaip Klaipėda, Mažeikiai, Kaunas, Radviliškis sudaromi ešalonai. Keturašiui Pulmano vagonui paprastai tenka 80 asmenų. Apie 60 vagonų ešalonas, "papuoštas" kulkosvaidžio tarnyba ties trečiu vagonu, užkaltomis vagonų durimis rieda rytuosna. Vagonai atidaromi kas antra diena, kad būtų galima pašalinti lavonus. Neteko girdėti, kad tokie ešalonai būtų leisti per Maskvą. Nuo Smolensko visi pasiunčiami Mičiurinsko kryptimi ir Maskva aplenkiama. Tai visokios "švaros" sumetimais, be to, turbūt, kad nepastebėtų Maskvoje begyvenų ar besilanką žmonės iš užsienio.

Kaip jau minėta, pirmieji ešalonai buvo nuvežti į Vidurinę Aziją, būtent, Kirkiziją. Antras vežimas buvo nukreiptas Sibiran, maždaug iki Baikalo — geležinkeliu ir įvairiose vietose iki Šiaurės Ledjūrio imtinai.

1948 m. išvežtieji beveik be išimties pakliuvo miškų kirtimo darbams, vėlesnieji — kolchozams.

Vėlgi sunku aprašyti atvežtųjų būklę ir nuotaikas. Paskirstymo punktuose atvyksta kolchozų pirmininkai, derasi, kad negautų šeimų su mažais vaikais ar su seneliais, o juos gavę, plūstasi, vėl apžiūrėję — išvadina banditais. Susodina į sunkvežimį ar vežimą, parveža pas save ir apgyvendina po kelias šeimas kokiame nors tvarte ar kitame pastate.

Išvežtųjų turtas lieka kolchozo nuosavybei, arba, kitaip tariant, nuvaromas niekais.

Nėra jokios galimybės nustatyti ar suskaičiuoti ištremtųjų tikslus skaičius. Galima tik spėlioti, kad jų skaičius siekė iki keliolikos % visų gyventojų.

IŠVEŽIMAI SAVO TIKSLO DAUGELIU ATVEJŲ NEATSIEKĖ

Visų pirma, išvežimais buvo siekiama palaužti politinį pasipriešinimą. Toliau — susilpininti lietuvių tautinį vientisumą, nes į išvežtųjų lietuvių vietas atveždavo "vyresniųjų brolių"— rusų. Kaimuose šie "giminaičiai" apsigyventi nedrįso, bet miesteliuose jų knibždėte knibždėjo. Šiuo laiku jų skaičius yra dar labiau padidėjęs, ypačiai miestuose, ir vis dar didinamas.

Rusų svarbiausias tikslas buvo nutautinti ar išnaikinti atspariausią lietuvių tautos dalį ir tuo pačiu gauti vergiškos darbo jėgos Sibiro taigoje. bet rezultatas rusams gavosi nelauktas. Išvežtieji ne tik kad neįsiliejo į rusų masę, bet atvirkščiai — žymiai išsiskyrė ir demonstratyviai visur pasirodė pranašesniais. Sibire lietuvio vardas nekrito! Stačiai stebėtinai retas atsitikimas, kad lietuvis ar lietuvaitė apsivestų su rusu. Tokių vedybų kur kas gausiau pačioje Lietuvoje.

Lankiausi Krasnojarsko krašte 1956 metais ir niekada nepamiršiu lietuvės, kurią aš sutikau viename kolchoze. Pavardė padaryta Kraval. Gal tai būta Kraujalio ar Karvelio. Jos senelis, kaip "miatežnikas" ištremtas į Sibiro taigą dar carų laikais, iš ten Lietuvon negrįžo. Taip pat negrįžo nei jo vaikai, nei pagaliau anūkai. Tačiau mano sutiktoji Kravalienė kalbėjo kiek darkyta dzūkų tarme, meldėsi iš storulės bene Mažvydo laikų maldaknygės ir save skaitė augštesnės kultūros ir kilmės moterimi. Mane sutiko kaip giminaitį ir, keikdama vietinį komendantą,

skundėsi, kad jis ją prieš pora dienų savo pačios grytelėje buvo užsipuolęs, rodė augščiau alkūnių mėlynes, bet vis dėlto pati pasiguodė: "Bet ir aš tam žaltiui burlokui visą veidą sukrapštinėjau". Jau trečioji karta, gyvendama tarp svetimųjų, nors niekinama ir dvasiniai skurdinama, nepasidavė. Tikro Lietuvos patrioto anūkai, proanūkai, pagaliau ir jų ainiai po visą Sibiro platybę neša lietuvio vardą nesuterštą. Prievarta atimti tai, kas žmogui brangiausia, smurtu užgniaužti jo tautiškumą, tradicijas, idėjas, sunku ar net neįmanoma. Kur kas lengviau tai padaryti su baltos duonos kąsniu.

TRĖMIMAI TĘSIAMI IR TOLIAU, TIK JAU KITOJ FORMOJ

Ar trėmimai jau baigėsi? Ne! Tik dabar trėmimams suteikta kita forma. Dabar trėmimus atstoja vadinamieji "savanoriai", "partijos pašauktieji", "naujų žemių įsisavintojai", "plėšinių didvyriai", "pionieriai" ir panašūs. Chruščiovas pamatė, kad Stalino metodai daug kur tikslo neatsiekė. Nesiseka nutautinti žmones prievarta. Išvežtieji vengia sunkiausių darbų, visokiais būdais stengiasi įlysti prie pinigais apmokamų vietų. Kolchozuose likusieji yra tik patys neapsukriausieji.

Stebėtinai stiprus išvežtųjų tautinis solidarumas Maždaug pusantro šimto kilometrų spinduliu lietuviai Sibire vienas kitą aplanko, pusę to kelio atlikdami pėsčiomis. Buvo taisyklė, draudžianti išeiti iš savo rajono ribų be komendanto leidimo. Už tai pas pastarąjį prieš katalikiškąsias šventes būriuodavosi lietuviai su ryšulėliais duoti komendantui kyšį, kad išleistų į kitą rajoną "pas gimines". Prieš smurtą ir represijas žmonės parodė didelį atsparumą ir pasiruošė ilgai, atkakliai kovai.

Komendantinis režimas Sibiro tremtiniams pradėtas nuimti tik 1956 metais. Pradžioje retomis išimtimis, vėliau komendantūra visai panaikinta ir tik išduodant pasus buvo įrašyta: "Be teisės gyventi ankstyvesnėje vietoje: Liet. TSR". Vis dėlto, dar ir iki šiol yra tokių, kurie neturi nuolatinio paso, išduodamas laikinas trims mėnesiams ir vėl tęsiamas, tik teises varžo jau nebe komendantas, o rajono milicija. Gavę pasus su pastabomis, draudžiančiomis parvykti Lietuvon, daugelis to nepaisė, ir parvažiavo. Parvažiavusius rūšiavo vietinė milicija. Vieniems neleido apsigyventi nuosavuose namuose, kitiems neleido pasilikti tame pačiame rajone, iš kurio buvo išvežti, kai kam reikėjo net Paleckiui rašyti pareiškimą, kad leistų pasilikti Lietuvoje, kai kam net ir tai negelbėjo — buvo vėl sugrąžinti į Sibirą. Tiesa, pasitaikydavo ir tokių, kuriems grąžindavo net nuosavus pastatus, bet tai buvo jau didžiausia retenybė.

Jau 1956 metais buvo padarytas tiesiog neįsivaizduojamas kuriozas. Iki to laiko išbuvę ir nesugebėję išbėgioti iš kolchozų tremtiniai buvo apdovanoti "Už plėšinių įsisavinimą" (Za usvoenija celinnich zemel). Triukas, kuriuo tiesiog nesinorėtų tikėti, bet tai faktas, įvykęs keliolika atvejų Kemerovo srityje ir Krasnojarsko krašte. Ant savo propagandinės meškerės Chruščiovas užkabino patriotizmo jauką. Ant baltos duonos, žinia, — pats Chruščiovas tai supranta, — kibtų geriau, bet iš kur jos imsi?

Nutautinimui dabar panaudojamas vietos partinis aktyvas. Rusinimas ir sovietinimas atliekamas visais metodais ir formomis, bet vengiant tiesioginio brutalumo. Propagandos mašinos repertuaras toks platus, kad iš tikro Goebelsas, jei būtų dar gyvas, turėtų ko pasimokyti. Kazachstane ir Altajuje trūkstamos darbo jėgos parūpinama "partijai pašaukus" jaunimą.

— O kodėl jaunimą? — klausė pats savęs Chruščiovas plėšinių pirmūnų suvažiavime Maskvoje, 1957 metais gruodžio mėn., ir savo papratimu pats sau atsakė — o todėl, kad jaunimas ten sukurtų šeimas ir apsigyventų nuolatinai.

Štai kokiai misijai brukamas Lietu-

Į LAISVĘ DEŠIMTMETIS AMERIKOJE

Dabartinės išvaizdos Į Laisvę žurnalo pirmasis numeris Amerikoje pasirodė 1953 rudenį. Vasarai besibaigiant Į Laisvę mini dešimties metų sukaktį šiame krašte. Amerikoje pasirodžiusiame Į Laisvę pirmame numeryje skaitome žodžius:

"Redakcija supranta, kad keliamais klausimais gali būti ir kitaip galvojančių. Ji pastebi, kad ne visada straipsnio mintys reiškia LFB organizacijos ar jos vadovybės nusistatymą. Laikraštis tam ir yra, kad jame visų pastangomis būtų ieškoma tam tikrais klausimais geriausių sprendimų. Redakcija džiaugsis, jei skaitytojai norės pasidalyti savo nuomonėmis ir prisidės prie gyvos, ieškančios, kuriančios minties palaikymo tremtyje".

Šiais žodžiais išsakytas Į Laisvę pasirinktas ir nueitas kelias.

Pirmojo dešimtmečio Amerikoje išvakarėse Į Laisvę tą žodį pakartoja: į antrą dešimtmetį žengdama, Į Laisvę nepalaužiama budės Lietuvos laisvės sargyboje, kovos prieš Lietuvos pavergimą ir naikinimą, ryškins ir skleis rezistencinę mintį, dalyvaus tautinio išlikimo pastangose, nemeluotu ir atviru žodžiu žvelgs pirmyn, ateitin.

Į Laisvę Redakcija

---

vos ir kitų tautų jaunimas Azijon. Jaunų lietuvių gydytojų, inžinierių, baigusių mokslą ir pasiųstų atlikti stažą Barnaule, Krasnodovske, Bratske laukia išskėtusios rankas katiušos, zajkos. Bando draugiškai iššiepti savo šlakuotą snukį ir kviečia "zaiti k nam na ogoniok" (užeiti pas mus ant žiburėlio). Tai dar šlykščiau, labiau išdavikiška, labiau nuslėpta ir pavojingiau visai tautai, negu atviras brutalumas.

LAISVAI PASIRINKTOJI TREMTIS SUDARO DIDESNĮ PAVOJŲ NUTAUTĖTI

Palietus lietuvių tremtinių Sibire atsparumą nutautėjimui, negalima nutylėti labai liūdnas faktas, pastebėtas čia, laisvuose Vakaruose. Stebėdamas laisvąją mūsų spaudą ir lietuvių gyvenimą krašte ,kur pats gyvenu, pamačiau, kad baltos duonos kraštuose lietuvių nutautėjimas vyksta gan sparčiai ir iškelia labai sunkią problemą. Balta duona ir laisvė sparčiau tirpina mūsų tautiečius, kaip okupanto įvairios priemonės, priskaitant ir baisiuosius trėmimus. Tokių pavyzdžių, kaip Kravalienės Sibire, čia turbūt iš viso nebūtų galima rasti. Bet reikia labai stebėtis, kad jau ir pirmoji karta, auganti globoj tėvų, išaugusių ir subrendusių dar nepriklausomoj Lietuvoj, rodo plačiai įsišaknijusios nutautėjimo 'ligos" ženklus. Kaltė čia pirmoj eilėj krinta tėvams. Ir šia proga peršasi mintis paklausti nutautėjimo liga sergančio jaunimo tėvus — auklėtojus: argi jau taip greitai užmiršo, kodėl pasitraukė iš Lietuvos? Ar užmiršo, kad pavergtoje Lietuvoje beveik kiekviena šeima, priskaitant ir pabėgusiųjų į vakarus šeimas ar gimines, daugiau ar mažiau okupanto apteriota, tikslu sunaikinti ar bent susiurbti Lietuvą į rusiškąjį kūną? Argi nesuvokia mūsų mielieji tautiečiai, laisvai pasirinkę tremtį Vakaruose, kad kiekvienas nutautėjęs mūsų kūno narelis prisideda okupanto pastangoms sunaikinti lietuvių tautą?

(ELI)

KOVOTOJAI IR MES

MIELOS SESĖS, MALONŪS BIČIULIAI,

(Bronės Jameikienės kalba, pasakyta Čikagos Lietuvių Fronto Bičiulių suruoštame J. Daumanto Partizanų pristatyme visuomenei 1963 sausio 27 Čikagoje.

„Sveikiname Jus laikinai netekusius tėvynės Lietuvos. Pasveikinimui tiesiame rankas. Jos kruvinos, kaip ir mes patys. Nebijokite... Tai mūsų pačių kraujas, okupantų azijatų liejamas. Ir liejame jį ne lašais, bet upeliais... Ir vasarą nesuskumba saulė kraujo išdžiovinti, o žiemą — speigai jo sušaldyti" — aidi pavergto lietuvio skundas mums, broliams ir sesėms už tėvynės ribų...

Tai partizano Juozo Lukšos-Daumanto ir jo kovos draugų balsas. Jis atvedė mus čionai šiandieną stabtelėti minutėlei ir susikaupti.

Tiesa, Juozas nėra vienintelis didvyrio mirtimi savo žemėje kritęs laisvės kovotojas. Jų yra ne vienas ir ne du tūkstančiai. Tačiau Juozas yra vienintelis liudininkas, palikęs tų laisvės kovų gyvus pėdsakus mums, mirtingiesiems. Jis tapo mums visos rezistencinės kovos simbolis ir, lenkdami galvą jam, kartu lenkiame ją ir visiems kitiems, žinomiems ir nežinomiems laisvės kovotojams, lenkiame savo artimiesiems, išblaškytiems Azijos plotuose ar pasilikusiems benamiais savo pačių žemėje. Mes lenkiame galvą mirusiems ir dar gyviems tebesantiems didvyriams anapus ir šiapus raudonosios uždangos. Lenkiame ją ir prieš didvyrį, sėdintį šalia jūsų šitoje pačioje salėje, kurio žygdarbių niekas neužrašė ir nepaskelbė ir mes nežinome jo vardo. Mes lenkiame galvą ir prieš jus, brangieji laisvės kovotojai, kurie dar galvą paguldysite už gimtąją žemę.

Netrūko didvyrių mums niekada. Netrūksta jų ir šiandien. Istorija kartojasi. Tauta yra ta pati. Ir idealai tie patys. Ir kančios. Tik mes ar besame tie patys?

Mūsų tautos garbinga praeitimi mokame pasigirti. Ir mūsų didvyrių nuopelnais mėgstame pasididžiuoti. O ką galėtume jiems mes parodyti, jei jie kada, šimtmečių suneštas dulkes nusipurtę, atsikeltų iš kapų? Ir ką jiems tada atsakytume? Gal, kad esame 'kankiniai", kurių gyvenimas pasibaigė su sienos peržengimu anais nelemtaisiais metais, kad mes bijome iš kiauto pajudėti, jog... nesubyrėtume, ir kad visas pasaulis kaltas dėl šios mūsų nedalios. Galime kaltinti pasaulį dėl nejautrumo, tačiau kažin ar ir mūsų pačių jautrumas nėra kiek apkerpėjęs? Ar nepasidarėme jautrūs tiktai sau?

Kada, zvimbiant kulkoms ir krintant bomboms dairėmės tako į laisvąjį pasaulį, negalvojome kur, kaip ilgam ir **kodėl** ieškome savo galvai prieglobsties svetimose žemėse. Nebuvo tada laiko galvoti. Gyvenome ta diena, ta valanda. O šiandien, kažin ar vis to laiko dar neturime pagalvoti, **kodėl** čionai mes esame?

Verkšlenti nesunku, o užuojautos paieškoti irgi ne pro šalį. Tačiau,

gyvenime niekas nėra pasiekiama lengvai. Ryžtui reikia pastangų ir vienai kliūčiai nugalėti. Mes tik stengiamės užliūliuoti save, laukdami progos be pastangų nemirštamų vertybių įsigyti. Tačiau jų negalima nupirkti — jas reikia savomis jėgomis užsitarnauti. O tuo labiau laisvės. Jos niekas nedalina. Ją reikia išsikovoti.

Kada buvome pavergėjų prispausti, šaukėme laisvės žodžiui ir minčiai. Dabar gi, kada niekas mūsų nebevaržo, mes kaip ir pamiršome ne tik šaukti, bet garsiau prakalbėti. Namie, tėviškėje, palikę ar Azijoje išblaškyti mūsų žmonės nesvyruotų vietomis su mumis pasikeisti, kad tik galėtų mūsų tautos didžiąją tragediją pasauliui paliudyti. Mes, tačiau, ar turėtume drąsos su jais pasikeisti? Esame laisvi, ir, atrodo, kad taip ir reikia. Tačiau laisvė nėra tiktai privilegija. Laisvė yra ir pareiga. Ko mūsų žuvusieji partizanai nesuspėjo, o mūsų broliai namie ir Sibire negali, turime mes padaryti. Jų viltys ir troškimai sudėti į mūsų rankas. Tėvynei juk ir mes skolingi, ne tik jie. Tėvynė nereikalauja, kad visi jos sūnūs didvyriai būtų. Tėvynei nėra juk nei per didelės, nei per mažos aukos. Jai reikalingos ir tokios aukos, kurias galėtume ir mes, kad ir čionai būdami, padaryti.

Daug ką mes čia švenčiame ir daug visokių minėjimų turime. Gal, kartais, ir perdaug: sukaktys, jubilėjai, kieno nors darbuotės dvidešimtmečiai, dešimtmečiai ir netgi penkmečiai, lyg didelis nuopelnas būtų savo profesijoje dirbti ar pasirinktai organizacijai priklausyti. O tų, beveik kasdieninių, minėjimų jūroje gal paskandiname ir tikrai minėtinus įvykius bei asmenis, kurie tautai gal dar šį tą ir šalia profesijos davė. Prisimename juos, paprastai, kai jau gyvų nebėra. Atseit, tik mirtis žmogui atneša laurų vainiką. Tačiau pasišventėliai tuos darbus atlieka ne mirę, o gyvi dar būdami, tik mes jų nepastebime. O jei ir pamatome, tai gal neįstengiame jų vertinti, nei mūsų draugų ryžtu ir laimėjimais džiaugtis, jeigu tie laimėjimai mūsų pačių neliečia. Mes nebesugebame drauge su kitais ir liūdėti — liūdesys temdo mums džiaugsmą.

Šiandien esame gal tragiškiausio mūsų tautos laikotarpio liudininkai. Savo akimis matėme nepaprastą mūsų rezistencijos kovotojų ir dvasininkų pasiaukojimą, o priimame visa, lyg tai būtų eiliniai dienos įvykiai. O mūsų brolių auka nėra mažesnė už kitų. Pirmieji krikščionys atidavė savo gyvybes alkaniems liūtams arenose. Jie kentėjo ir mirė už idealus. Ir mūsiškiai už idealus. Ir kančių pakėlė jie nemažiau, nes modernusis budelis sugalvojo daugiau ir rafinuotesnių kankinimo būdų. Ir kankinių skaičius bene bus jau prašokęs ir anų. "Šventasai Tėve, mums, mirštantiems už Religijos ir Tautos laisvę, suteiki palaiminimą", — meldžia mūsų kankiniai savo laiške Romai? O ar daug mes sielojamės dėl savųjų kankinių. Ir jeigu sielojamės, tai ar darome ką jų vardui įamžinti ir į pasaulio kankinių sąrašus juos įrašyti?

Daumanto **Partizanai** atskleidžia mums dalį tos šiurpios tragedijos, kurią tėvynė išgyvena, tragedijos, apie kurią pasaulis nedaug težino ir negali ar nenori žinoti. Tačiau ir mes ne be nuodėmės esame, nepastatę savo tautos reikalų pirm savųjų, nepasistengę savo tautos sūnų ir dukterų heroizmo pasauliui parodyti.

Esame tos pačios tautos atžalos ir turėtume jausti, kai kitą to paties kūno dalį skauda. Tiesa, esame atskirti nuo kamieno, tačiau ir partizanai ir Sibiro tremtiniai yra atskirti, o tačiau anie neatitrūko. Tik jie **negali** kalbėti ir negali pasauliui apie tautos skriaudas liudyti — jie nusineša jas į kapus. Bet mes juk galėtume padėti pastangų, kad laisvieji žinotų kas iš tikrųjų mūsų žemėj dedasi. Negi turime iš savo laisvės kovotojų reikalauti, kad jie pakartotų brolių vengrų žygį tam, kad pasaulis atkreiptų dėmesį, jog didvyrių yra ne vien tik vengrų žemėje?

Gimnazijos suole klausdavome savęs: kuo galėtume savo tėvynei padė-

ti? Jei tebebūtų priespaudos laikai, būtume galėję iš svetur knygas nešti, ar vaikus slapčia gimtojo žodžio ir tėvynės meilės pamokyti, ar už savo šalį kovos lauke galvą paguldyti. Bet Lietuva buvo laisva, niekas aukos iš mūsų nereikalavo ir nežinojome kaip būtų buvę geriau tėvynei pasitarnauti. Grįžta tas klausimas dažnai ir dažnai atgalios. Ir šiandieną aš vėl jį kartoju: kuo mes iš tikrųjų savo tėvynei pasitarnauti galėtume? Atsakymo šiandieną, turbūt, nebereikia ieškoti — jį rasime kiekvienas savo širdies kampūtyje.

Karo dienomis stoviniuodavome būreliu prie Vienos rotušės durų laukdami pietų. Mintys ir kalbos sukosi apie paliktus namus. Kartą iškilo mūsų pasitraukimo problema. Vieni priekaištavome, kiti teisinomės, treti būtų norėję grįžti, jei nebūtų skyrusi fronto linija, kiti gi baiminosi galimų pavojų. Vieno jauno gimnazisto akys staiga sužvilgo ir jis pratarė: „Keliais eičiau atgalios, jeigu kas leistų man tėvynę pasiekti". Labai norėtųsi sutikti tą berniuką, šiandieną, ir paklausti: "Ar ir šiandieną keliais eitum atgalios, jei leistų tau tėvynę pasiekti, Brolau?". Gal ir eitų. Gal jis čia pat dabar sėdi tarpe jūsų ir tą patį klausimą svarsto. O gal... jis jau senai išėjo ir Daumanto pėdomis pasekė. Gal ir jį didvyrio mirtis pasitiko, o mes ir jo vardo nežinosime.

Neskaičiuosime šiandieną mūsų partizanų herojiškų darbų, nei jų didumo nematuosime — ne mums tai daryti. Mes tik girdėjome apie juos. Tačiau apie tuos žygius mums patys tų žygdarbių dalyviai ir liudininkai Partizanų užrašuose pasakoja. Tie užrašai nėra lengvutis pasiskaitymas laisvalaikiui praleisti, ir jie nėra eilinis istorinių faktų rinkinys. Partizanų puslapiuose pačių partizanų rankom yra mūsų tautos **testamentas** surašytas, kad neužmirštume kuo esame gimę ir kuo norime būt. Partizanų puslapis turėtų kiekvieną mūsų rytmetinę ir vakarinę maldą palydėti.

Partizanus nėra lengva skaityti. Dažnai, paėmęs knygą į rankas, turi vėl ją padėti — aprašytieji įvykiai yra taip gyvi, kad supurto tave ir vėl atveria dar neapgijusias žaizdas. O tačiau, jei numirti neperskaičius Partizanų reikėtų, tai nukeliautumėm amžinybėn taip ir nesužinoję, kodėl dangus mūsų gyvybę išsaugojo ir kam ji buvo reikalinga.

Ne, malonūs Bičiuliai, čia nėra raginimas įsigyti Partizanus. Tai nėra mūsų pareiga. Tai yra didelė mūsų **privilegija.** Turėtume dar pasiklausti savęs, ar esame verti tą knygą turėti. Mūsų broliai anapus, tačiau, daug ko negailėtų, kad, kaip relikviją, šią knygą galėtų iš rankų į rankas leisti.

Daumantas su savo kovos draugais netroško riterių garbės, nei svetimų žemių. Jie, sakosi, ėję tiktai savo **tiesioginio darbo** atlikti — tautos laisvę ginti ir kovoti už idealus, kuriuos jiems gimtoji žemė įdiegė. Ir jie žuvo. Jie mirė, kad mes laisvi būtume. Ir esame. Ir girdime anų balsą iš kapo:

"Ar viską jau padėjote ant tėvynės aukuro, kad taptume laisvi? Ar nepaskęstate kartais siauram savų interesų ratelyje ir neužmirštame pavergtos tėvynės?" — nežinomas Partizanų lietuvis kreipiasi į brolius ir seses už tėvynės ribų.

"Mes mirštame, bet mirdami norime žinoti, kad yra pasaulyje žmonių, kurie nebijo **nors** gyvu žodžiu kovoti už pavergtų, naikinamų tautų laisvę" — jie primena mums.

Taip, Broli, ir mirtyje yra vilties: jūs mirėte, kad mes laisvėje gyventume: mes gyvename, kad idealai, dėl kurių jūs žuvote, nemirtų. Mes ryžtamės tesėti mums paliktą jūsų testamentą.

Iki pasimatymo, nežinomasis Broli. Iki pasimatymo smėlėtame tėviškės laukų kalnelyje.

BRONĖ JAMEIKIENĖ
ruošiasi į Azijos kraštus

Azijos Fondo globojama, Bronė Jameikienė kitiems mokslo metams išvyksta į Azijos kraštus, kur mokslinėse ir kultūrinėse institucijose skaitys paskaitas apie Vakarų meną: Indijoj — Luknow ir Delhi universitetuose, Hong Konge — Chu Hai ir United kolegijose ir Hong Kongo universitete. Taipgi numatytos jos paskaitos Indonezijoj, Siame, Formozoje, Pietų Korėjoje ir Japonijoje.

Ateinantį pavasarį ruošia savo darbų parodą Honolulu mieste, Havajuose, Gima galerijoje.

Bronė Jameikienė yra Į Laisvę bendradarbė.

Baigusi Kauno Aušros mergaičių gimnaziją, lietuvių kalbos ir literatūros studijas pradėjo VDU Kaune ir baigė klausyti Vilniaus universitete. Studijų metu dirbo Lietuvių Kalbos Institute, Lietuvos Mokslų Akademijoje, Vilniuje.

Pokario metais su Čiurlionio ansambliu aplankė beveik visas lietuvių tremtinių stovyklas pietinėje Austrijoje ir Vakarų Vokietijoje. Ansamblyje dainavo, šoko tautinius šokius, buvo ansamblio pranešėja.

Du trečdaliu tremties ir emigracijos metų praleido studijuodama Europoje, Amerikoje ir Pacifiko salose — Havajuose. Keliaudama po Europos kraštus susipažino su Vienos, Berlyno, Paryžiaus ir Londono muziejais. Dailė ir meno istorija liko nauja pamėgtoji meno ir mokslo sritis, kai iš mažens pamiltųjų lituanistinių studijų gilinimas pasidarė nebeįmanomas. Freiburgo meno mokykloje specializavosi tautodailėj.

Į JAV atvyko 1949 m. Studijuodama Čikagos Meno Institute (Art Institute of Chicago) įsigijo dailiųjų menų bakalauro (B.F.A.) ir magistro (M.F.A.) laipsnius. Institute specializavosi vitražo ir meno istorijos srityse.

Amerikiečių organizacijoms ir studentams skaitė paskaitas apie lietuvių liaudies meną ir organizavo lietuvių liaudies meno parodas Illinois, Indianos, Wisconsino ir Colorado valstijose. Turėjo kelias individualias dekoratyvinių audinių parodas. Dalyvavo lietuvių ir amerikiečių dailės parodose Amerikoj, Kanadoj, Havajuose ir už vitražus yra gavusi tris premijas. Bendradarbiauja spaudoje ir lediniuose.



Bronė Jameikienė su muzike iš Japonijos Honolulu mieste, Havajuose.

Paskutiniuosius 4 metus valstybiniame Havajų universitete (University of Hawaii), Honolulu mieste, dėstė meno dalykus ir gilino meno istorijos studijas, kartu studijuodama ir sanskritą. 1962 m. Havajų universitetas Bronei Jameikienei suteikė magistro (M. A.) laipsnį orientalinio meno srityje. Dalyvavo dailės parodose, skaitė paskaitas, iš havajiečių mokyklinio jaunimo sudarė grupę, kuri pasirodė su lietuvių tautiniais šokiais tarptautinėje pavasario šventėje. Parodoje "Madona mene" laimėjo premiją už skaldyto stiklo vitražą **Madona su lotosu.** Turėjo progos sanskrito paskaitoms patiekti reikalingą medžiagą lietuvių ir sanskrito kalbų palyginimui.

ŽODIS FRONTO SIMPOSIUME TAUTINĖS VIENYBĖS TEMA

Vieninga politinio darbo vadovybė

Vytautas Volertas

TIKSLAI

Neabejotina, kad ne tik visi politiniai vienetai, bet ir pavieniai lietuviai emigracijoje, neužkrėsti egoizmo, nepapirkti ir psichiniai nepasimetę šiandieniniuose politiniuose tiksluose sutaria. Negalima niekam primesti, kad būtų ieškoma ko nors kito, kaip savarankiškai besitvarkančios Lietuvos laisvų Europos kraštų tarpe arba Jungtinių Europos Valstybių šeimoje. Ir ne tik politiniai darbai šion pusėn veda. Net kultūrinis gyvenimas, lituanistinis auklėjimas, visų sričių kūryba iki šiol sąmoningai ir nesąmoningai paskatos randa neprarastoje viltyje, kad kada nors peržengsime Atlantą, kojas atremdami į laisvą, lietuvišką žemę.

PRIEMONĖS

Politinių vienetų priemonės, tiesa, skiriasi, Jos tyčiomis pasirenkamos kitokios Talkoje, kaip ALT'oj ar VLIK'e, kad nebūtų paralelizmo. Antra, jos priklauso nuo aplinkos. Lietuvių Studentų Sąjungai yra parankiausios parodos universitetuose (taip pat politiniai ne tuščios pastangos!), Lietuvių Bendruomenės apylinkėms naudingiau veikti vietinę amerikiečių visuomenę kur nors Philadelphijoje per televiziją, radiją, spaudą. Los angeliečiai susirado rezoliucijų kelią. ALT'a gal visai teisingai tvirtina, kad jos daugiausiai klauso senatoriai. VLIK'as orientuojasi už JAV ribų, o sąmoningas lietuvis fabrike stengiasi savo rūpestį skiepinti šalimais dirbančiam juodaodžiui.

Visos priemonės, iki šiol naudotos, buvo geros. Tiesa, vienos jų pasiradė veiksmingesnės už kitas, nors iš anksto gal ir nebuvo galima numatyti, kas riebesnę naudą atneš. Iš antros pusės, priemonė turi būti parenkama pagal atmosferą, aplinką ir net pagal ja besinaudojančio nuotaikas ir pajėgumą.

VADOVYBĖ

Sunku išvardinti politinį darbą atliekančius veiksnius, nes būtų neteisinga jais nelaikyti veiklesnio Studentų Sąjungos skyriaus ar aktyvesnės LB apylinkės valdybos. Ir nereikia stengtis užslopinti tuos vienetus, kurie pastangų veltui neeikvoja, paralelizme neskęsta, bet triūsiasi ten, kur kiti ir norėdami neprieitų. Tačiau vienos vadovybės trūksta. Ji būtina dėl to, kad neliktų darbų, prie kurių niekas piršto nepriliečia; kad, kuria-

me nors krašte susidarius nelauktai palankioms sąlygoms, jos būtų pilnai išnaudojamos, siunčiant ten pagalbos ir patarimų; kad, esant reikalui, atsirastų, kas kalba mūsų visų vardu.

Politinė vadovybė turi būti tvirta, energinga, apžvalgi ir besinaudojanti bent daugumos pritarimu. Šiuo laiku oficialūs komitetų vardų sutrumpinimai šių savybių nustoję.

Kaip suktis, kad dabartinėje aplinkoje pageidaujamą politinę vadovybę sudarytume? Nors įmanoma, tačiau bus gana sunku, jei naudosime ankstesnius būdus. Įvykęs lietuviškos visuomenės persiorientavimas rodo kiton pusėn, negu mes kreipiame savo akis. Anksčiau socialdemokratas mums atsidavė tuo pačiu tvaiku, kaip ir komunistas. Krikščioniui demokratui tautininkų vyriausybės Lietuvoje įvesti varžtai ilgai neleido kartėlio nuo širdies nuplauti. Tautininkai aplink žvalgėsi su baime, kad jų iš valdžios neiškeltų. Šiandien aštrumų tiek nėra, ypač jei nesimaišo žmonės, kurie juos palaikė. Jaunesnioji karta net visai jų nepastebi ir dažnai nesusigaudo, kuri lietuvių politinė grupė jiems asmeniškai palankesnė. Artimoje ateityje visuomenė, greičiausiai, susirikuios į tris pagrindinius būrius: krikščionių demokratų ir frontininkų junginys, kažkas panašaus į tautininkus, tačiau be diktatūrinių užmačių, ir visi kiti, daugumoje kraštutiniai liberalai bei anarchistinių ir egoistinių nuotaikų žmonės.

Kam šis galvojimas atrodys logišku, tasai stebėsis, jei politinio darbo vadovybei energiją bandysime koncentruoti vien tik politinių grupių ir rezistencinių ar teritorinių sąjūdžių kanalais. Pirmiausia, šiuo keliu energijos nesukaupsime, nes daugelis grupių jos neturi, arba ji diena iš dienos mažėja. Antra, daugumos pasitikėjimo nesusilauksim, nes stambi visuomenės dalis nesijaus atstovaujama.

Žinoma, negalima laidoti gyvųjų, bet taip pat nelauktina sunkių darbų iš ligonių. Pirma reikia šokti sergantį gydyti arba jo vieton naują darbininką surasti, ir tik tada jam uždaviniai patikėti.

Ar būtų įmanoma atgriebti jėgas VLIK'ui, jei, pavyzdžiui, Frontas ir Talka jan atgal įsijungtų?

Šios dvi grupės — kiti sekantį tvirtinimą priims nemaloniai — iki dabar stebuklų neparodė, nors sumanumo ir jėgos jose yra. Nesinorėtų taip pat sutikti, kad, Talkos žmonių užsiminimais, daugiau politinėje srityje negalima nuveikti, kiek dabar padaryta. Kad Frontas ir Talka VLIK'e nedalyvauja, nuostolis yra didelis. VLIK'an grįžę, jie padėtį kiek pagerintų. Tačiau ar šis Fronto ir Talkos ryžtas būtų pačia geriausia išeitimi, ne vienas abejojame.

BENDRUOMENINIS KELIAS

Ar ne protingiausia būtų žvelgti Lietuvių Bendruomenės pusėn? Po daugelio nuoširdžių, tačiau bevaisių, pastangų ALT'os ir VLIK'o kryptimi, man atrodo, kad Bendruomenę pats laikas šia linkme stumia.

Kokios naudos susilauktume?

Pirmiausia, LB apylinkės taptų dar nuoširdesnėmis talkininkėmis šioje srityje, nes nereikėtų svarstyti, kada bendradarbiauti su VLIK'u, kada su ALT'a ir kada su LB centro valdyba. O LB apylinkių politinėje kovoje nustoti negalima. Antra: atkristų klausimas, kas politinėje srityje jau dirba, kas nori joje triūstis, bet nėra vertas, kas atstovaujamas, kas ne. Trečia: paleng-

vėtų vadovybėje aktyvių talkininkų suradimas. Pagaliau išnyktų maišatis aukų rinkime, kuri kaskart didėja.

Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas galėtų likti, gal net su dauguma tų pačių pajėgių žmonių, tačiau jį sudarytų ne politiniai susigrupavimai skyrimu, bet Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, asmenis išrenkant visuotinu balsavimu arba Pasaulio Lietuvių Seimo metu. Amerikos Lietuvių Taryba priklausytų JAV Lietuvių bendruomenei, taip pat renkamai visuotiniai arba JAV LB Tarybos. Kiti kraštai, jei rastų reikalinga, galėtų sudaryti panašius vienetus, kaip mūsų ALT'a, o jų darbus koordinuotų naujas VLIK'as ar PLB.

Šis siūlymas, bent dabar, nebus visuomenės su entuziazmu priimtas, tačiau su laiku būsime priversti prie panašios struktūros prieiti. Kad procesą pagreitintume ir mažiau nuostolių susilauktume, pagrindiniu tikslu šiuo metu laikykime LB ugdymą. Siūlyčiau Frontui ir Talkai neeikvoti jėgų kitiems darbams, kartais svarbiems, kartais visai neryškiems, bet jas atiduoti Bendruomenei. Nei ALT'os, nei Tautinės Sąjungos ar Talkos, nei Fronto skyriai, atskirai judėdami, visuomenės provincijose tiek nesukoncentruos, kaip LB apylinkės.

Antrasis uždavinys — rimtai žvalgytis, kaip dabartinį politinio darbo vairavimą tvarkingai ir be skausmo pervesti Bendruomenės žinion. Nereikėtų skubėti, kad nuostolingai nesugriūtų sienos, kurios dabar laikosi ir ateityje bus naudingos. Savo laiku, po Vašingtono įvykių, buvo siūlyta, kad ALT'a vadovybėn įsileistų bent pusę narių iš LB. Tuo keliu klausimas Taryboje būtų rišamas palaipsniui. Kaip žinote, reikalai išsisprendė kitaip, be naudos, ir abejotina, kad prie dabartinių sąlygų LB stengsis Tarybon įstoti. VLIK'e, regis, šis kelias nebandytas. Ar čia susilauksime tiek atkaklumo, kaip ALT'e, nežinau. Gal šios institucijos žmonės sutiktų, kad pusė vadovybės būtų LB rinkimais atvesta, o antroji ateitų iš politinių sambūrių, kurie šiame darbe dar pajėgia ar nori dalyvauti.

Prie PLB yra sukurta labai nedrąsi Politinė Komisija. Greičiausiai, ji nieko nėra dariusi. Mano manymu, ji turėtų bandyti dėl šio susitarimo kalbėtis su VLIK'u. Jei nepavyktų, ši politinė komisija, turėdama tvirtą užnugarį pajėgiose LB apylinkėse ir kraštų tarybose, imtųsi darbo nepriklausomai nuo VLIK'o ir ALT'os, kai šios institucijos nepajėgtų savo pareigų atlikti.

LB yra vienintelė vieta pajėgiai politinio darbo vadovybei. Tačiau ji pati turi pasidaryti pagrindiniu mūsų veiklos dėmesiu.

■■■■■■■■■■

Prof. dr. Antanas Maceina žiemos semestre skaito du kursus — sovietinę religijos filosofiją (2 val.) ir Žmogaus puolimą ir prisikėlimą Dostojevskio kūryboje (2 val.). Be to, paskutiniu laiku profesorius yra skaitęs paskaitų: Lingen (Ems) — Ar tikėjimas Rusijoj miręs? Coburge, kat. marksizmo tyrinėtojų suvažiavime — Žmogus, kaip pagrindas marksizmo kritikai. Bochume evangelikų akademijoj — Ateizmas, kaip "išlaisvinto žmogaus" gyvenimo būdas.

Netrukus pasirodys du prof. Antano Maceinos veikalai: **Studien zur Russichen Religionsphilosophie,** kurią išleidžia Arbeitsgemeinschaft fuer Ostforschung (Muensterio universitete) ir **Niekšybės paslaptis** pasirodys lietuviškai. Išleidžia Ateitininkų Federacijos knygų leidykla.

Kultūrinės, dvasinės kovos baras daug ramesnis, laimėjimai ir pralaimėjimai pastovesni: jie bręsta lėčiau, bet šaknis leidžia, nepalyginti, giliau.

Mums ši tylioji kultūros kova blogiausiai sekėsi. Ginklu mūsų protėviai milžiniškus plotus nukariavo — kultūriškai jų laimėti nemokėjo.

Ne tiek nuo plieno žuvo mūsų tautiečių, kiek kultūriniai ginklai jų mums išplėšė — Rytuose ir Vakaruose dideli pralaimėti barai.

Lietuviškas kraujas, lietuviški veido bruožai, lietuviški iš dalies ir papročiai, tik lūpos nebetaria lietuviškų žodžių, ir širdis nebelietuviškos tėvynės laime plaka.

Dr. Ignas Skrupskelis

Kultūros kongrese pasižvalgius

Kultūros kongreso medžiagą paskelbė **Aidai.** Nesustojame prie kongreso eigos ir paskaitų atpasakojimo. Keliomis pastabomis paliečiame tik kultūros ir politikos santykį praeityje ir dabartyje, pažvelgiame į lituanistinių sekcijų posėdžiuose vykusias diskusijas.

Redakcija

Kultūrininko, **Židinio** redaktoriaus, vėliau **XX Amžiaus,** dar vėliau Sibiro kankinio dr. Igno Skrupskelio dar nepriklausomoje Lietuvoje parašytais žodžiais žvelgiame į Kultūros Kongresą, įvykusį 1692 rudenį Čikagoje. Tikrovė nepasikeitusi, tik daug sunkesnė ir tragiškesnė, o problema ta pati. Lietuviškos kultūros laisvas pasireiškimas svetimųjų supančiotas pavergtame krašte. Lietuviškos kultūros daigus karpo svetimos aplinkos šalnos laisvėje.

Tolimoje praeityje Lietuvos didieji kunigaikščiai kultūrinio ginklo svarbos nesuprato ir neįvertino. Pasitikėta tik plieno kardu. Juo apginta laisvė, nukariauti dideli plotai, bet kultūriškai neatsilaikyta ir pralaimėta. Caro Rusijos okupacijų metais lietuviškoji kultūra buvo naikinama fizinėmis priemonėmis, kaip ji naikinama ir dabar. Kultūrinės apraiškos pavergtame krašte diriguojamos iš svetur. Tūkstančiai kultūros darbuotojų buvo ištremti į Sibirą. Vieni jų ten žuvo, o grįžintieji iš kultūrinės veiklos išjungti. Caristinės okupacijos metais lietuviškoji kultūra tirpo ir sutirpo Lietuvos žemėje esančiuose dvaruose.

Didžiųjų kunigaikščių atiduota pagarba ir pirmenybė karvedžiams ir ginklui iš dalies atsispindėjo ir nepriklausomos Lietuvos gyvenime, primena mums B. Babrauskas. Kauno universitetui suteikėm ne mokslininko ir kultūrininko, bet politiko ir karvedžio Vytauto Didžiojo vardą, nors jo vardu galėjom pavadinti Karo Mokyklą. Ginklų fondo vajaus propaganda buvo kurtinanti, jog nepatogu buvo neišgirsti, o informacinei knygai apie Lietuvą svetimomis kalbomis beveik negirdima. Buvo jautrių balsų, bet kas juos išgirdo- Nu-

pirktais ginklais laisvės negynėm ir jos praradimo dienose, o kai atsidūrėm tremtyje, pasijutom esą be informacinės knygos apie Lietuvą. Eilę metų turėjom tenkintis buvusio Anglijos vicekonsulo Kaune E. J. Harrisono nedideliu leidinėliu apie Lietuvą anglų kalba. Klaidą pamatėm, bet vėlai pamatėm.

Kultūros Kongresas jau praeitis. Džiugus faktas, kad jį ryžomės rengti ir surengėm. Po aštuoniolikos tremties ir emigracijos metų Kultūros Kongresas sutraukė šimtus kultūrininkų, kuriuos Jaunimo Namai nelengvai galėjo sutalpinti. Tai ženklas, kad dar esame gyvi ir rūpinamės tautinės kultūros išlikimu ir skleidimu. Sveikintinas simfoninio koncerto surengimas.

Betgi neslėpkim ir šešėlių. Kongresui besiruošiant lietuviškoji spauda mirgėjo paskaitas skaityti atsisakiusiųjų pavardėmis, net skaitėme piktokus atsisakiusiųjų pareiškimus. Nesigilinam̃e į atsisakymo priežastis, bet konstatuojame faktą, kuris nėra džiugus. Daug triukšmo sukelta dėl vieno paskaitininko pakvietimo. Paberta karčių žodžių. Gerai, kad kilusi polemika liko daugiau asmeninė: ji neperkelta į idealoginius ir srovinius laukus. Tai viltis ateičiai. Aprimusios pokongresinės nuotaikos rodo, kad ateityje galėsim vieningesni būti. Kultūros Kongrese pasigedom daugiau jaunų veidų. Ir gal dar ne dėl tos priežasties, kad "širdis nebelietuviškos tėvynės laime plaka", bet gal daugiau dėl kitos — jaunosios kartos nematėme paskaitininkų eilėse, neradome simfoniniame koncerte. Vargu ar buvo tikslu į prezidiumą susodinti tik LB viršūnes, apeinant pačios kultūros kūrybines viršūnes: rašytojus, menininkus, profesūrą... Į garbės prezidiumą įdėjimas politinių viršūnių, taip pat apeinant kultūrines kūrybos viršūnes ,taip krito akin, lyg būtume didžiųjų kunigaikščių tradicijos tęsėjai. Nesakome, jog tai didelė blogybė, bet tradicinės rutinos amžinas kartojimas nėra ir neišvengiama būtinybė.

Neatpasakodami dr. J. Griniaus ir dr. J. Puzino pagrindinių paskaitų, kurias randame Aiduose, pažymime, kad abiejų paskaitininkų paskaitos buvo gerai paruoštos. Jie skatino nepavargti ir kurti. Paskaitos susilaukė platesnio atgarsio ir įvertinimo.

Su tokiomis mintimis žvelgiame į Kultūros Kongreso lituanistines sekcijas ir jose vykusias diskusijas.

LITUANISTINIŲ MOKSLŲ SEKCIJA

Jai v a d o v a u t i rengimo komiteto buvo pakviestas prof. dr. Pr. Skardžius, kuris taip pat šios sekcijos posėdžius atidarė ir jiems pirmininkavo.

Darbas sekcijose ėjo dviem linkmėm.

Grynai **mokslinio teorinio** pobūdžio buvo paties vadovo dr. Skardžiaus paskaita apie Dievą ir Perkūną. Remdamasis kalbotyra bei tautotyra, paskaitininkas daugiausia gilinosi į šių žodžių etimologinę reikšmę, prieidamas išvadą, kad Dievas yra indoeuropiečių kilmės ir susijęs su "dangumi", o Perkūnas yra pačių lietuvių susidarytas žodis, iš pradžių turėjęs bendrinę, tik vėliau įgijęs dievybės prasmę.

Dr. J. Balys kalbėjo dainų **tyrinėjimo** klausimais. Mokslininko požiūriu žvelgdamas į dainų kilmę bei vystymąsi, spręsdamas dainų turinio bei melodijų problemas, paskaitininkas savo išvadas taip pat iliustravo plokštelių įdainavimais. Lietuvių dainų lobynas esąs labai gausus. Daina taip pat esanti gyva ir išeivijoj. Jis pats Amerikoj į plokšteles jau yra įrašęs kelis šimtus dainų, vertingi velionies Juozo Būgos rinkiniai bei įrašymai. Tyrinėjimo darbai, pradėti su L. Rėzos dainyno išleidimu 1825 metais, šiandien jau išaugo į įspūdingus skaičius: Lietuvoje saugoma 615 tūkstančių tautosakinių dalykų, tarp kurių 200 tūkstančių dainų tekstų ir 35 tūkstančiai melodijų. Gaila, sovietų okupacijos metu šis lobynas nedaug tepadidėjęs. Vieną lietuvių liaudies

dainų plokštelę yra taip pat išleidę ir amerikiečiai jau dviem laidomis, mes patys mažiau paslankūs.

Trečioji paskaita buvo grynai **praktinio** pobūdžio — tai St. Barzduko pranešimas aktualiaisiais lietuvių kalbos klausimais. Autorius lietė tris dalykus: didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymą tikriniuose sudėtiniuose pavadinimuose, dalyvinių, pusdalyvinių bei padalyvinių sakinio dalių skyrybą ir būdvardžių su priesaga **-inis** kirčiavimą. Tikriniams sudėtiniams pavadinimams vartotini du dėsniai — didžiąja raide rašytini visi pavadinimo žodžiai, pvz Jungtinės Amerikos Valstybės, ir rūšinis pavadinimo žodis rašytinas mažąja, pvz. Vilniaus miestas (be šio rūšinio žodžio pavadinimas paprastai taip pat galimas, pvz. Vilnius). Dalyvines sakinio dalis, turinčias linksniuojamų žodžių, reikėtų nuosekliai kableliais skirti visas, pvz. pažvelgęs pro langą, Janulis pamatė būrį žmonių ir aušružei auštant, vainiką pyniau. ("Lietuvių kalbos vadovas" pirmuoju atveju skiria, antruoju neskiria). Būdvardžius su priesaga **-inis** reikėtų kirčiuoti pagal vadovo sistemą, priesagoje: medinis, auksinis, sieninis, mokslinis.

Sekcijos **nutarimuose** buvo pasisakyta:

a) sudaryti sąlygas A. Mažiuliui baigti rašyti tautotyrinį veikalą " Lietuviškoji krikščionybė" (mecenatas atsirado paties kongreso metu — dr. J. Dauparas šiam tikslui paskyrė tūkstantį dolerių!);

b) rūpintis išleisti dr J. Balio "Lietuviškųjų dainų Amerikoje"' II-ąją dalį ir sutvarkyti J. Būgos tautosakos rinkinius;

c) sudaryti komisiją pasisakyti dėl St. Barzduko rašybinių siūlymų: St. Barzdukas, L. Dambriūnas, dr. P. Jonikas, dr. A. Salys ir dr. Pr. Skardžius;

d) "Gimtosios Kalbos" tobulinimu ir paskleidimu prašyti rūpintis šio laikraščio Redakcinę Komisiją;

e) vertinant Lituanistikos Institu-to veiklą, kviesti lietuvių visuomenę šią instituciją konkrečiai remti.

Sekcijos **posėdžiai** vyko lapkričio 24, šeštadienį, 2-9:30 val. po pietų. Jais domėjosi nemaža kongreso dalyvių.

LIETUVYBĖS IŠLAIKYMAS PARAPIJOSE

Nors prof. B. Vitkus, Lietuvybės išlaikymo parapijose sekcijos vadovas savo įvadiniam žody teisingai buvo priminęs, kad tautinės parapijos yra reikšmingas lietuvybei palaikyti veiksnys, kurio praktišku paveikumu betgi tenka rimtai susirūpinti ir kad todėl sekcijos uždavinys — pateikti Kongresui konkrečių galimybių tautinių parapijų lietuviškam charakteriui ir lietuviškai misijai sustiprinti, tačiau pati sekcija pasirodė tam uždaviniui nepasiruošusi. Atrodo, kad ir patys Kongreso rengėjai nebuvo šios sekcijos uždavinių perpratę. Antraip jie nebūtų sekcijos diskusijoms skyrę klausimo "Kaip žiūri į lietuvybės išlaikymą parapijoje jos narys pasaulietis?" Nes juk ne nuo to, kaip parapijietis **žiūri** į parapijos lietuviškumą, o pirmiausia nuo to, ką ir kaip jis **daro** savo parapijos lietuviškumo atžvilgiu, daugiau ar mažiau gali pareiti parapijos tautinio charakterio likimas. Tiesa, kun. P. Garšva, antrasis pranešėjas, atkreipė sekcijos dėmesį į tai, ką parapijietis turėtų daryti. Bet kadangi šis atkreipimas buvo pareikštas labiau priekaištų forma parapijiečiui, tai šioks klausimo nušvietimo būdas neprisidėjo diskusijoms suteikti dalykišką svarstymo pobūdį, o veikiau padėties nagrinėjimą pastūmėjo į savotišką dvikovą tarp klero iš vienos pusės ir parapijiečių su prel. Krupavičium priešaky iš antros. Prel. Balkūno pastanga diskusijas įstatyti į kelią blaivaus ieškojimo galimybių, kurios esamomis aplinkybėmis praktiškai padė-

tų mūsų parapijų lietuviškumui, pasisekimo neturėjo. Diskutantai parapijiečiai labiausiai stengėsi pareikšti tai, kaip jie žiūri į parapijos lietuviškumą, nešykštėdami priekaištų klerui. Savo ruožtu klero atstovai, išskyrus parapijietį prel. Krupavičių, atsilygino priekaištais parapijiečiams, Suprantama, šioks lietuvybės išlaikymo parapijose svarstymo būdas vargiai galėjo pasitarnauti sekcijos vadovo nurodytiems uždaviniams, o veikiau priminė, anot B. Railos, savotišką negrų kovą patamsyje. Todėl turbūt ir sekcijos diskusijų išvados buvo formuluotos bendrybėmis ir pats Kongresas turėjo pasitenkinti tik paskatinimu tikintiesiems "būti lietuviškų parapijų nariais ir, dalyvaujant lietuviškose pamaldose bei organizaciniame (parapijų) gyvenime, kovoti dėl jų lietuviško pobūdžio išlaikymo." Šitokiai Kongreso rezoliucijai visai nebuvo reikalinga Lietuvybės parapijose išlaikymo sekcija ir jos gero pusdienio diskusijų aitra.

Kaip matome iš kun. dr. J. Zeliausko, OSB, pasisakymo (žiūr. 1962 m. **Aidų** 9 ir 10 nr. nr.)), mūsų tautinės intencijos katalikų bažnyčios institucijas svečiose šalyse panaudoti savo tautinei gyvybei palaikyti pačios bažnyčios teisėje palankumo neturi. Neturi palankumo tos mūsų intencijos ir vietinių hierarchų, išskyrus retas išimtis. Maža to. Dėl ne Lietuvoj brendusių ir mokslus ėjusių, lietuvių parapijose besidarbuojančių ar joms vadovaujančių, dvasiškių — kunigų, vienuolių, seselių — skirtingo nuo mūsojo mentaliteto tos mūsų tautinės intencijos neranda nė pas juos nei supratimo, nei respekto, išskyrus taip pat tik retas išimtis. Todėl, objektyviai į dalykus žvelgdamas, kun. Zeliauskas dėl tautinių parapijų lietuviškumo likimo nėra optimistas, nes "ateitis maža ką gero žada lietuviškumui". Atvirkščiai, lietuviškųjų parapijų lietuviškumas yra išstatytas labai galingų veiksnių nepalankumui.

Šiokiomis aplinkybėmis klausimai, kaip atgaivinti tautinis charakteris senųjų lietuvių parapijų ir kaip jis neblunkantis išlaikyti naujosiose, pirmiausia privalo ir klero ir parapijiečių bendro susirūpinimo, bendrų objektyvių klausimo studijų ir nuoširdžiu sutarimu paremtu solidarių pastangų. Dar daugiau. Parapijų lietuviškumas nėra tik vienų tikinčiųjų reikalas, kaip jį pateikia Kongreso rezoliucija. Kiekvienas tautinis reikalas yra visų lietuvių reikalas. Amerikoj savo metu tatai vaizdžiai savo pavyzdžiu rodė dr. J. Šliupas. Pirmosios sovietų okupacijos metais lietuviai pabėgėliai Berlyne panašių pavyzdžių taip pat turėjo nemaža.

Antra vertus, nors lietuvybės išlaikymo parapijose sekcija ir nebuvo savo uždaviniui pasirengusi ir nors jos diskusijos nebuvo konstruktyvios ir išvados vieningos ir konkrečios, vis dėlto pats sekcijos faktas buvo naudingas jau vien tuo, kad sujudino inerciją ir atkreipė visų dėmesį į labai svarbią tautinę problemą.

Kiek sekcijos diskusijose pasireiškė lietuvių protestantų balsas, iš jo buvo galima suprasti, kad lietuvių protestantų religinės bendruomenės tautiniu atžvilgiu problemų tuo tarpu neturi.

SVARSTYMAI LITERATŪROS SEKCIJOJ

Kultūros Kongrese literatūros sekcijoj dalyvavo daugiau šimtas literatūros bičiulių, kritikų, rašytojų. Buvo keturios paskaitos mūsų aktualiaisiais literatūros klausimais. Pirmininkavo rašyt. J. Kralikauskas ir rašyt. J. Jankus.

Dr. J. Grinius savo paskaitoje palietė mūsų rašytojų tematiką tiek senąją, tiek dabartinę.

Skaitytojui menas - menui principas nesvarbu, skaitytojui svarbu ir kitos, ne tik estetinės, vertybės, nes skaitytojas nenori tik formos. Skaitytojų nepatraukia asmeninės problemos. Pastebėjo, kad lietuviai vengia religinės tematikos, ypač prozoje, išeivijoje pa-

sigedo grožinės literatūros kūrinių apie nepriklausomos Lietuvos šviesuomenės gyvenimą. Prelegentas pažymėjo, kad reikia ne daug, bet gerų veikalų, ypač būtų gana įdomi medžiaga, vaizduojant turtingąjį Amerikos lietuvį, pragmatistą, ir iš antros pusės — idealistą.

Rašyt. J. Jankus, kalbėdamas apie tariamą vertybių perkainojimą, teigė, kad ne vertybių perkainojimo, bet vertybių užplūdimo amžius. Šiuo metu tiek senoji, tiek jaunoji generacija yra susirūpinusios tais pačiais klausimais, ir šiandien jaunimas nebegali nustebinti vyresniųjų, kadangi šių dienų pasaulyje nebėra paslapčių ir viskas yra visiem prieinama. Lietuvių nenoras vertinti rašytojo kyla daugiau iš to, kad lietuvis pradėjo viską matuoti materializmo mastu.

Kun. Pranas Garšva, Draugo redaktorius, Lietuvių Knygos klubo pirmininkas, pranešė, koks yra tikrasis knygos leidėjų ir platintojų stovis. Prelegentas operavo skaičiais, konkrečiai paskelbdamas, kokios knygos ir kokie autoriai labiausiai perkami ir kiek galima knygos išplatinti. Knygos išleidimas kainuoja nuo pusantro ligi dviejų tūkstančių dolerių, gi išplatinama tik labai mažas skaičius ir investuotų lėšų negalima atsirinkti per ilgą laiką. Labiausiai perkama knyga yra virimo vadovėlis. Prelegentas pastebėjo, kad skaitytojas yra taip pat ir kritikas ir jis turi teisę reikalauti iš rašytojų aktualesnių temų. Knyga nesidomėjimo priežasčių yra įvairių, tačiau ne visos tos priežastys yra esminės.

Benio Babrausko pranešimo tema buvo Lietuvos rašytojas Amerikoje ir jo knyga. Prelegentas pateikė daug statistinių duomenų, išskaičiuodamas, kiek rašytojų 1944 m. pasitraukė į Vakarus, kiek jų anksčiau būta atvykusių į Ameriką, kartu pažymėdamas, kiek liko Lietuvoje, kiek grįžo iš Rusijos. Toliau nurodyta, kiek nuo to laiko mirė čia, Lietuvoje ir Sibire.

Pažymėjo, kad laisvame pasauly lietuvių rašytojų fizinį darbą dirba apie trečdalis, trečdalis dirba protinį darbą, gi kiti gyvena iš pensijos, iš kito šeimos nario uždarbio ir panašiai. Po paskaitų įvyko ilgokos diskusijos, kurių metu prekybininkas J. Karvelis konkrečiai pasakė išleisiąs visas lietuviškas knygas, jeigu tik žinotų, kad bus išparduodama nors 250 egz. Buvo priimtos rezoliucijos, išreiškiančios padėkas ir pageidavimus visuomenei ir rašytojams.

SPAUDOS SEKCIJA

Spaudos sekciją atidarė ir jai pirmininkavo sekcijos vadovas red. kun. dr. J. Prunskis. Pagrindinę paskaitą paruošė **Nepriklausomos Lietuvos** redaktorius Jonas Kardelis. Paskaitininkas į kongresą atvykti negalėjo ir jo paskaita buvo perskaityta. Nurodęs lietuvškosios spaudos tremtyje nueitą kelią, atliktus darbus, J. Kardelis pažymėjo, jog lietuviškoji spauda turi išlikti idealistinė, bet ne komercinė. J. Kardelio paskaitą papildė ir sveikų minčių pabėrė **Dirvos** redaktorius Jonas Čiuberkis. Trečią paskaitą skaitė **Draugo** redaktorius Leonardas Šimutis. Dar kalbėjo **Chicago American** redaktorius Pieža.

Trys lietuvių spaudos redaktoriai daugiau kalbėjo apie netolimą praeitį, spaudos uždavinius ir atliktus darbus. Kai ko ir pasigedom. Komunistinė ir Maskvos diriguojama pavergtosios Lietuvos spauda išvystė didžiausią akciją prieš laisvąją lietuvių spaudą Vakaruose. Komunistinė Lietuvos spauda niekina praeitį, pasiektus laimėjimus, klastoja istoriją. Trys redaktoriai galėjo atviresniu žodžiu pasakyti, kiek laisvoji lietuvių spauda yra pasiruošusi ir kaip reaguoti.

Diskusijos nepasiekė žurnalistinio lygio. Daug kalbų, daug nereikalingų žodžių, bendrybių, bet maža konkretumo.

Prie spaudos sekcijos priskirtina ir spaudos paroda, kurią suruošė Jonas Vaidelys. Spaudos parodą atidarydamas spaudos sekcijos vadovas red. kun. J. Prunskis priminė, jog lietu-

viškoji spauda yra didysis mūsų kultūros lobynas ,laisvės kovų ginklas praeityje ir dabartyje. Šiemet sueina 70 metų nuo pirmos lietuvių Rašliaviškos draugijos įsteigimo, įkurtos kun. Burbos ir kun. Miliuko pastangomis. Priminė, kad spausdindami pirmąjį **Darbininko** numerį lietuviai mašinas apklojo tautine vėliava, giedojo himną ir skaitė su ašaromis.

ISTORIJOS SEKCIJA

M. Mažiuliui pirmininkaujant sekcijos posėdžiai pradėti Lietuvių Istorijos Draugijos pirmininko kun. dr. K. Matulaičio, MIC, paskaita apie Lietuvių Istorijos Draugijos atliktus darbus ir ateities planus. Vincas Liulevičius skaitė paskitą tema Amerikos lietuvių kultūriniai laimėjimai. Diskusijose kelta ir gvildenta mintis išleisti Amerikos lietuvių istoriją. Svarbu rašyti monografijas. Dr. J. Jakštas skaitė paskaitą apie Amerikos lietuvių istoriografiją ir jos ateities uždavinius, o Pr. Pauliukonis palietė Amerikos lietuvių istoriją kaip tautinio auklėjimo priemonę.

Rezoliucijose pasisakyta už Tautos Praeitis žurnalo išlaikymą. Skatinti ir remti autorius, rašančius monografijas apie organizacijas, vadovaujančius asmenis, paskiras kolonijas, parapijas ir t. t. Žadinti ir skiepyti lietuvių visuomenėje mintį, kad Amerikos Lietuvių Bendruomenė istoriniu požiūriu yra vienetas, bet kurios grupės ir organizacijos yra to vieneto esminės dalys ir jos vertintinos nešališkai. Švietimo Taryba paraginta imtis žygių parengti reikiamas istorijos programas ir išleisti tautos istorijos mokslo priemones. Prašyti visą lietuvių visuomenę, parapijas, Altą, Kultūros Fondą finansiškai paremti istorijos mokslo priemonių išleidimą. Prašyti parapijų klebonus ir seseles, kad daugiau kreiptų dėmesio į tautinio auklėjimo reikalą, įvedant mokyklose sistemingą ir pastovų lietuvių tautos bei jos išeivijos istorijos dėstymą.

ARCHITEKT. SEKCIJA

Ji susidėjo iš eilės paskaitų ir architektūros parodos. Architektai ir inžinieriai parodė darnų organizuotumą, gausiai dalyvavo parodoje ir nevengė atviro žodžio. Parodoje siekta parodyti ir paryškinti mūsų architektūrines problemas. Diagrama vaizdavo, kaip per paskutinius 2-3 metus iš tautiečių surinkti pinigai pasiskirsto: per 12 milijonų statybom, kurių architektūroj žymus kitų tautų charakteris, tik apie 3% lietuviškų bruožų. Mūsų milijoninėse statybose labai pasigendame ne tik lietuviškumo, bet ir gero skonio bei architektūrinės vertės.

Paskaitinėje dalyje dr. inž. J. Gimbutas skaitė paskaitą apie senąsias lietuvių kaimo statybas ir jų reikšmę. Senosios lietuvių kaimo statybos palikimo reikšmė svarbi. Jis paryškino, kaip reikia pažinti senąją Lietuvos architektūrą. Inž. J. Germanas apibūdino tautinius aspektus Amerikos, Europos ir kitų kraštų architektūrose. J. Mulokas analizavo mūsų senąją sodžiaus ir miesto architektūrą kaip bazę moderniajai lietuvių architektūrai. Gal įdomiausį klausimą palietė arch. A. Kerelis: per trejetą paskutinių metų lietuviai yra išleidę nemažiau kaip 15 milijonų dolerių įvairiom statybom. Tik 5% jų atlikta lietuvių inžinierių ir architektų. 95% nuėjo svetimiesiems. Tik lietuvių darbuose randame lietuviškų bruožų. Savo tarpe turime inžinierių, architektų, statybininkų, kurie pajėgūs reprezentuoti mūsų tautą tarp kitų Amerikos bendruomenių, kurios irgi daro panašiai. Jei statybų darbus atliktų savieji, būtų sudarytos sąlygos iškilti saviesiems profesionalams. Dabar mūsų pinigais naudojasi kitataučiai, savaime piršdami svetimus stilius ir neigdami bet kokį bendradarbiavimą su lietuviais. Pasiūlyta, kad inž., arch. ir kontraktoriai bendrai sutiktų duoti 1% Kultūros Fondui. Valerijonas Šimkus pirmasis pasiūlė savo 1% Kultūros Foondui.

Priimtose rezoliucijose išreikštas noras supažindinti jaunąją kartą su Lietuvos istorine ir kaimo architek-

Mes neliksim nutildyti žmonės!

Prieš keturiasdešimt penkerius metus Lietuva kėlėsi laisvam ir nepriklausomam gyvenimui. Nepalaužiamas į laisvę tikėjimas, visos tautos ryžtas ir pasiaukojimas atvedė į Vasario 16-tosios idealą, o savanorių pralietas kraujas didįjį tautos idealą apgynė ir išsaugojo.

Vasario 16-toji mums nepaprasta šventė. Ji mūsų patriotizmo ir tautinės ištikimybės rodyklė. Pagal tai, kaip ją sutinkame ir branginame, matuojame savo tautinį susipratimą, sprendžiame, kiek pavienio tautiečio širdyje tautinės sąmonės liepsna rusena.

Kiekvieną kartą Vasario 16-tąją sutinkame su dvasios pakilimu. Tik nūdien ji turi kitokį atspalvį, negu anksčiau, kai lietuvių tauta pati savo nepriklausomą gyvenimą tvarkė. Tada ji buvo pergalės ir džiaugsmo šventė. Dabar — nuoskaudos ir kovos ryžto atnaujinimo šventė.

Kiek mumyse tas ryžtas gyvas ir neapneštas laiko ir svetimybių dulkėmis? Vasario 16-toji įpareigoja pažiūrėti į save ir nusivalyti laiko dulkes, kad laisvės šauksmas ir kovos ryžtas liktų amžinai jaunas ir amžinas.

Nutildyti laisvėje gyvenančius žmones, kad jie apie sovietinį kolonializmą nekalbėtų ir jo nematytų, vienas iš svarbiausių Lietuvos pavergėjo siekimų. Nuo sovietinės okupacijos iš Lietuvos į laisvę pasitraukusius tremtinius okupantas daugel metų grasinimais ir viliojimais kvietė grįžti į Lietuvą, kad sugrįžusius nutildžius fizinėmis priemonėmis. Neįgyvendinę savo planų grasinimais, sovietai tuos pačius planus vykdo sentimentalaus gundymo metodais — skatinimu aplankyti Lietuvą, joje li-

---

tūra. Religinio, visuomeninio, komercinio ir rezidencinio pobūdžio pastatuose turi atsispindėti lietuviškos architektūros pradmenys. Pastatų organizatoriai kviečiami naudotis lietuvių architektų, inžinierių, statybininkų profesiniais patarnavimais, o svarbesniais atvejais skelbti architektūrinius konkursus.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Gražiai pasisekęs Kultūros Kongresas baigtas premijų išdalinimu. Kongreso dalyviai karštais plojimais pasveikino dr. J. Dauparą, paskyrusį 1000 dol. A. Mažiulio lituanistinei studijai baigti. Kongreso dalyviai prieš išsiskirstydami prisiminė Lietuvos atstovo Vašingtone Kongresui pasakytus žodžius, kad mūsų menininkai ir kultūrininkai tęstų kūrybą, pamilę grožį, kuris žmonių širdis, ir protus kreipia įkūnyti savo kūriniuose Tautos garbes ir sielvartus, pagerbiant pasišventėlius ir jų moralines bei dvasines vertybes. Pravesdamas paralelę su Enėjumi, kuris palikęs tėvynę vyko kurti naująją Trojį, linkėjo, kad mūsų kūrėjai pasinaudotų tremtyje esančia laisve.

Kultūros Kongresas baigtas P. Gaučio žodžiu — iki pasimatymo III Kultūros Kongrese — ir Lietuvos himnu.

kusius gimines, pažįstamus. Naujoji gundymų banga turi tuos pačius kėslus — apie sovietinio kolonializmo baisumą šaukiančio žmogaus nutildymą. Apsilankę pavergtoje Lietuvoje lietuviai sovietams nebepavojingi, nes giminių sentimento ir baimės dėl jų ateities vardan patys savanoriškai save nutildo. Jei šauksmas apie Lietuvos pavergimą ir sovietinio kolonializmo baisumą yra vienintelis ir didžiausias laisvųjų lietuvių kovos ginklas, tai šaukiančio žmogaus savanoriškas nusitildymas yra to ginklo atidavimas Lietuvos pavergėjui.

1831 m. aktyvus sukilimo dalyvis Mykolas Petkevičius iš tremties Paryžiuje paskelbė anų dienų vaizdus ir įspėjimą ateičiai, kuris daugiau kaip 100 m. praėjus pasikartojo didesniu baisumu:

"Dabartinė karta dalyvavo šioje kovoje prieš despotizmą, kuri liks visuomet įsirėžusi jos širdyje. Ateinanti karta dar surinks pasakojimus šių dienų įvykių iš juos mačiusių liudininkų ir gal būt pačių šios tautinės tragedijos veikėjų. Senelis pasakys sūnui, kad jis nėra vienintelis giminės atžala, kad buvo ir kitų vaikų, bet jie žuvo Sibiro ledynuose arba klaidžioja svetimoje žemėje ištremti dėl patriotizmo. Jis išvynios prieš jo akis ilgą persekiojamųjų sąrašą, kur daug šeimos narių figūruoja, parodys vietas, kur rusai daug tautiečių sušaudė be jokios priežasties, tik dėl paprasto įtarimo. Duos pamatyti kruvinus ir neištrinamus jų barbariško žiaurumo pėdsakus ir, pasakodamas moterų, vaikų ir senelių žudynes, atliktas despoto, sužadins jaunoje širdyje norą atsikeršyti — ir jai perduos, kaip švenčiausią palikimą, neapykantą despotizmui".

Dabartinė tragedija daug didesnė. Lietuvių tauta naikinama ir kolonizuojama brutaliausiu ir moksliškai apgalvotu metodu. Naujos kankinimų vietos pažymėtos Pravieniškių, Rainių miškelio, kitais vardais ir dešimtimis tūkstančių partizanų kapais. Dabartinis ar būsimasis senelis parodys vaikams daug daug gausesnes ir baisesnių kankinimų vietas. Jis parodys tuos kelius, kuriais lietuviai buvo tremiami į Sibirą, parodys miestų ir miestelių aikštes, kur išniekinimui partizanų lavonai buvo suguldyti.

Pavergtoje Lietuvoje apie sovietinio kolonializmo baisumą ir lietuvių tautos naikinimą be garso kalba gyvisiems partizanų kapai. Bet jų kapai negali kalbėti laisvajam pasauliui, jei jų mirties prasmės laisvėje gyvenantis lietuvis nepristato laisvam žmogui ir laisvom tautom.

Vasario 16-toji įpareigoja nusivalyti laiko dulkes, aptvarstyti atsiradusias žaizdas, kovoti, ištverti ir šaukti: — Mes neliksim nutildyti žmonės. Mes šauksim ir kovosim ligi pergalės, ligi Nepriklausomos Lietuvos atstatymo.

Antroji JAV ir Kanados lietuvių tautinių šokių šventė įvyksta 1963 liepos 7 d. Čikagoje. Iš JAV ir Kanados šventėje dalyvaus 700 šokėjų. Tūkstantis lietuvių mokyklinio jaunimo šventėje pasirodys su jų amžiui pritaikintais šokiais. Šokių programą paruošė repertuaro komisija: Bruno G. Shotas, pirmininkas, Leokadija Braždienė, Bronė Jameikienė, Irena Šilingienė, Ringailė Zotovienė. Prof. Vl. Jakubėnas sukūrė tautinių šokių šventei maršą **Šokėjų eisena.** Šokių šventės metu orkestrui diriguos kompozitorius J. Zdanius.

Šventė rengiama Amerikos ir Kanados Lietuvių Bendruomenės vardu. Šventės surengimas pavestas LB Čikagos apygardos valdybai.

Darbai ir idėjos

J. Daumanto Partizanų pristatymas visuomenei

Čikagos Lietuvių Fronto Bičiuliai 1963 sausio 27 d. suruošė J. Daumanto **Partizanų** antrosios laidos papildytą išleidimą visuomenei.

Tėvų jėzuitų koplyčioje šv. mišias už kritusius Lietuvos partizanus ir Sibiro kankinius atnašavo ir pamokslą pasakė tėvas Juozas Vaišnys, S. J., **Laiškai Lietuviams** redaktorius. Jautriame pamoksle kun. J. Vaišnys pažymėjo, jog partizanai yra kariai, kai jie savo krašto laisvę gina. Pavergėjas atėmė mums ir mūsų kraštui laisvę, partizanai išėjo laisvės ginti. Pagal tarptautinę teisę partizanų valdžia buvo teisėta krašto valdžia. Partizanai vykdė savo vadovybės įsakymus. Niekas neturi teisės jų vadinti banditais, nes jie gynė teisingą ir šventą reikalą. Partizanų knygos autorius Juozas Lukša-Daumantas buvo vienas iš narsiausių kovotojų ir vadų laisvę ginant. Tai šviesi ir neužmirštama jaunos gyvybės auka. Savo knygoje jis paliko mums laisvės kovų testamentą.

Krikščionių moralistai sako, jog krikščioniui nevalia save susisprogdinti, kaip elgėsi mūsų partizanai. Bet jie sėdi šiltose universitetų katedrose. Pats principas nekinta, bet aplin-







J. Daumanto Partizanų pristatymas Čikagoje. Aukštai: Alė Kėželienė skaito J. Daumanto Partizanų ištrauką (Nuotrauka P. Petručio). Vidury: sol. St. Baras ir dail. A. Valeška (Nuotrauka B. Lungio). Apačioj: moterų kvartetas — iš kairės į dešinę: Nijolė Mackonytė, Vanda Aleknavičienė, Dana Puodžiūnienė, Irena Gepnerytė (Nuotrauka P. Petručio).

kybės pateisina ir susisprogdinimą. Susisprogdinę Lietuvos partizanai nėra savižudžiai.

Pamaldų metu giedojo solistas Stasys Baras-Baranauskas, kilęs iš tų pačių apylinkių, kuriose Juozas Lukša-Daumantas kovojo ir didvyrio mirtimi krito

Po pietų Balio Pakšto salėje įvyko Partizanų knygos pristatymas visuomenei. Minėjimą gražiu žodžiu pradėjo Čikagos Lietuvių Fronto Bičiulių pirmininkas Vladas Būtėnas. Balys Pakštas Sekminių rageliu sugrojo raudą. Broniaus Jančio vadovaujamas moterų kvartetas (I. Gepnerytė, V. Aleknavičienė, D. Puodžiūnienė, N. Mackonytė) padainavo J. Lukšos-Daumanto iš Lietuvos atneštą partizanų dainą — Aš verkiau parymus... Apie Partizanų knygą itin jautrų žodį tarė Bronė Jameikienė (Jos kalbą dedame atskirai. Red.). Ištrauką iš Partizanų paskaitė aktorius ir režisierius K. Oželis. Br. Jančio vedamas moterų kvartetas padainavo porą liaudies dainų.

Pedagogas Domas Velička giliu įsijautimu kalbėjo: Aš atėjau nulenkti galvą prieš tuos lietuvių tautos didvyrius, kurie už Lietuvos laisvę paaukojo gyvybes. Juozas Lukša-Daumantas, kurį čia prisimename, šviesiausias visos rezistencijos pavyzdys. Jame išliko gyva Margio dvasia. Jis atnešė Pilėnų pilies gynėjų vėliavą ligi mūsų dienų. Tai naujasis Margis. Ir krito Pilėnų didvyrių mirtimi. J. Daumanto Partizanai — didžiausias paminklas visai lietuvių rezistencijai, visiems laisvės kovotojams.

Br. Jančio vedamas moterų kvartetas padainavo porą liaudies dainų.

Jaunosios kartos gabioji aktorė A. Kėželienė paskaitė nuotaikingą lirinę ištrauką iš J. Daumanto Partizanų, kaip knygos autorius praleido pirmąjį 1946 Naujų Metų vakarą su partizanais, tą patį vakarą su broliu Stepu įsijungęs į ginkluotų partizanų eiles.

Solistas Bronius Jančys, Juozo Lukšos-Daumanto klasės draugas, padainavo dvi liaudies dainas.

Amerikos ir Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių Centro Valdybos ir Į Laisvę Fondo Lietuviškai Kultūrai Ugdyti pirmininkas dr. K. Ambrozaitis paaiškino ir paryškino Fondo tikslus. Į Laisvę Fondas jau išleido tris leidinius, kurių tarpe ir J. Daumanto Partizanai. Fondas knygas leis ir toliau. Į Fondo narius gali įstoti kiekvienas lietuvis, ištikimas Lietuvos laisvei, garbei ir rezistencijai, Į Laisvę Fondo Lietuviškai Kultūrai Ugdyti leidiniai baigiami išparduoti, kiti jau išpirkti.

J. Daumanto Partizanų pristatyme visuomenei prisirinko pilna salė klausytojų. Tai ženklas, jog rezistencinė dvasia tebėra mumyse gyva. Minėjimas baigtas Lietuvos himnu.

Europos Lietuvių Fronto Bičiuliai ir šiemet rengia Studijų Savaitę

Rengia kartu su tomis pačiomis organizacijomis, kaip ir praeitais metais. Š. m. sausio 26 d. Miunchene tuo tikslu įvyko visų organizacijų bendras pasitarimas. Jo metu apsvarstyta prof. A. Maceinos paruošta Studijų Savaitės programa, numatyti paskaitininkai bei pranešėjai ir apsvarstyti kiti su Stud. Savaitės rengimu susiję klausimai.

Studijų savaitė įvyks rugpiūčio 7 — 14 dienomis, Koenigswinter miestelyje prie Rheino upės, netoli Bonnos, Vokietijoje.

Bendroji Stud. Savaitės tema: **"Tauta tėvynėje ir svetur"**. Be to numatyta paminėti trys sukaktys : **1. 700 metų nuo Mindaugo mirties; 2. 100 metų nuo 1863 m. sukilimo ir 3. 70 metų V. Mykolaičio - Putino amžiaus.**

Šiais metais Studijos Savaitėje tikimasi sulaukti daugiau svečių iš Amerikos.

ELI

"KULTŪRINIO BENDRADARBIAVIMO" PINKLĖSE

Vladas Ramojus

II Kultūros kongreso uždaromajam posėdyje muz. A. Mikulskis iškėlė įdomų "kultūrpolitikos" klausimą. Prisiminęs Vašingtone įvykusius Tautinės Sąjungos rengtus sąskrydžius, pastebėjo, kokį galingą efektą paliko lietuvių giesmės sostinės katedroje ar Čiurlionio ansamblio koncertai, atlikti sąskrydžių metu, kai lietuvių liaudies dainų klausėsi Valstybės departamento pareigūnai, kongreso nariai, sostinėje reziduoją įvairių šalių diplomatai. Muz. A. Mikulskis kaip tik ir siūlė per širdis belstis į protus, į sąžines. Anot jo, tai ir būtų pats sėkmingiausias veiksnys Lietuvos laisvinimo žygiuose.

Manau, jog retas kuris nesutiks su faktu, kad išeivijos lietuvių kultūriniame gyvenime muzikinis menas yra brandžiausias ir aukščiausiai iškilęs, bent mūsų bendruomenės ribose. Tai liudija I-oji ir II-oji Kanados ir Amerikos lietuvių Dainų šventės, sutraukusios tūkstantines minias žmonių. Jau šešti metai iš eilės Čikagoje vyksta lietuviški operų spektakliai, kiekvienais metais turį 5000 klausytojų. Per II Kultūros kongresą buvo suruoštas lietuviškos simfoninės muzikos koncertas ir kiti įvykiai. Tendencijos plačiai išsišakojusiam muzikiniam gyvenimui blėsti nesimato, juoba, kiekviena lituanistinė mokykla turi chorus ir ruošia prieauglį chorams ir ansambliams, kuris jau aiškiai matomas Dainavos ir Čiurlionio ansamblių gretose. Eilė kompozitorių ir solistų išsimušė iš savo bendruomenės ribų. Kun. Markaičio kūriniai vienur kitur įtraukiami į konservatorijų ir universitetų studentų ir absolventų koncertus, St. Baras prieš kelis metus laimėjo geriausio tenoro titulą milžiniškajo geriausio tenoro titulą milžiniškam **Chicago Tribune** festivalyje, Al. Kučiūnas paruošia solistus ir chorus neeilinio lygio Čikagos Lyric operoje.

Nenuostabu, kad "kultūrinio bendradarbiavimo" skraiste prisidengusio Lietuvos okupanto žvilgsniai pirmiausiai ir nukrypo į išeivijos lietuvių muzikos pasaulyje besireiškiančius žmones. Tiesioginiu taikiniu pasirinkta **Lietuvių Opera Čikagoje**, tas kolektyvas, kuris daugelį stebina reto pavyzdžio energija ir užsibrėžtų sunkių uždavinių visapusišku įvykdymu.

Iš operos kolektyvo buvo pasirinkti keturi žmonės: trys solistai ir muzikas, ir praėjusią vasarą jiems buvo pasiūlyta vykti į Vilnių ir į kitas tarybines respublikas koncertams. Šie pasiūlymai atėjo ne iš Vilniaus ar Sovietų atstovybės Vašingtone, bet per Al. Šalčių, kuris sakėsi, imasis iniciatyvos susitaręs su Valstybės departamentu.

Kai kurie laiškai praskambėjo neįprastu ir labai jau perdėto patriotizmo tonu, kaip antai: "Ten jie labai drąsėja ir tą drąsą, atrodo, skatina ir pastebimas sovietinio jaunimo liberalėjimo procesas. Nikita jau nebepajėgus jų sulaikyti ar laikrodį atgręžti. Komunizmas nesilaikys ilgiau kaip 5

ar 10 metų... Partija ten jau perėjo į gynimosi pozicijas, ...ten žmonės jau viešai bando šaipytis iš "visagalinčios ir visažinančios!..."

Šis kvietimas mūsų solistus ir intrigavo ir kiek domino. Kiekvienas pakviestasis jautė, kad laimė būtų padainuoti Vilniuje, parodyti, kad išeivija dvasiškai nėra sustingusi, kad ir čia yra talentų, kurie gali laisvai klestėti ir kopti į aukštumas. Bet iš kitos pusės, žiebėsi ir baimė, kokius ėjimus gali okupantas padaryti, kokius žodžius nuvykusių menininkų vardu paskelbti viešumoje. Pakviestieji jautė ir pavojų, kad jų nuvykimas gali susilpninti išeivijoje vedamą Lietuvos išlaisvinimo kovą, apgriauti antikomunistinį frontą. Vienas iš pakviestųjų visų vardu atsakė laišku A. Šalčiui, teiraudamasis smulkmenų dėl maršruto, honorarų ir užtikrinimo, ar A. Šalčiaus iniciatyva yra remiama Valstybės departamento.

Okupantas panūdo Vilniuje pamatyti ir mūsų **Aidą.** Čia su mūsų operos vadovybe bandė sueiti į kontaktą žmonės iš Sovietų atstovybės Vašingtone. Telegramomis, special delivery laiškais buvo siūlomi pasimatymai Čikagos viešbučiuose. Bet operos vadovybė nei į vieną laišką neatsakė, į jokį skirtą pasimatymą joks atstovas nenuvyko. Tai antrasis Lietuvių Operos vadovybės drąsus mostas prieš "kultūrinius ryšius".

Lietuvių Operos vadovybė, pribrendus grynai lietuviškos operos pastatymo reikalui, norėjo gauti iš Lietuvos Klovos **Pilėnus** ar **Vaivą.** Pats kompozitorius tam nesipriešino ir net pareiškė džiaugsmą, kad jo opera galės būti parodyta išeivijos lietuviams. Bet kompozitorius negalėjo pats atsiųsti tų operų partitūrų. Reikėjo atlikti tik vieną nedidelį formalumą — parašyti prašymą Kultūros reikalų valdybai Vilniuje.

Regis, tas formalumas atrodė nedidelis, bet principo žmonėms jis turėjo lemiamą reikšmę. Parašyti prašymą okupantui — reiškia, pripažinti jo režimą. Lietuvių Operos vadovybė, būdama ištikima Lietuvos laisvės idealams, tą pasiūlymą iš karto atmetė.

Vyriškai išsilaikius, po kurio laiko susilaukta smūgių "savame fronte" — seserys kazimierietės atsakė operai tradicinę Marijos aukšt. mokyklos salę, labai parankią operos kolektyvui ir esančią didžiausios lietuviškos kolonijos centre. Kažkaip nesulaukė atgarsio ir žinia, kad surinkus 75.000 dolerių, būtų galima pastatyti vieną iš didžiausių tremties muzikinių kūrinių — K. V. Banaičio operą **Jūratė ir Kąstytis.** Atsižvelgiant į tuos principus, kuriais vadovaujantis buvo atsisakyta Klovos operų partitūros, atrodo, 75.000 dol. kaina nebūtų per aukšta parodyti tremties ir išeivijos kultūrinius laimėjimus operinėje srityje. Svarbiausia, kad dar laikosi kolektyvas, kuris kūrybiniai pajėgtų tą operą pastatyti.

Solistų vilionės gastrolėms į Lietuvą galutinai sudužo, kai **Darbininkas** dešifravo A. Šalčiaus pastangas. Valstybės departamento laiškas Darbininko redaktoriui viešai atskleidė faktą, kad apie A. Šalčiaus planus ten nieko nežinoma, kad A. Šalčius veikia be Valst. departamento žinios, ir kad Valst. departamentas tokiems žygiams nepritariąs.

Kaip matyti iš tolimesnės įvykių eigos šis smūgis A. Šalčių stipriai pritrenkė. Menkas jo autoritetas dar labiau krito. Mūsų solistai šį kartą iš A. Šalčiaus jau gavo nebe mandagius, o pykčio ir pagiežos pilnus laiškus. Kas perdavė jo laišką Darbininkui, kuriuo pasinaudojant buvo kreiptasi į Valst. departamentą išaiškinti A. Šalčiaus kėslus? Grasino viešai spaudoje paskelbsiąs mūsų solistų laišką, kuriame A. Šalčius buvo užklaustas apie Valst. departamento žinią, apie honorarus ir kitus techniškus reikalus. Bet kol kas tas laiškas nei Vilnyje, nei Laisvėje nepasirodė.

Taip pereita viena "kultūrinio bendradarbiavimo" pakopa. Be jokių vaisių, be rezultatų. Mūsų muzikos žmonių elitas pasiliko atsparus ir ištikimas Lietuvos laisvės idealams, kai

...be namų negerai

Jonas Šoliūnas

Ar matėte žmogų, kuris dėl gaisro ar kilusios audros netenka namų ir atėjęs prie likusių pamatų nusiminęs mąsto apie ateitį? Turbūt tai ne vien teko matyti, o gal net ir pačiam pergyventi?

Daugelis mūsų savų namų netekome karo audroje ir, šitan kraštan atvykę, neretai vėl griebėmės namų statymo. Tai natūralu, nes juk pagaliau nesame laukiniai ir namų reikia. Tačiau, idant į banalumą neįsiveltumėm ir dovanai nei laiko, nei popieriaus nenaudotume, pamirškime privačius namus ir pažvelkime į namus, kuriais naudojasi visa visuomenė. Kaip mes tuos namus bevadintume, jie vistiek paliks ne privatūs, bet bendruomenės namai.

Užsidarymas šeštadieniais

Sekdami anų laikų vargo mokyklų pavyzdžiu čia atvykę organizavome šeštadienines mokyklas, kurios daugelyje vietovių kartais neblogai veikė, tačiau labai dažnai tos šeštadieninės mokyklos tai tikras "skausmas kakle", amerikiečiai pasakytų. Priežasčių dėl panašių mokyklų nesekmių neieškosime. Tačiau verta keletu sakinių prisiminti, mano manymu, klaidas, kurios aiškiai pastebimos išeivijos jaunimo auklėjime. Palikę įvairiausių sistemų naudingumą ar jų žalingumą nagrinėti mokyklinio auklėjimo žinovams, pažiūrėkime į kai kurias priemones, kurios yra vartojamos mūsų pedagogų.

Net ir nepedagogai žino, kad jaunimui patraukti turi būti naudojamos priemonės, kurios jaunimą patraukia. Lietuviškų šeštadieninių mokyklų auklėjime mes mokome tuos dalykus, kurie vienokiu ar kitokių būdu už Lietuvos ribų gimusiam jaunimui sukurtų vaizdus to krašto, kurio jie niekada nėra matę. Kai kurie dėstomieji dalykai, žinoma, jaunimui nepatinka. Tačiau manau, kad tautiniai šokiai, mezgimai ar į juos panašūs užsiėmimai bent moteriškos lyties moksleiviukes patraukia. Juk mažosioms mergaitėms tokie dalykai nėra žinomi, aplinkoje nesutinkami. Jau vien tik iš smalsumo jos dažnai tokiais dalykais susidomi.

Tačiau taip nėra su berniukais. Pastarųjų mes negalėsime pritraukti ir išlaikyti nei su mezgimais, nei su lenciūgėliais. Berniukai į tokius dalykus dažnai tik ranka numoja. Kas lieka daryti? Atiduoti juos gatvei, betiksliam valkiojimuisi? Kai kartais pagalvoji apie esamą padėtį, atrodo, kad mes lyg esame pasiruošę tai daryti. Jeigu taip — nenustebsime, kad po kelių metų pamatysime lietuviškas pavardes jaunų nusikaltėlių sąrašuose. Tik vargu ar galėsime jų tokiu "išplaukimu į tarptautinius vandenis" pasidžiaugti. Nenustebkime, jei tokio jaunimo tėvai, dienų dienas praleidžią prie televizijos, kaltins šio krašto auklėjimo sistemą, teisinsis, kad neįmanoma vaikų namuose išlaikyti. Pagaliau nenustebkime, jei mūsų dabar veikiančių jaunimo organizacijų sąrašuose matysime tik moteriškas pavardes.

Daugeliu atžvilgių lietuviškos bendruomenės geto yra sveikas reiškinys,

---

tuo tarpu plunksnos darbuotojai neteko A. Šalčiaus, A. Morkaus ir dar vieno kito.

Nežinia, kokius ėjimus toliau Lietuvos okupantas darys? Reikia manyti, kad A. Šalčiaus "autoritetas" jau palaidotas. Ieškos kitų žmonių, naujų būdų. Tik kažin, ar sekančiuose vilionių laiškuose beatskambės žinia, kad "Komunizmas nebesilaikys ilgiau kaip 5 ar 10 metų, kad partija perėjo į gynimosi pozicijas..."

nes tai saugo mūsų tautinę mažumą nuo visiško išnykimo ir prisideda prie mūsų, kaip grupės egzistencijos pratęsimo. Tačiau visiškas užsidarymas taip pat gali būti ir žalingas. Aklinas užsidarymas gali padėti trumpalaikiam gyvavimui, bet mes juk ne tokio išlikimo norime, ne tam ruošiamės. Mes norime, kad "čia amžiais lietuviai išliktų".

Užtat, kiek besistengtume, ką bedarytume šeimoje ar šeštadieninėje mokykloje, mūsų dabar naudojamų priemonių jaunimui savo tautinės bendruomenės ribose išlaikyti neužtenka. Kai kurios mūsų priemonės yra pasenusios, kai kurios naudojamos visiškai ignoruojant aplinką.

Mano nuomone, mes esame užmetę kampan vieną iš efektingiausių jaunimui auklėti priemonių, tai sportą.

Nekelkite pragaro dėl tokio išsireiškimo. Tai tik mano nuomonė.

Tragiškai graudu dėl nesenų pasisakymų spaudoje apie sporto salių trūkumą, kad mes statome tokias sales, kurias naudojame tik sekmomis dienomis.

Tas, kuris galvoja, jog sporto salių statymas yra tik sportininkų reikalas, yra akmens amžiaus galvosenos lietuvis.

Tik sportas pajėgs mūsų tarpe išlaikyti didesnį būrį ir ilgiau mūsų lietuviškoje bendruomenėje. Gi šitos priemonės naudojimui reikalingos tam tikros sąlygos. Vadinkime tas sąlygas — sporto salėmis, vadinkime jas jaunimo centru. Vadinkime kaip tik norime, tačiau jaunimui skirti namai turi turėti sporto salę. Tai aksiominė tiesa.

Keista, tačiau mūsiškiai suaugę žmonės, net statybininkai ir tie nesuvokia, kas aplinkoje darosi. Sau sales, kurios tinka nuo šachmatų žaidimo iki operų pastatymo, pasistato beveik visos kitos tautinės bendruomenės, bet tik ne mes. Pavyzdžių galite patys susirasti.

Pažvelkime tik į lietuviškas sales. Vienos pastatytos teatrui, kitos net operai tinka, trečios geros minėjimams "apvaikščioti", tačiau neturime salės, kuri viskam tiktų kartu.

Susimilkite mūsų statybininkai, tapkite praktiškesni. Kodėl gi vien savais "išrokavimais" atmetus visą meilę mūsų jaunimui negalite pabandyti statyti tokius kultūros namus, kurie tiktų ir tanciui ir rožančiui, anot dzūkų?

Šio žodžio moralas yra toks: yra būtina pažvelgti ir į aplinką, kuri mus supa ir kuri iš mūsų atima jaunimą, kadangi mes neturime tinkamų priemonių jų prie savęs išlaikyti. Yra taip pat verta ir išganinga būti praktiškiems — statant namą bendruomenei, jį taip išplanuoti, kad jis tiktų ne tik sekmai dienai, bet septynioms dienoms. Kitokiu atveju mūsų "laisvinimo veiksniai" bei kultūros kūrėjai, nekreipdami dėmesio į jaunimo problemas, taip išnyks, kaip tas dūmas, ir beliks tik akmeniniai paminklai, ant kurių lietuviškos kilmės paaugliai, pavasariško džiaugsmo pagauti, saulei leidžiantis užrašys su lūpoms dažyti pieštuku "Birute loves Vito".

---

* * *

... tikra savo tautos meilė neleidžia nurimti, matant joje netobulybių ir ydų, ir pasitenkinti tuo, kas yra jos gyvenime; ji verčia kovoti su savo tautos silpnybėmis ir netikusiais polinkiais, ją paplakti, kai jos nukrypimai velka ją iš pažangos kelio.

St. Šalkauskis

* * *

Kur eisime šį vakarą, jaunyste mano,
Jei šiam pasauly artimo mums nieko nebėra.
Tik juodos naktys — seserys klajūno partizano,
Tik automatas prie širdies ir ošianti giria.

Iš partizanų poezijos



Vienybės dvasia tebėra gyva ir gaji. Politikai ir kultūrininkai reiškia vieningą mintį New Yorko Lietuvių Fronto Bičiulių suruoštose diskusijose. Iš kairės į dešinę: V. Sidzikauskas, J. Girnius, J. Puzinas ir H. Kačinskas

Foto V. Maželio

VIENYBĖS PROBLEMA

Vasario 9-10 dienomis New Yorke įvyko Lietuvių Fronto Bičiulių Atlanto pakrančio sambūrių suvažiavimas. Tai buvo, sakytum, frontininkų veiklos kasmetinė rutina. Tačiau šįmetinis suvažiavimas skyrėsi nuo ankstyvesniųjų ir forma ir turiniu: suvažiavimo didžioji dalis buvo skirta platesnei visuomenei ir į tautinės vienybės problemos svarstymą buvo įtraukta visa eilė kultūrinėje, politinėje bei visuomeninėje veikloje besireiškiančių brandžių asmenybių, atstovaujančių įvairias pasaulėžvalgas bei sroves. Gausiai pripildyta Baltų namų auditorija ir svarstomam klausimui parodytas dėmesys, paliko puikaus pasisekimo įspūdį, o sekančią dieną įvykęs partizanų pagerbimo minėjimas šauniu triumfališkumu apvainikavo suvažiavimo pasisekimą.

Suvažiavimas prasidėjo atidaromuoju newyorkiečio Sabalio žodžiu. Vyr. moderatorium pakviestas dr. Girnius išdėstė vienybės filosofiją, nurodydamas pagrindines priežastis, stabdančias vienybei skleistis. Anot jo, šiame simposiume tautinės vienybės problemą svarstant, bandoma laužyti generalinė linija ir verčiamos šalin srovinės užtvaros. Jis savo samprotavimus konkretizavo sugestionuodamas, kaip priartėti prie vienybės įgyvendinimo. Koreferavo dr. Ostrauskas ir dr. Puzinas. Pirmasis, realiai žvelgdamas į padėtį, rado daug gero, bet labai daug ir taisytino. Antrasis gi, kuris į problemą gilinosi su nuoširdžiu praktiškumu, įtikinančiai pabrėžė pagrindinę sąlygą vienybei pasiekti — gerą valią. Jis pasisakė, kad tautinės vienybės klausimu esąs optimistas. Kultūrinė vienybė esanti įmanoma darbe ir ji vykdoma, pvz., Lietuvių Enciklopedijos leidime, kur darban įtraukti šimtai įvairių įsitikinimų bendradarbių. Žurnalo Lituanus leidimas tą patį demonstruoja. LB vadovybėje vyraujanti tokia pat vieningo darbo dvasia. Anot jo, taisytini reiškiniai yra: a) neįstengimas atvirai sutikti ir objektyviai vertinti kūrybinių laimėjimų; b) kritikoje pasigendama objektyvumo ir sąžiningumo; c) polemika yra nešvari, užgaunanti; d) nenoras paminėti iškilių kitos srovės asmenų; e) aprašinėjant įvykius, teiškeliami "savieji". Stabtelėdamas prie mokslininkų darbų, siūlė "susijungti į vieną laisvą Lietuvos mokslininkų akademiją su įvairiais skyriais ir institutais". Akademijos įkūrimas būtų milžiniškas šuolis tautinės vienybės linkme, galįs turėti

didžiulės įtakos mūsų labai trūkstamai politinei vienybei. Primindamas pasaulėžiūrą, kaip skirtybės veiksnį, pabrėžė: "Jei nori, kad tavo paties įsitikinimas būtų gerbiamas, gerbk ir kito asmens pažiūras." Pačios vienybės pasiekimui, anot dr. Puzino, reikia neatsiriboti politinėm ir ideologinėm užtvarom, bet reikia žvilgtelėti ir į "kaimyno daržą, kur galima išvysti naujų ugdomų gėrybių. Be to, "nuomonių skirtumas turi vesti prie santūrių, džentelmeninių diskusijų, ieškančių kompromiso."

Politiniu atžvilgiu vienybės problemą svarstė min. Sidzikauskas, apžvelgdamas mūsų politinio gyvenimo reiškinius ir sudarydamas bazę platesniems svarstymams. Koreferentai Bieliukas, Vaitiekūnas ir Volertas stengėsi į problemą pažvelgti atskirais aspektais, įsigilindami į negerovių priežastis ir bandydami rasti būdus joms šalinti.

Reformuoti visą politinės veiklos struktūrą buvo visų trijų koreferentų vedamoji mintis. Realiausiai ir konkrečiausiai čia pasirodė V. Volertas, sukėlęs gyvus, jam pritariančius pasisakymus auditorijoje ir jo mintis remiančius bei giliau nagrinėjančius pasiūlymų praplėtimus. V. Volertas, svarstydamas apie vieningo politinio darbo vadovybę, pabrėžė, kad iki šiol neprarasta viltis, "kad kada nors peržengsime Atlantą, kojas atremdami į laisvą, lietuvišką žemę." Priemonės, to siekiant, dabar skiriasi, nors visos jos geros. Vieningos vadovybės pasigendame , o ji turėtų būti tvirta, energinga, apžvalgi ir besinaudojanti daugumos pritarimu. V. Volertas mano, kad netolimoje ateityje visuomenė susirikiuos į tris būrius: frontininkų ir krikščionių demokratų junginys, kažkas panašaus į tautininkus ir kraštutiniai liberalai. Ar išsekęs Vlikas išėjusių grupių sugrįžimu sustiprėtų, abejotina. Bet, ieškant išeities, reikia žvelgti Bendruomenės pusėn, kur yra visi jos veiklai bei akcijai sutelkti resursai. Pranešėjo konkretus siūlymas: "Politinio darbo vairavimą tvarkingai ir be skausmo pervesti Bendruomenės žinion. LB yra vienintelė vieta, pajėgiai politinei darbo vadovybei."

V. Vaitiekūnas, teigdamas, kad organizacinis vieningumas įmanomas tik su L. B. veiksniu, stipriau išryškino išeivijos vieningumą politinių siekimų atžvilgiu, išskirtiniau pabrėždamas "trečiafrontizmą", išsijungiančiu iš bendrų išeivijos politinių siekimų.

Kartų skirtumo požiūrį nagrinėjo dr. Klimas, stengdamasis pavaizduoti šviesiom spalvom jauniausią lietuvių kartą, patiekdamas gausią medžiagą. Jį papildė įtikinančiais pareiškimais bei gražiom iliustracijom Boley - Bolevičius, dr. K. Kudžma ir St. Barzdukas.

Referentų ir koreferentų mintims gyvai atsiliepė didžiulė auditorija, ir ties visa eile klausimų, nesigailint laiko, buvo sustojama. Paminėtini aktyviau reiškęsi diskusijose: R. Šomkaitė, V. Rastenis, Diržys, Alksninis, Vileišis, Šlepetys, Raugas, Vaškelis ir kiti.

Darbinga simposium diena buvo baigta linksmu banketu, kurio pradžioje žodį tarė min. Bačkys, pasidžiaugdamas, kad praeitieji metai mums buvo palankūs, nors Lietuvoje jie praėjo visa eile bylų su mirčių sprendimais. Tas bylas lydėjo sustiprintas religinis bei politinis persekiojimas ir intensyvesnis rusinimas. Mūsų tarpe yra atsiradę daugiau gaivios, naujos iniciatyvos. Jungdamas nuotaikas į čia vykstantį suvažiavimą, priminė, kad gal gražiausias rezistencinės nuotaikos išlaikymas bus, jei darysime tai, kas švelnintų mūsų brolių likimą Lietuvoje.

Visą banketo dalyvių nuotaiką linksmai ir kiaurai perpūtė humoristinis "Skersvėjis", kurio tekstą parengė ir skaitė A. Sabalys ir A. Pocius, simposiume pagautas mintis vykusiai iškreipdami ir parafrazuodami, susirinkusius nuotaikingai prajuokindami.

Sekmadienio pamaldos buvo skirtos maldai už žuvusiuosius dėl Lie-

tuvos laisvės. Po pamaldų Apreiškimo parapijos salėje įvyko įspūdingas partizano pagerbimas — minėjimas. Čia rengėjams tikrai pavyko sudaryti stiprią programą. Pradžioje buvo ekrane parodyti vaizdai su ryškia dokumentine medžiaga iš partizanų kovų Lietuvoje. Juos lydėjo atitinkamai nuotaiką veikią aiškinamieji ir partizaninės poezijos bei dainos tekstai. Po jų dr. J. Girnius tarė neilgą, bet gilų ir prasmingą žodį apie mirtį. Vėliau sekė Uknevičiūtės solo, puikus aktoriaus Kačinsko deklamavimas ir vyrų oktето, vad. Mrozinsko, meistriškas partizanų bei patriotinių dainų atlikimas. Visa programa praėjo pasigėrėtinai gražiame lygyje.

Minėjimo pabaigoje dr. B. Radzivanas, LFB New Yorko sambūrio pirmininkas, dėkojo visiems, prisidėjusiems prie suvažiavimo pasisekimo, programos dalyviams bei suvažiavusiems. Bet, tur būt, ir jis pats juto, kad visi šių dviejų šaunių dienų suvažiavimo dalyviai tikrai buvo dėkingi New Yorko LFB sambūriui, sugebėjusiam sukaupti ir gražioje organizacijoje patiekti tiek daug ir tokių turtingų bei prasmingų įspūdžių.

Balys Raugas

❖

Atsiųsta paminėti

● **"Tautos Praeitis". Istorijos ir gretimų sričių neperiodinis žurnalas. Tomas I Knyga 4, 1962 m.** Šia ketvirtąja knyga užbaigiamas pirmasis "Tautos Praeities" tomas. Vis tobulėdamas, žurnalas jau yra pasiekęs rimtą šios rūšies leidinių lygį. Lietuvių Istorijos Draugijai linkėtina ir toliau užsimotą darbą tęsti. Tai darbas, kurio reikšmė nepraeina su diena ar metais.

● **Knygų Lentyna" 1962 m. Nr. 3.** Leidžia Vytautas Saulius. "Knygų Lentyna" kartais vadinama "Lietuvos išeivių kult. gyvenimo rodyklet"... Dabar išleistame Nr. 3 paskelbtas laisvojo pasaulio liet. periodikos sąrašas.

Metmenys, 1962 m. nr. 5. Jaunosios kartos kultūros žurnalas. Redaguoja dr. Vyt. Kavolis.

Sėja, 1962 nr. 1 - 4. Tautinės demokratinės minties žurnalas. Leidžia Varpininkų Leidinių Fondas. Redaguoja redakcinė kolegija. Ats. red. G. J. Lazauskas.

Margutis, 1963 nr. 1-2. Rašo J. Dainauskas, St. Daunys, J. Šoliūnas, H. Nagys, K. Reikalas, J. Žilevičius, V. Meškauskas ir kiti. Yra poezijos, dailininkų kūrybos reprodukcijų, foto nuotraukų. Straipsneliu ir 2 iliustracijom paminėtas Čikagos LFB ruoštas J. Daumanto Partizanų pristatymas visuomenei.

Mūsų šokiai. Jungtinių Amerikos Valstybių ir Kanados Lietuvių II-sios tautinių šokių šventės repertuaras. Išleido JAV ir Kanados pirmosios tautinių šokių šventės komitetas. Šokių aprašymus paruošė JAV ir Kanados antrosios tautinių šokių šventės repertuaro komisija: Bruno G. Shotas (pirm.), L. Braždienė, B. Jameikienė, I. Šilingienė, R. Zotovienė. Spaudai paruošė P. Petrutis. Spaudė M. Morkūno spaustuvė. Tiražas 1000 egz. Chicago, 1962 — Maironio — metais. 262 psl., kaina nepažymėta.

Gimtoji Kalba, 1962 nr. 3-4. Bendrinės kalbos laikraštis. Gimtąją Kalbą leidžia JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros Fondas. Redaktorius L. Dambriūnas.

Algimantas Mackus **Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai.** Išleido SANTARA. Tiražas 300 egz. Kaina nepažymėta. Estetiškai išleistas naujausios Algimanto Mackaus poezijos leidinys.

Gaudeamus, Studentų Ateitininkų Sąjungos informacinis leidinys. 1963 m. nr. 2 Leidžia SAS spaudos ir informacijos skyrius. Redaguoja: R. Sužiedėlis, K. Lendraitytė, Z. Mockutė, P. Strazdaitė.

Supažindiname skaitytojus su Čikagoje veikiančio Pedagoginio Lituanistikos Instituto neakivaizdinio kurso siekimais ir tvarka. Jau pirmaisiais mokslo metais į neakivaizdinį kursą įsirašė gražus būrelis studentų iš JAV, Kanados, Europos ir Australijos. Būsime prisidėję prie lituanistikos ugdymo, jei ir Į Laisvę žurnalo puslapiuose paskelbtas paryškinimas bus suprastas ir plačiau paskleistas. Gimtosios kalbos ir tautinio išlikimo grumtynėse lituanistika yra svarbiausias ginklas.

Redakcija

Pedagoginis Lituanistikos institutas

Susidarius studentų minimumui, Instituto Lektorių Tarybos nutarimu neakivaizdinis Institute einamųjų dalykų dėstymas pradėtas 1962 m. rugsėjo mėn. Kol kas dėstomi tik pagrindiniai Instituto reguliaminu numatyti dalykai: **lietuvių kalba, lietuvių literatūra ir lietuvių tautos istorija.** Kiti reguliamine numatyti dalykai šion dėstymo sistemon bus palaipsniui įvedinėjami vėliau.

Atsižvelgiant į šio kurso studijuojančių nevienodą lituanistinį pasiruošimą, dėstomųjų dalykų kursas grupuojamas dviem laipsniais. Pirmojo laipsnio kursas yra **bendrinis,** antrojo — **specialinis.**

Bendrinis kursas

Bendrinis kursas einamas tų studentų, kurie nėra išėję gimnazijos bei aukštesniosios lituanistinės mokyklos programos. Be bendrojo pasiruošimo nebūtų įmanomos gilesnės lituanistinės studijos, įeinančios į specialinį Instituto kursą. Neišėjusiam bendrinės lietuvių kalbos rašybos ar fonetikos pagrindų, neįmanoma būtų nagrinėti, pavyzdžiui, tos kalbos akcentologija ar kurie kiti specialūs kalbos dalykai. Panašiai su literatūra ir istorija.

Bendrinio kurso programa išeinama per 4 semestrus arba dvejus mokslo metus. Specialių baigiamųjų egzaminų nereikalaujama. Dalykų mokėjimas vertinamas studento raštu atliktų darbų pažymiais. Šio kurso programą išėjęs laikomas pasiruošusiu specialiniam kursui eiti.

Asmuo, norįs to kurso programą išeiti trumpesniu laiku, iš karto ar dalimis gali laikyti to kurso dalykų egzaminus. Egzaminai laikomi Instituto nustatyta tvarka, su egzaminuojamuoju susitarus dėl egzaminų vietos ir laiko. Egzaminų mokestis gyvenantiems JAV ir Kanadoje 15 dol., kituose kraštuose — 5 dol.

Specialinis kursas

Specialinis kursas yra aukštųjų lituanistinių studijų mokomasis kursas, kurio programa nustatyta Instituto reguliaminu. Šio kurso studentais priimami asmenys, išėję aukštesniosios lituanistinės arba tolygios mokyklos ar Instituto bendrinio kurso programą.

Bendrinio ir specialinio kurso dalykų dėstymas vykdomas lektorių nustatytomis temomis bei uždaviniais, kurie atliekami, naudojantis atitinkamais

vadovėliais bei šaltiniais. Lektoriaus duota tema studentas parašo darbą ir siunčia jį lektoriui patikrinti bei įvertinti. Rašomieji darbai vertinami pažymiais: patenkinamai, gerai, labai gerai. Nepatenkinamas darbo požiūriu nevertinamas. Toks darbas gali būti duodamas iš naujo parašyti. Bendrinio kurso studentas nustatytais laiko tarpais tokių darbų per semestrą parašo po 8, o specialinio kurso studentas po 5 kiekvieno einamojo dalyko. Trūkstant kurio dėstomojo dalyko vadovėlių bei šaltinių, to dalyko kursas dėstomas specialiai raštu paruoštomis paskaitomis, kad jomis pasinaudodamas, studentas galėtų atlikti lektoriaus jam skirtus darbus. Studentas, per semestrą neatlikęs iš eilės dviejų rašomųjų darbų, laikomas studijas nutraukusiu.

Mokslo metai pradedami rugsėjo 15, baigiami birželio 15. Jie skirstomi dviem semestrais. Pirmasis semestras: rugsėjo 15 — sausio 31, antrasis semestras: vasario 1 — birželio 15.

Už mokslą visi neakivaizdinio kurso studentai, gyvenantieji JAV ir Kanadoje, moka po 50 dol., kitur gyvenantieji — po 30 dol. metams. Mokestis gali būti sumokėtas iš karto ar pusmečiais. Studentas, negalįs nustatyto mokesčio užsimokėti, jo paties prašymu nuo to mokesčio gali būti atleistas.

Išėjus dviejų ar trejų metų specialinį Instituto kursą, laikomi baigiamieji egzaminai iš pagrindinių mokslo dalykų. Egzaminai laikomi Instituto vadovybės sudarytoje komisijoje. Egzaminų laikas ir vieta nustatoma susitarus su egzaminuojamaisiais. Mokyklinės praktikos egzaminas atliekamas artimiausioje studento gyvenamos vietovės lituanistinėje mokykloje. Jei ten lituanistinės mokyklos nėra, mokyklinė praktika gali būti atlikta ir kitokia forma.

Neakivaizdinio kurso lektoriais gali būti Instituto reguliamino nustatyto cenzo asmenys.

Instituto vadovybė pageidauja, kad šio kurso studentai, pasiryžę pradėti lituanistines studijas, patys siektų ir kitus skatintų išeiti visą Instituto programą, o ją baigę įsijungtų į praktinį lituanistinio švietimo darbą lituanistinėse mokyklose, jaunimo organizacijose bei kultūriniuose sambūriuose.

Pedagoginio Lituanistikos Instituto neakivaizdinį kursą įsteigti iššaukė reali gyvenimo tikrovė, kurią visi matome: lituanistų skaičius nyksta, o lituanistinis analfabetizmas diena iš dienos auga.

Pedagoginio Lituanistikos Instituto Reguliamino

P r a t a r m ė

Jeigu jau pavienio individo kūryba yra branginama ir saugojama, tai ką besakyti apie kūrybą visos tautos? Individas priklauso tik vienai generacijai, o tuo tarpu tauta apima nesuskaičiuojamų generacijų eilę ir jų kūrybos visumą, kas sudaro tam tikrą įnašą į visuotinį kultūros lobyną.

Kad nedingtų per amžius sukrautas dvasinis lietuvių tautos turtas kalboj, tautosakoj bei literatūroj, istorijoj, tautodailėj ir papročiuos, pirmoj eilėj jį reikia išsaugoti mums patiems, o paskiau, kaip kultūrinę vertybę, perduoti jį kitoms kartoms. Juk tautybė, kaip ir židinio ugnis, nekurstoma gęsta, o ypač dabar, kai didelė tautos dalis liko išblaškyta po visus pasaulio kraštus, kai neteko gyvojo ryšio su pačiu tautybės židiniu.

Šiuo metu, gyvenant mums ne savo tėvų žemėje, iškyla dar gyvesnis savosios kultūros vertybių pertekimo reikalas jaunimui, kad jis, įgijęs minimumą metodinių žinių, galėtų likti lietuvių tautos individualybės laidas ateičiai. To siekiant, 1958 m. ir buvo įsteigti Čikagoje Aukštieji Pedagoginiai Lituanistikos Kursai, iš kurių vėliau išaugo Pedagoginis Lituanistikos Institutas.

Idėjos spaudoje

Antikomunistinis ir prokomunistinis blokai * Trečias Frontas * Konkretūs asmenys vietoj abstraktaus principo * Humanizmas, pažangumas, nauji keliai, objektyvumas

---

Kur link visa tai traukia?

1962 metuose buvo gausu lietuvių spaudoje polemikos. Lyg būtume ėmę derintis į pasaulinių blokų santykius, ryškindami nesutarimą vieni su kitais. Komunistinis pasaulis ėmė demonstruoti tarpusavio nesutarimus. Vakarų sąjungininkai vis garsiau skelbė savo interesus išsiskyrus. Kodėl ir mums neišplaukti į tokius "tarptautinius vandenis"...

Teįmanoma sustoti prie vieno metų polemikos fakto, kuris akivaizdžiau iliustravo poleminės propagandos metodus norint sukelti dėmesio, iš kitos pusės nurodė idėją, kuri norima įkalbėti lietuvių visuomenei Vakaruose, kaitaliojant jai tuos propagandinius metodus. Viena iš tokių idėjų kaip tik poleminiu ir propagandiniu būdu buvo atgaivinta metraštyje **Metmenyse,** kuriuos redaguoja dr. Vytautas Kavolis. To metraščio straipsnį pavadintą "Trečiosios jėgos formavimasis?", pasirašytą V. Kv., tuojau persispausdino **Vienybės** savaitraštis kaip "dėmesio vertą". Jį aštriai ir išsamiai pasmerkė **Naujienos,** pastebėdamos, kad nebūtų verta dėl jo ir kalbėti, jei tai nebūtų skelbiama Metmenyse, kurios yra "mūsų liberalinio jaunimo minčių reiškėjas". Atmetė jį ir **Dirva,** tardama: "Trečio fronto nėra", ir įspėdama: "Pajėgesni būsime viename fronte". Rezervuotai ar tiesiai neigiamai sutiko ir kiti laikraščiai. Tik Vienybė pakartotinai ir jau be jokių rezervų parėmė Metmenų straipsnį, skelbdama, kad "Metmenų rašinys tai žaibas... nušvietęs visų juntamą be galo jautrų dalyką". Laikraščio tikinimu, tam trečiam frontui priklausą metai... Į pasisakymus buvo įmaišyta ir "pipiro". Pvz. Naujienos nurodė, kad Metmenų straipsnis parašytas tokiu stilium, kurio be žodyno negali suprasti. Vienybė prikišo, kad Naujienų autorius jo ir nesupratęs. Apeinant tokius žnypčiojimus, norima čia sustoti prie pačių idėjų, kurias norėta padaryti aktualias ir įkalbėti ar paneigti lietuvių visuomenei Vakaruose.

1. Trijų jėgų suradimas

Tas, anot Naujienų, liberalinio jaunimo minčių reiškėjas mėgino apibūdinti lietuvių visuomenę, esančią Vakaruose, pagal jos nusistatymą Lietuvos nepriklausomybės atžvilgiu. Surado pirmiausia du blokus — antikomunistinį ir prokomunistinį. Pirmą jungia "Lietuvos nepriklausomybės atstatymo reikalavimas'. Antro "vienybę cementavo Lietuvos okupacijos ir į Sovietų Sąjungą įjungimo pripažinimas". O dabar dar trečias blo-

kas, trečia "jėga" bekylanti: "jau keli metai, kai tarp šių blokų pamažu, atrodo, formuojasi 'trečioji jėga', kurios "žmonės pageidautų nepriklausomos Lietuvos, tačiau priėję išvados, kad nepriklausomybės atstatymui apčiuopiamoje ateityje nėra realių vilčių, yra pasiryžę 'padėti tautai', nekeldami nepriklausomybės klausimo, jei to reikalauja tie, kurie nustato sąlygas, kuriomis apskritai tėra galima tautai padėti".

Kai taip suskirstyta lietuvių visuomenė į tokius "blokus" ir sudarytas įspūdis, kad joje jau trūksta bendro politinio nusistatymo Lietuvos nepriklausomybės atžvilgiu, tai kyla klausimas:

2. Ar realiai yra tie du pirmieji, antikomunistinis ir prokomunistinis, rivalizuojantieji blokai?

Suskirstymą į antikomunistinį ir prokomunistinį blokus **Naujienose** Jonas Gluodas atmetė kaip "neteisingą priėjimą" visuomenei apibūdinti. "Argi autoriui neaišku, kad nedidelė saujelė išmirštančių lietuvių komunistų, susispietusių aplink 'Laisvę' ir 'Vilnį', nė bloku, nė juo labiau jėga negalima vadinti". — Naujienų pastebėjimas labiau išreiškia realią padėtį. Jei visuomenės opiniją reiškia spauda, tai už nepriklausomybės reikalavimą pasisako Darbininkas, Dirva, Draugas, Keleivis, Laisvoji Lietuva, Nepriklausoma Lietuva, Naujienos, Sandara, Tėviškės Žiburiai ir kiti laikraščiai bei žurnalai. Už šios spaudos nusistatymą stoja tvirtas ir absoliutinės lietuvių daugumos užnugaris; ta prasme yra aiškus ir vieningas lietuvių frontas už nepriklausomą Lietuvą. Prieš nepriklausomybę tepasisako Laisvė, Vilnis ir dar Kanadoje Liaudies Balsas. Ši pastaroji komunistinė jėga tėra tiek stipri, kiek už jos nugaros stovi tarptautinis komunizmas. Bet tai jau ne lietuvių visuomenės balsas.

3. Ar yra trečias frontas?

"Trečios jėgos", kurią pats autorius pavadino "nekomunistiniu bloku", kurią taria dar tik formuojantis ir tai rašo dar su klaustuku kaip netikrą, abejojamą dalyką, — atstovų autorius mato tarp raštingų žmonių, laikraščiuose rašančių (sumini konkrečiai V. Širvydą ir S. Narkeliūnaitę), kurie šią liniją reiškia **Vienybėje**. Bet kada autorius suminėjo Vienybę, tai Naujienų bendradarbis jo teigimą pataisė: "Toli gražu ne visus, kurie, senu papratimu, prenumeruoja Vienybę ir joje rašo, galima įskaityti į 'trečiosios jėgos' eiles". Pasak Naujienų, sudarymas trečiojo bloko, o juo labiau 'trečiosios jėgos' neįmanomas, nes tai paskiri asmens. Tad, sako laikraštis: "neišpūskime patys to, ko nėra, ir nedarykime nereikalingų išvadų".

O išvada, arčiausia realybės, be nebus tokia: (a) Jei blokas reiškia tam tikrą visuomeninių jėgų, organizuotų ar tik lenkiamų viena kryptimi veikti bendro nusistatymo, tai nerealu šiuo metu matyti lietuvių visuomenėje tą trečią bloką, jėgą ar sąjūdį, kaip vadina autorius. Visuomenė tebėra vieno bloko, vieno fronto — už nepriklausomybės atstatymo reikalavimą. (b) Trečiafrontininkų, kaip juos autorius vadina, kurie susilaiko nuo nepriklausomybės reikalavimo ir de facto pripažįsta, jei to reikia jiem praktiniais sumetimais, Lietuvos įjungimą į Sovietų Sąjungą, tėra atskiri asmens; jų jėga tesireiškia tiek, kiek tiem atskiriem asmenim pasiseka su savo idėjom įeiti į laikraščius. Autorius teisingai nurodė, kad aiškiausiai išreikštas jų idėjas skelbia Vienybė, maskuotai išreikštom suteikia jom vietos kartais **T. Žiburiai.**

Jei "trečio fronto", kaip bloko ar sąjūdžio, nėra, tai yra pati idėja, ir klausimas, ar liberalinio jaunimo minčių reiškėjas linkęs tą idėją ugdyti ir tokiu būdu organizuoti jai sąjūdį.

4. Kiek tą trečiafrontininkų, t. y. atsisakymo nuo nepriklausomybės Lietuvai reikalavimo idėją, remia anas libiralinio jaunimo metraščio rašytojas?

Jis atsako į tą klausimą netiesiogiai dviem būdais: kritika "konservatyvia-

jam antikomunistiniam blokui" ir palankiais komentarais apie trečiafrontininkus. Kritikuoja pirmojo "defenzyvinę laikyseną vykstančių Lietuvoje pasikeitimų atžvilgiu ir jo sustingimą senose veiklos — ar, teisingiau, neveiklumo — formose"; kaltina, kad to bloko laikysena pastūmėjusi "intelektualiai smalsuolius burtis apie naujų kelių ieškojimo židinius", ir "trečiafrontininkai buvo stumte stumiami, ir ne vienas, atrodo, nustumtas... į Laisvės bendradarbius".

Tokiame apibūdinime prasilenkta su faktine padėtimi. Viena, jei blokų pagrinde autorius dėjo nusistatymą dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, tai nėra pagrindo kaltinti "antikomunistinio bloko" laikyseną sustingimu, nelankstumu "vykstančių Lietuvoje pasikeitimų atžvilgiu", nes Lietuvoje nėra jokių objektyvinių pasikeitimų nepriklausomybės atžvilgiu — nei satelitinio statuso, apie kurį buvo paleistas per suomių spaudą gandas prieš keleris metus, nei "liberalizacijos" — nieko nėra įvykę. Antra, niekas trečiafrontininkų nestūmė ir nenustūmė į Laisvės bendradarbius. Juos greičiau sugadino didelis palankumas leisti jiem pasireikšti su savom idėjom per laikraščius. Ir jie tuo naudojosi — iki nukalbėjo prieš Lietuvos nepriklausomybę, už sovietinio okupacinio režimo pripažinimą, iki ciniško niekinimo tų, kurie nepriklausomybės atstatymo siekia, ir niekinimo Amerikos vyriausybės, kuri Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažįsta. Tos idėjos jau ne "trečiojo bloko", bet antrojo, t.y. prokomunistinio ir komunistinio. Ir tai buvo dar skelbiama demokratinėje patriotinėje spaudoje. Taigi palankumas jų idėjom vardan žodžio laisvės ėjo iki to, kad antikomunistinėje spaudoje ėmė suktis komunistinių idėjų lizdai. O "židinys", apie kurį jie ėmė telktis ieškodami naujų kelių, buvo nelietuviško kilimo.

Tokia buvo realioji padėtis, kiek liečiami atikomunistinės spaudos ir trečiafrontininkų santykiai.

5. Ar trečiafrontininkų psichologinė šaknis yra "aukštaitiškas sentimentalumas"?

Mėgindamas išaiškinti trečia-frontininkų, t. y. atsisakančių nuo nepriklausomybės reikalavimo, psichologinį atsiradimą, liberalinio jaunimo metraštis tarp kitų mini porą veiksnių. Esą viena dalis jų negalėjo būti antikomunistais, nes jie "tiesiogiai nepatyrė sovietinio teroro" ir dėl to juo netiki (kaip V. Širvydas). Kita dalis kilusi iš "aukštaitiško sentimentalumo", kuris persunkia sąjūdžio mintis "visa sau palenkiančiu ilgesiu" (nurodoma S. Narkeliūnaitė). Tai nemetodiškas aiškinimas — iš vieno fakto daryti apibendrinančias suvisuotinančias išvadas. Nemetodiškas ir klaidinantis, nes taip apibendrintai išvadai priešinasi kiti tos rūšies faktai. Ir pats autorius jau pastebėjo, kad P. Grigaitis tiesiogiai nepatyrė sovietinio teroro, bet jis toli gražu nėra tokio galvojimo kaip V. Širvydas. O yra žmonių, kurie sava akim matė sovietinį terorą, tačiau nuėjo į komunistinės Laisvės bendradarbius. Ir priešingai — yra tokių pat aukštaičių, su tokiu pat sentimentalumu, su tokiu pat ilgesiu, tačiau jie stovi griežtoje opozicijoje norintiem tylėti apie nepriklausomybę ir jos nebereikalauti.

Naujienos kitaip galvoja nei Metmenys ir apie tą "židinį", kuris duoda "naujų idėjų" trečiai jėgai, ir apie tuos "trečiafrontininkus", kurie tom idėjom žavisi. Anot laikraščio, tą trečiąją jėgą "bando sukurti Sovietų emisarai. Jų tikslas aiškus: suskaldyti mūsų vieningą nusistatymą dėl nepriklausomybės ir dėl Lietuvos okupanto, išnaudojant savo žemės pasiilgimą ir pakišant taip vadinamą 'kultūrinį bendradarbiavimą'. Atsirado tokių, kurie puolė ant tos meškerės. Vieni iš nesusivokimo bei nesubrendimo, kiti dėl asmeninės ambicijos, dar kiti — dėl ekonominio išskaičiavimo, o dar kiti — infiltruoti iš priešingo bloko".

Kai lygini Metmenų ir Naujienų analizę, atrodo, kad pastarosios teigi-

mai bus arčiau gyvenimo tikrovės "trečiafrontininkų" psichologinės genezės klausimu.

6. Konkrečių žmonių gerovė ar ištikimybė abstrakčiam principui?

Trečiafrontininkus laikydamas "intelektualiais smalsuoliais", raštingais žmonėm, metraštis mėgino ryškinti ir jų filosofavimą. Esą jie jaučia savyje "tautinį įsipareigojimą" padėti tautai, jaučia įsipareigojimą, kuris "šiuo metu reiškia pasiryžimą suspenduoti valstybės reikalavimą, jeigu tuo galima padėti konkretiems žmonėms, sudarantiems tautinę bendruomenę. Pro šį įsipareigojimą kalba ne tik tautinio solidarumo jausmas, bet ir tiesioginis humanizmas, kuriam konkretaus žmogaus gyvybė ir gerovė yra svarbiau negu bet kurio abstraktaus principo įgyvendinimas". Tai esąs tas pats humaniškumas, kuriuo "remiasi Amerikos visuomeninė santvarka. Ją išreiškia mūsiškiai siuntinių giminėms į Lietuvą siuntėjai."

Nors ir kaip gražiai skamba toki žodžiai kaip humaniškumas, tautos gelbėjimas, noras padėti konkretiem žmonėm vietoj abstraktaus principo įsikibimo, tačiau ir šie samprotavimai atitrūksta nuo tikrovės. Būtent, siuntinukus siunčia žmonės ne dėl to, kad konkretų asmenį statytų aukščiau už abstraktų principą. Priešingai, siųsdami siuntinukus, jie tą "abstraktų" principą sukonkretina, paverčia gyvenimo faktu. Jie įvykdo artimo meilės principą, giminystės, kraujo ryšio natūralųjį principą. Bet tuo jie neišduoda ir nesirengia išduoti kito principo — savo tautai laisvės, valstybinės nepriklausomybės principo. Tie, kurie siūlo nepriklausomybės reikalavimo suspendavimą, t. y. principo suspendavimą, kažin ar yra tiek padarę konkretiem asmenim Lietuvoje kaip tie, kurie to principo nėra "suspendavę".

Susigriebė ir autorius, į kur veda "abstrakčių principų" atsisakymas vardan "konkretaus asmens" gerovės. Ir jis ėmė jau oponuoti prieš visuotinį tokio atsakymo taikymą, tardamas: 'tautos gelbėjimo' negalima siekti, išduodant Vakarų civilizaciją, kurioje yra įkūnėjusi tūkstantmetė žmonijos kova dėl laisvės. Lojalumas šiai amžinai visos žmonijos kovai yra aukštesnis už bet kurį siauresnės plotmės idėjinį įsipareigojimą." — Bet jei Vakarų civilizacijos principo išdavimas pasmerkiamas, tai sugriūva tada ir visa ta trečiafrontininkų tariamoji filosofija, kad vardan konkrečių asmenų gerovės galima išduoti nepriklausomybę, kuri reiškia taip pat laisvės siekimą.

Po tokio mėginimo palankiai suprasti ir įvertinti trečiafrontininkus, belieka tiesiogis klausimas:

7. Ar tas liberalinio jaunimo metraščio autorius eina trečiafrontininkų keliu ar ne?

Liberalinio metraščio autorius taria: "Trečiafrontininkams' visada liks pavojus, kad, subjektyviai "padedant tautai', objektyviai bus patarnaujama pasaulinės revoliucijos imperialistams. Nepaisant šio pavojaus, tektų pasisakyti už visų, kad ir rizikingų, galimybių padėti lietuvių tautai išnaudojimą." — Šiame pareiškime autorius vengė sudėti taškus ant i. Jis kalba apie padėjimą tautai — bet to nori ir siekia visi lietuviai; tai nėra išimtinė trečiafrontininkų žymė. Kalba taip pat apie visų galimybių, net rizikingų, išnaudojimą tautai padėti — tačiau to siekia ir tai daro daugelis tų, kuriuos pavadinau veiksniais; tai nėra būdinga trečiafrontininkam. O tai, kuo autorius išskyrė trečiafrontininkus nuo kitų "blokų", yra nepriklausomybės klausimas. Taigi ar tuo tikslu, kad "padėtum tautai", reikia ir nepriklausomybės reikalavimą suspenduoti — autorius įsakmiai nepasisako. Nepasako esminio dalyko, dėl kurio ir eina visas ginčas. Prikalbėjęs antrinių dalykų, kurie yra bendri visiem, autorius prie esminio klausimo būdingo trečiafrontininkam, savo pozicijose pasiliko neaiškus.

Vienybės rašytojas Metmenų rašinį pavadino žaibu, kuris nušvietęs visą jautrų dalyką. Taigi:

8. Kas tikrai nauja to liberalinio žaibo šviesoje?

Dalis sena, dalis nauja. Sena — Metmenų straipsny pagrindiniai svarstymai sukasi apie tą pačią seną idėją, kuri anksčiau buvo vadinama "kultūriniu bendradarbiavimu", "kultūriniais ryšiais su kraštu". Po kai kurių to "bendradarbiavimo veikėjų juos kompromitavusių žygių, po valstybės departamento pareiškimo jie lietuviškos visuomenės buvo privengiami — lygiai ir jų idėjos. Nauja — anos idėjos šalininkai gali džiaugtis Metmenų autorium, kaip išvengusių tų pačių terminų, bet išsakiusiu tos idėjos šalininkų psichologinę kilmę, filosofinį galvojimą, taigi kaip savo ideologu ir apologetu.

Vienybės rašytojas Metmenų žodį prilygino žaibui, kuris nušvietęs visą jautrų dalyką. Ar tai žaibo, ar titnaginio skiltuvo kibirkštis, bet būdinga, kad tai nėra dienos šviesa. Žaibo ir kibirkšties šviesoje dalykai kitaip atrodo nei dienos šviesoje. Konkrečių teigimų analizėje mums rodės, kad tie Metmenų teigimai atitrūko nuo gyvenimo tikrovės į logines schemas — ir apie blokus, ir apie trečiosios jėgos psichologinę kilmę, ir apie jos filosofavimą. Atitrūkti nuo konkrečios tikrovės ir žaisti populiariais terminais, kurie neturi konkretaus turinio, bet tereiškia balta ar juoda, yra propagandinio galvojimo ir įtikinėjimo viena iš pagrindinių priemonių (Pvz. Metmenim juoda: konservatyvumas, sustingusi laikysena, abstraktus principas; balta: humaniškumas, konkrečių žmonių gerovė, tautos gelbėjimas, lankstumas, objektyvumas, tikėjimas evoliucija).

Jei kalbant apie čia esamą, artimą tikrovę Metmenų metraščiui teko prasilenkti su objektyvia tikrove, tai šitas faktas tinkamai atsako ir į autoriaus teigimus, kad Elta ar "antikomunistinio bloko" veikėjų laikysena prasilenkia su objektyvumu, sutikdama aną tolimą už kelių uždangų Lietuvos gyvenimo tikrovę. Norą aiškiai apibūdinti Vakaruose esamą visuomenę, išryškinti joje esamas idėjas, susiformavusias ar tebesiformuojančias, reiktų laikyti teigiamu reiškiniu. Prasilenkimą su realia tikrove tą visuomenę apibūdinant, galvojimą propagandinėm schemom tenka apgailestauti. Bet nebūtina laikyti tatai Maskvos įtaigom bei įtakom. Kyla greičiau klausimas:

9. Ar tai nėra kilę amerikinio galvojimo įtakoje?

Užuominą apie tai duoda pats autorius laikydamas humaniškumą, kaip konkretaus asmenų intereso pirmavimą prieš abstraktų principą Amerikos visuomeninės santvarkos pagrindu. Tokiame tvirtinime iš naujo galima pastebėti apibendrinančių ir suvisuotinančių išvadų darymą iš dalies amerikinio gyvenimo faktų, išvadą viena dalimi klaidingą, nes vargiai yra kitas kraštas, kuris yra pagrįstas taip stipriai biurokratiniu respektu įstatymam (taigi principam) kaip Amerika. Tačiau principų iškeitimą į konkrečius asmenų reikalus, į humaniškumą, labai populiarina viena amerikiečių dalis, vadinamų liberalų srovė, ypačiai liberalai ektremistai. Jų filosofiniai samprotavimai, perkelti į politinę sritį, davė mintį: nebūtini yra du blokai — komunistinis Rytų ir antikomunistinis Vakarų; pateisinama ir trečioji jėga — neutralieji. Šia jėga siūloma Amerikai remtis ypačiai dabar (Dulles buvo skelbęs neutralumą nemoraliu dalyku!). Ar nuostabu, kad tarp Metmenų kalbamų 'intelektualinių smalsuolių" atsiranda noras tą dalies amerikiečių galvojimą su to galvojimo propagandiniais triukais perkelti ir į lietuviško gyvenimo bei lietuviškų problemų plotmę. Metmenys pavadino tuos trečiafrontininkus "nekomunistiniu bloku", taigi nei komunistiniu nei prokomunistiniu, o viduriu — neutraliais nepriklausomybės reikalavimo atžvilgiu. Amerikos kai kurių liberalinių

sluoksnių tezės aidu nuskamba lietuviškoje dirvoje.

10. Į kur tai veda?

Diskusija to klausimo neatsakys, nes loginių argumentų galima rasti ir už ir prieš. Tačiau ir Metmenys pastebėjo faktą, kad į šiokio galvojimo žmones taikstosi ir komunistai, ieškodami sau talkos. Gyvenimo faktas iškalbingiau sako už loginius argumentus, kada neutraliųjų apaštalo Nehru likimas demaskavo, jog neutralumas, ta trečioji jėga, tuo tarpu tėra fikcija; jog neutraliųjų sambūris tėra jėgos iliuzija, o ne jėga. Kritiškais momentais vadinami neutralieji nulinksta į tą pusę, kurios daugiau bijo, ar iš kurios daugiau naudos tikisi. Neutralumo vardu pasirodo tada pridengtas paprasčiausias egoistinis oportunizmas.

Galima stebėti, ar ne tokiu keliu yra nuėję ir lietuvių neutralistų (nepriklausomybės atžvilgiu) kai kurie egzemplioriai — nusisuko į antinepriklausomybės kelią, į prokomunistinį bloką.

Būdingas pavadinimas — trečiafrontininkai. Lietuvoje jau buvo sykį trečiafrontininkai su laikraščiu Trečiu Frontu 1930-31. Jie taip pat nebuvo patenkinti konservatyvia gyvenimo kryptimi; jie taip pat ieškojo naujų kelių ir jų ieškodami, nusisuko į sovietines ekspozitūras Kaune. Pagal sovietinį apibūdinimą, "pagrindinius žurnalo bendradarbius subūrė neapykanta fašizmui, buržuazinę tikrovę garbinančiai nacionalistinei ir dekadentinei literatūrai" (Lietuvių literatūros istorija, III). Tai buvo tiltas, kuriuo bolševizmo įtaka turėjo žengti į Lietuvos kultūrinį gyvenimą. O bolševizmui jėga okupavus Lietuvą, tie trečiafrontininkai virto okupacinio režimo ramsčiais. Tai praeitis. Nebūtina ją kartoti.

11. Trečia jėga praktikoje

Ilgiau sustojus prie Metmenų galvojimo formuluojant "trečios jėgos" psichologinį ir ideologinį susidarymą, dėmesio vertas **Vienybės** jau praktinis žingsnis "trečios jėgos" kelyje — leidėjas V. Tysliavienė rado patogų momentą kaip tik dabar nuvežti į Vilnių savo vyro pelenus. Tas jos žingsnis susilaukė Dirvoje ir Drauge neigiamo vertinimo. **Dirva** taikliai atkreipė dėmesį, kaip šitą "humanistinį bendradarbiavimą" antroji pusė, sovietiniai pareigūnai, panaudojo politiniam tikslui — mėgino sudaryti propagandą, kad rašytojai "jau grįžta", nors ir... negyvi. Be to, jie parūpino V. Tysliavienei filmų, kurias ji pasiskelbė rodysianti Brooklyne, Philadelphijoje ir kt. Su filmais buvo parvykęs ir A. Šalčius, bet jas terodė tik uždaruose rateliuose. **Draugas** atmetė Vienybės labai keliamą ir branginamą sentimento motyvą — girdi, velionis norėjo būti palaidotas Vilniuje, kaip gi jo valios nepatenkinsi. Draugas nurodė, kad rašytojai Krėvė ir Biržiškos jautė gimtajai žemei nemažesnį sentimentą, bet jie nesiskubino būti laidojami žemėje, kol ji nėra laisva. V. Tysliavienės žygį teparėmė **Laisvė** (komunistinė). O iš Laisvės ir pačios Vienybės atsiliepimų matyt, kaip reagavo Vienybės simpatikai, skaitytojai — tradiciniame Vienybės koncerte tedalyvavo trečdalis, ketvirtadalis to, kas paprastai būdavo Vienybės koncertuose. Visuomenė pati pasidarė neigiamas išvadas. Bet, anot Vienybės, koncerto pirmose eilėse buvo "nepažįstamų žmonių". Tai jau gal nauji "trečios jėgos" simpatikai, kurių simpatijos dar padidėtų, jei Vienybė labiau palinktų į "antrosios jėgos", t.y. prosovietinės krypties pozicijas, kurias taip siūlė Vienybei R. Mizara tuojau po J. Tysliavos mirties. Belieka stebėti, ar Vienybės skaitytojų reakcija paveiks laikraštį, kaip paveikė ir nuginklavo "antrosios jėgos" atstovą A. Šalčių **Darbininkas** valstybės departamento raštu, iš kurio paaiškėjo, kad A. Šalčius apgaudinėjo lietuvius menininkus, klastodamas valstybės departamento autoritetą.

12. Senos ir jaunos jėgos

Prie "spaudos idėjų" priklauso ir

Tėvynės Sargo mėginimas nuvertinti 1941 metų sukilimą, mėginimas diskriminuoti Lietuvių Fronto bičiulius tvirtinimu, kad tai jau "subversyvinė" organizacija. Tuos pareiškimus tenka čia minėti ne kaip nusistatymą krikščionių demokratų srovės, kuriai žurnalas atstovauja. Jie ir patys nuo žurnale pareikštos insinuacijos atsiribojo. Tai tik būdingas mūsų spaudoje ženklas, kaip laikraštis atsiduria rankose asmenų, kurie prarado ir istorijos raidos nuovoką ar dar blogiau — visuomeninės atsakomybės pajautimą.

Nuo to nejaukaus kuriozo dėmesys krypsta į jaunosios kartos leidžiamą **Lituanus** žurnalą, kuris skyrė specialų numerį *Lietuvos rezistencijai*, o toje rezistencijoje 1941 sukilimas ir yra vienas jo veiksmas. Su dėmesiu ir šviesiu jausmu seki, kaip jaunos kartos žmonės, nepergyvenę anų jau istorinių faktų, betgi teisingai supranta jų rolę tautos egzistencinėje kovoje ir kaip šiame krašte išmoktais metodais lietuviškas problemas sugeba pristatyti nelietuvius dominančiu aspektu. Jų pastangos vertos ne tik pasigrožėjimo ir paramos, bet ir pripažinimo, kad jie rimtai ateina vadovauti kovai šioje nelietuviškoje sferoje.

Prie šios generacijos šviesių ženklų tenka dar suminėti įdomų reiškinį, kad eilė jaunų akademikų temas mokslo darbam ima iš Lietuvos gyvenimo. Vienas rašo apie nepriklausomos Lietuvos paskutinius metus, kitas jau parašė savo studijų baigimo darbą apie 1941 sukilimą. Jo autorius jaunas žmogus, Lietuvos niekad nematęs, nes čia gimęs. Dar viena akademikė gavo stipendiją į Liono universitetą ir pasiėmė savo darbui temą palyginti prancūzų ir lietuvių rezistenciją. Vienas vyresnės kartos čia gimęs lietuvis, iš profesijos teisininkas, yra užsidegęs paruošti apie Lietuvą veikalą angliškai kalbančiam lietuvių jaunimui.

Kokiai "jėgai" tai priklauso? Tai ženklai jaunos, rinktinės jėgos, kuri savo pozityviais darbais, pasak Maironio, eina "Lietuvos keliu".

Rygiškių Jono gimnazijos 100 m. sukakties minėjimas Čikagoje

Pereitais metais Čikagoje susirinko marijampoliečių - rygiškiečių iniciatorių grupė ir nutarė ruošti tos gimnazijos šimtmečio minėjimą. Sušaukė Čikagoje gyvenančių gimnazijos auklėtinių susirinkimą, kuriame buvo pritarta minėjimo minčiai ir išrinktas vykdomasis komitetas, savo pirmame posėdyje pasiskirstęs pareigomis: J. Vaičiūnas — pirmininkas, Z. Samuolis — vicepirm., T. Bukaveckas — sekretorius, V. Lapienė (Kubiliūtė) — finansų vedėja, kun. J. Vaišnys SJ — monografijos vyr. redaktorius, V. Paulionis — monografijos reikalų vedėjas, J. Dėdinas — akademijos — minėjimo vedėjas, A. B. Paliulis ir V. Sirutis — nariai. Minėjimas bus gegužės 4 ir 5 dienomis Jaunimo Centre. Gegužės 4 prisiminimo vakarienė — priėmimas, programoj dalyvaujant tos gimnazijos auklėtiniui rašytojui — humoristui A. Gustaičiui ir rygiškiečių atžalai smuikininkui N. Paulioniui. Ant rytojaus, akademinėje — meninėje dalyje bus pagerbti didieji, iš Marijampolės gimnazijos suolo išėję, tautos ir valstybės vyrai, su dr. J. Basanavičium, dr. V. Kudirka ir J. Jablonskiu (Rygiškių Jonu) priekyje. Dr. M. Krasauskaitė, istorikė, gimnazijos auklėtinė ir buv. mergaičių Ryg. Jono gimnazijos inspektorė, skaitys trumpą paskaitą. Pagerbimui talkininkaus akt. E. Vilutienė ir A. Gustaitis. Meninę dalį atliks Rygiškių Jono gimnazijos auklėtinės dukra sol. L. Šukytė iš Kanados, Čikagos Lietuvių Vyrų choras, gimnazijos auklėtinio muz. A. Kučiūno vedamas, ir E. Vilutienė su A. Gustaičiu. Komitetui talkininkauja poetė J. Augustaitytė - Vaičiūnienė, ilgametė tos gimnazijos mokytoja.

Monografija, žinoma, iki minėjimo nepasirodys. Truks metai, o gal ir antri, nes norima surinkti visą galimą medžiagą. Monografijos reikalų vedėjas ir redaktorius kviečia marijampoliečius talkon monografijai, adresu: V. Paulionis, 4407 So., Artesian Ave., Chicago 32, Ill.



JAV ir Kanados LFB Centro Valdybos nariai su dr. J. Grinium. Iš kairės į dešinę pirmoje eilėje: dr. Z. Brinkis, dr. K. Ambrozaitis (pirm.), dr. J. Grinius, Į Laisvę red. St. Daunys. Antroje eilėje: inž. St. Kungys, J. Baužys, inž. A. Pargauskas. Nuotraukoje nėra CV narių dr. V. Majausko ir J. Aušroto. Nuotrauka V. Maželio.

VARDAI ĮVYKIUOSE

Julius Kakarieka, istorijos profesorius Concepcion universitete, Čilėje, porą žiemos mėnesių praleido Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Čikagos Lietuvių Fronto Bičiuliai, jam besilankant Čikagoje, suruošė pasikalbėjimą — pobūvį.

Julius Kakarieka kilęs iš Vilniaus krašto, Dieveniškių miestelio. Baigęs Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje, istoriją studijavo Vilniaus universitete, o istoriją ir filosofiją — Tuebingeno universitete. Studijas gilino Čilės universitete. Čilėje jau 12 m. dėsto istoriją ir istorijos filosofiją. Profesoriavo Santiago katalikų universitete, Čilės valstybiniame universitete, kur buvo istorijos departamento direktorium.

Savo moksliniais darbais dalyvauja Pietų Amerikos moksliniuose žurnaluose. Neseniai paskelbė studiją apie demokratijos ir diktatūros problemą pas Machiavelį. Yra surinkęs medžiagą stambesniam veikalui apie istorinį objektyvumą. Šiais metais, Vakarų Vokietijos vyriausybės pakviestas, vyks į Europą specializuotis istorijos filosofijos srityje pas prof. K. Loewith, Heidelberge.

Prof. Julius Kakarieka įsijungė į Į Laisvę bendradarbių eiles.

Aloyzui Baronui paskirta pirmoji **Laiškų Lietuviams** konkurso premija.

Dr. Jonui Griniui paskirta 1962 m. Lietuvių Rašytojų Draugijos premija, kuri yra Lietuvos valstybinės premijos tęsinys. Premija paskirta už **Gulbės Giesmės** dramą apie Barborą Radvilaitę ir jos vyrą, karalių Žygimantą Augustą. Komisija premijai skirti buvo sudaryta iš Čikagoje gyvenančių rašytojų: P. Gaučio, St. Lauciaus, V. Ramono, S. Tamulaičio ir A. Valentino. Premija įteikta Los Angeles mieste per neprikklausomybės šventės minėjimą. Autorius savo žodį atsiuntė įrašytą į magnetofono juostelę. 500 dol. premiją sudėjo daugiausia Los Angeles lietuviai.

Gulbės giesmę išleido Lietuviškosios Knygos Klubas Čikagoje. Ši Barboros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto meilės drama susilaukė didelio pasisekimo. Knygos laida jau išparduota.

VDU Kaune dr. Jonas Grinius dėstė prancūzų kalbą, literatūrą ir estetiką. Buvo **Židinio** redaktorius, **XX Amžiaus** kolektyvo narys, bendradarbiavo ir bendradarbiauja spaudoje, aktualiai ir drąsiai pasisakydamas literatūros, meno ir aplamai mūsų kultūros ir visuomeninio gyvenimo klausimais.

Laureatas gyvena Miunchene. Praėjusią vasarą lankėsi JAV, Kanadoje, Kultūros Kongrese skaitė paskaitą.

Ernestas Galvanauskas, visuomeninkas ir politikas, 1962 lapkričio 20 sulaukė 80 m. amžiaus.

Vincas Mykolaitis-Putinas, vienas iškiliausių pomaironinės kartos mūsų poetų, romanistas, dramaturgas ir literatūros istorikas pavergtoje Lietuvoje sausio 6 d. sulaukė 70 metų. Geriausi jo kūriniai — eilėraščių rinkinys **Tarp dviejų aušrų** ir romanas **Altorių šešėly.**

Pedagoginis Lituanistikos Institutas Čikagoje gražiai paminėjo Postilės autoriaus Mikalojaus Daukšos 350 m. mirties sukaktį. Programą atliko Instituto studentai. Minėjimas buvo vienas iš gražiausių Čikagoje.



Solistės Birutės Kemežaitės dainų ir operų arijų rečitalis įvyko 1963 kovo 23 Jaunimo Centre, Čikagoje. Rečitalio rengimui sudarytas specialus komitetas.

Jaunoji solistė dainavimo pamokas pradėjo pas Vl. Ivanauską studijuodama lituanistiką Pabaltijo universitete Pinneberge. Pirmieji dainininkės solo pasirodymai — tremtinių stovyklose Vokietijoj, kelionėje per Atlantą, Clevelando bažnyčioje ir komercinėje radijo programoje. J. Vaznelio patarta, dainavimo mokytis pradėjo pas J. Būtėną. Vėliau mokėsi pas A. Dičiūtę-Trečiokienę ir Grace B. McKeller. 1958 pradėjo studijas konservatorijoj. Dainų ir arijų rečitaliui ruošėsi dirbdama su mokytoja E. Steen - Lamont. Rečitalyje dainavo V. K. Banaičio, Vl. Jakubėno, J. Strolios ir kitų lietuvių kompozitorių kūrinius ir opetrų arijas.

Dail. T. Valius, vienas iš iškiliausių nepriklausomoje Lietuvoje augusių grafikų, šį pavasarį ilgesniam laikui išvyksta į Europą. Ilgiau apsistos Paryžiuje.

Į Laisvę aukojo:

Dr. K. Ambrozaitis 50, V. Maželis 28,75, dr. J. Kižys 11, inž. A. Pargauskas 9, V. Ramonas 7, M. Jurgaitis 5, dr. B. Radzivanas 5, dr. J. Reinys 4, M. Sodonis 4, K. Barzdukas, D. Bielskus, V. Bulota, A. Masaitis, Dr. J. Plikaitis ir dr. Regina Saldaitis po 3, Vyt. Barisas, I. Eitmanienė, K. Grina, K. Kazlauskas, J. Kojelis, Vl. Palubinskas, M. Palūnas, V. Palūnas, J. Pažemėnas, V. Ročiūnas, A. Skrupskelienė ir V. Vaitiekūnas po 2 , B. Masiokas 1,50, G. Bučmys ir kun. K. Žvirblis O. P. po 1.

Australijos lietuviai A. Mauragis 5,70, A. Vaitiekūnas, K. Varnas ir J. Vaskas po 2,70, J. Vebrys 2.

LFB Chicagos Sambūris 1961 m. kadencijoj 16,15, 1962 m. 527,88 dol.

Mieliesiems žurnalo rėmėjams nuoširdžiai dėkoja

Į Laisvę administracija

Pranešimas

Pradedant Naujus Metus, skaitytojų patogumui siunčiam voką ir pranešimą. Maloniai prašome į tai atkreipti dėmesį ir voką su čekiu bei laišku grąžinti administracijai

10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill.

Už Jūsų malonų lietuvišką dėmesį iš anksto dėkojam.

Į Laisvę administracija

KLAIDOS ATITAISYMAS

Į Laisvę nr. 29, 1962 liepos mėn., aprašant LB Tarybos sesiją, yra įsibrovusi klaida. Ten 46 p. rašoma apie "pasirodysiantį šeštam skyriui A. Šerkšno - Tyruolio vadovėlį Ten, kur Nemunas banguoja". Turėjo būti parašyta ir dabar atitaisome: **Ten, kur Nemunas banguoja vadovėlį parašė A. Šešplaukis - Tyruolis.** Vadovėlis pasirodė 1962 rugpiūčio mėn. Už įsibrovusią klaidą atsiprašome.

Į Laisvę Redakcija

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Anglijoje: S. Nenortas, 1, Ladbroke Gardens, London, W. 11,

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda, South, Victoria

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

JAV: LFB Sambūrių Valdybos

Kanadoje: V. Aušrotas, 180 Glenholme Ave., Toronto 10, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: Z. Kungys, Hechtsheim-Mainz 6501, Bahnweg 1,

Į Laisvę Administracija: 10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill.

Alp(LKA)3082
1963
Nr.31(68)

90.745.65.